

WERKEN

HOEDEN EN PETTEN

Net als nu waren in de jaren dertig de produktiemiddelen (de grond, de fabrieken, de machines en de transportmiddelen) in handen van een heel klein selekt gezelschap: de bourgeoisie. De overgrote meerderheid van het volk bezat niets anders dan een paar handen en een stel hersens. En om in leven te blijven waren ze wel gedwongen om zich te verhuren aan de patroons. Het loon wat uitbetaald werd, was vaak maar net voldoende voor de arbeider om zichzelf en zijn gezin in leven te houden. Het leven van zo'n arbeidersgezin had verdomd veel weg van een tredmolen. Als de man stopte met werken voor zijn baas, zou het gezin onherroepelijk verhongeren en geld om zelf een bedrijfje te beginnen had hij ook niet. Hij was dus wel gedwongen om zich te verhuren, of hij dat nou leuk vond of niet. Vaak verdiende hij dan ook nog zo weinig, dat zijn vrouw en kinderen ook uit werken moesten gaan om het loon aan te vullen. Vrouwen- en kinderarbeid was voor de oorlog de gewoonste zaak van de wereld. En juist omdat het geploeter van die vrouwen en kinderen als aanvulling werd gezien op het loon van de man, was de beloning vaak bar slecht. Werken, werken en nog eens werken leek het enige doel in het leven van een loonslaaf en natuurlijk verse arbeidskrachten op deze aarde zetten. Degene die van dit alles profiteerden waren natuurlijk de kapitalisten. Over de ruggen van hun arbeiders sleepten ze vette winsten binnen. Met dat geld werd de produktie nog verder uitgebreid met als enige doel nog hogere winsten. De kapitalist leefde letterlijk voor z'n geld. Hij zwom er in en hij liet de hele wereld merken dat het hem voor de wind ging. Maar terwijl de kapitalist baadde in weelde en leefde als een prins, leden zijn arbeiders en hun gezinnen honger en kou. Deze wanverhoudingen bestonden in het vooroorlogse Rotterdam net zo goed als dat ze nu nog bestaan in de Derde Wereld.

WERKEN IN ROTTERDAM

De rotterdamse proleet verdiende zijn brood vooral in de havens, op de schepen en de werven. Veel rotterdamse jongens zochten de zee op en gingen voor een paar jaartjes varen op de Holland Amerika Lijn, bij de Rotterdamse Lloyd of op de wilde vaart. Tegen de tijd dat ze gingen trouwen, monsterden ze af en zochten ze een baantje aan de

wal. Velen kwamen dan automaties in de haven terecht; vanwege hun bekendheid met schepen. In de rotterdamse haven werkten in die tijd zo'n dikke tienduizend man. De meesten daarvan liepen aan het hok en moesten zich drie maal per dag melden om te kijken of er werk voor hun was. Ze hadden zich verplicht om "alle havenarbeid" te verrichten voor de havenbaronnen van de Scheepvaart Vereniging Zuid. Het beroep van bootwerker was zwaar, gevaarlijk en ongezond. Veel havenarbeiders sneuvelen voor hun 65ste. In de havens werd vaak schandalig lang gewerkt. Het kwam wel voor dat een ploeg langer dan 24 uur in touw was. De mannen werden dan vaak op de been gehouden door sterke drank en moesten dan doorwerken tot zo'n schip helemaal gelost was. Door harde strijd van de bonden was daar langzamerhand wat verbetering in gekomen. In de CAO werden dingen als werktijden en veiligheid geregeld. Maar in de jaren dertig zetten de bazen de klok weer terug. Naast de havens vormden de scheepswerven Piet Smit, Wilton-Feyenoord en de Rotterdamse Droogdok Maatschappij een belangrijke broodwinning voor de rotterdamse arbeidersklasse. Ook het werk in de dokken als plaatwerker, lasser of nageljongen was loodzwaar en bovendien gevaarlijk. De oude binnenstad en de oudere wijken rondom het centrum zaten volgepropt met kleine bedrijfjes, werkplaatsen en ateliers. Timmerwerkplaatsen, stoffeerderijen, bakkerijen, sigarenmakerijen en konfektieateliers, het wemelde ervan. Deze bedrijfjes waren vaak in familiehanden of in handen van een koöperatie. Ze hadden meestal niet meer dan enkele tientallen werknemers in dienst en de baas werkte vaak op gelijke voet met zijn knechten. De crisis van 1929 betekende voor veel van deze onderneminkjes de nekslag. Het werk in de havens en de zware metaal was zoals gezegd slopend en daarom alleen geschikt voor gezonde arbeiders. Mannen met een lichamelijk gebrek, bijvoorbeeld een manke poot, of met een slechte gezondheid (tbc was toen nog steeds een gevreesde volksziekte) werden meestal kleermaker, sigarenmaker of kapper. Meisjes gingen, voor ze trouwden, ook vaak uit werken als huishoudster, dienstmeisje of kinderoppas bij rijke families in Kralingen en Hillegersberg. Als ze minder geluk hadden, kwamen ze aan de lopende band terecht bij Jamin, Van Nelle of Van Melle. Het lopende bandwerk was eentonig en werd erg slecht betaald. Als de meisjes trouwden, wachtte het aanrecht op hun. Maar ook dan moesten de vrouwen dikwijls uit werken om het inkomen van hun mannen bij te spijkeren. Veelal ging het om thuiswerk, wathet slechtst betaalde werk was. De huisvrouwen waren ongeorganiseerd, kenden geen CAO en daar profiteerden de bazen van. Die

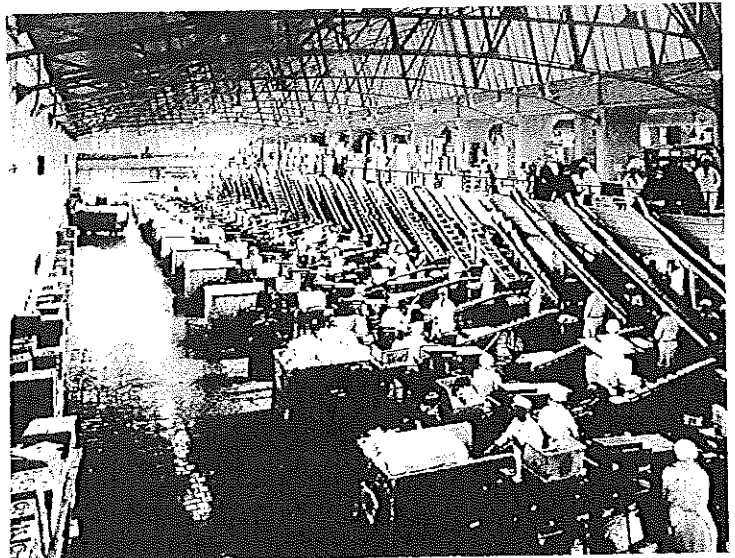
MACHINEDEELEN

voor de fabriek van van der Lugt voor Feyenoord en Burgerhout voor Wilton, Ford en voor van Berckel staan de jongens in hun blauwe kielen hun overalls en bruine ketelpakken tot de sirene: aanvang! gilt.

De kranen rijden langs de ijle bruggen de hamers vallen klettrend op het ijzer en op de harten en op de gedachten de fraisen draaien en, hun knarsend piepen snijdt door de dunne zenuwdraden heen zoals de fijne zenuwen der hand doorkorven worden tot ze leder is.

de nagelpiepers en de fraisermaatjes van Feyenoord en Burgerhout van Wilton, Ford en van van Berckel krijgen gelooide zielen en hun hart is als een goedgesmeerd voortdraaiende machine tot de sirene: eindel gilt.

Links: gedicht van Jef Last uit de bundel "Kameraden". Rechts: de magarinefabriek van Jurgens en van den Bergh.

vrouwen deden dan vaak voor een paar centen de was van deftige families. Als ze een naaimachine bezaten zetten ze kleren in elkaar tegen stukloon. Of ze werkten als schoonmaakster in kantoren en scholen. Al dat gezwoeg een hele week lang, naast het huishouden, leverde niet meer dan een paar gulden op. Van dat extraatje konden dan bijvoorbeeld een paar nieuwe schoenen of een winterjas aangeschaft worden. Kinderen werden gelijk na de zesde klas van school gehaald en aan een baas verhuurd. De lonen van die kinderen kwamen meestal niet ver boven de knaak uit. Kinderen door laten le-

ren was er niet bij, zoiets kostte alleen maar geld en die knaak die zo'n ventje binnenbracht konden zijn ouders veel te goed gebruiken. Alleen geluksvogels mochten doorleren, bijvoorbeeld op de ambachtsschool in de Tamboerstraat. De rest begon zijn proletenloopbaan als leerling of jongste bediende en moest allerlei rotkarweitjes oppknappen voor de baas. Iedereen werd ingeschakeld om het gezin draaiende te houden. De sociale voorzieningen van nu ontbraken toen volkomen. Wie niet werkte, die verhongerde bijkans. Werd je werkeloos, dan was je aangewezen op de bedeling, de kerk en later op het Maatschappelijk Hulpbetoon. De uitkeringen lagen niet veel hoger dan een tientje per week. Werd je invalide dan kon je een kleine rente trekken, was je oud en versleten dan kreeg je als dank een footje in je handen gestopt. Door de crisis verscherpte de situatie alleen maar. Mensen die nog werk hadden, moesten steeds harder en langer werken. Er kwamen werkweken van 60 uur voor. De bazen verlangden onbetaald overwerk van hun ondergeschikten en aan het eind van de week vonden de arbeiders steeds minder in hun loonzakje. Bijna niemand durfde te protesteren, voor hem stonden er immers tien anderen. Loondaling volgde op loondaling, rationalisatie op rationalisatie. Fabrieken moesten de poorten sluiten, schepen werden opgelegd en wat er teveel was werd vernietigd.

HET NATIONAAL ARBEIDSSECRETARIAAT

Vanaf het allereerste begin heeft er verzet bestaan tegen de bazenpraktijken. In het begin was dat verzet spontaan en ongeorganiseerd. In 1893 ontstaat het Nationaal Arbeids Sekretariaat, de eerste landelijke vakbond door arbeiders zèlf gevormd. Er sluiten zich vijf bonden bij het NAS aan, die van de sigarenmakers, de typografen, de meubelmakers, de timmerlieden en de spoorweglieden. Later komen daar nog de sociaal democratische onderwijzersvereniging en de Sociaal Democratische Bond van Ferdinand Domela Nieuwenhuis bij. Het NAS was een federatief vakverbond met een sterk anarchistiese inslag. In de federaties hadden de arbeiders het voor het zeggen, zij beslisten wanneer er gestaakt werd en niet één of ander hoofdbestuur. Het NAS hechte bijzonder veel waarde aan de solidariteitsstaking. Als er ergens gestaakt werd, dan riep het NAS de andere bonden op om ook het werk neer te leggen. Werkstakingen hadden voor het NAS vooral waarde als generale repetitie van de grote algemene werkstaking. Als die algemene werkstaking eenmaal een feit was, zouden de arbeiders de produktie overnemen en de bonden zouden een rol spelen bij het runnen van de bedrijven. Het NAS wilde vooral de arbeiders opvoeden voor hun taak na de machtsovername, een gulden meer of minder was onbelangrijk. Tegen deze syndikalistiese opvatting kwam steeds meer verzet. Dat verzet werd in hoofdzaak door de SDAP, toen een nieuwe politieke partij, gevoed. Kort na de tweede mislukte spoorwegstaking in 1903 scheurden elf bonden zich los van het NAS en vormden in 1906 het Nederlands Verbond van Vakverenigin-

VRIJDAG 21 JANUARI 1938

VERSCHIJNT EENMAAL PER WEEK

de arbeid

ORGAAN VAN HET NAT. ARBEIDSSECRETARIAAT

Administratie: Brederodestraat 17-17a, Amsterdam, West, Tel. 83421

gen met 19.000 leden. In het NVV lag de nadruk op overleg, onderhandelen, wetgeving en reglementering. Het stakingswapen werd achter de hand gehouden en alleen gebruikt als pressiemiddel. Staken kon alleen met toestemming van het hoofdbestuur, die ook de sleutel van de stakingskas in z'n zak had. Het NVV streefde naar overeenkomsten met de bazen waarin alle arbeidsvoorwaarden vastgelegd werden, dat waren de zgn. CAO's.

Op het parlementaire terrein zorgde de SDAP voor een verdere bescherming van de arbeid door het indienen van wetsvoorstellen. Het NVV wilde volkomen binnen het raam van de kapitalistische maatschappij werken. Ze onderhandelde uitsluitend over de prijs van de arbeidskracht, de bevrijding van de arbeid was weggelegd voor de politieke partijen. In gouden tijden had een dergelijke taktiek inderdaad succes. Na de Eerste Wereldoorlog wist het NVV een aantal verbeteringen voor haar leden af te dwingen zoals de acht-urige werkdag en hogere beloning. Daardoor groeide haar invloed aanmerkelijk. De arbeiders werden gekocht en met vergulde ketens aan het kapitalisme geklonken. Toen in de dertiger jaren het tij terugliep, probeerde het NVV krampachtig alle verworvenheden, zoals de werklozenkassen, te behouden. Zonder succes echter. Hoe ver

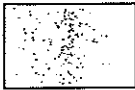
het NVV wilde gaan in het overeind houden van haar organisatie, bleek in de oorlog. In 1940 bleef 90% van de NVV-funktionarissen zitten en dat terwijl de NSB'er Woudenberg was aangesteld als kommissaris over het NVV. In het begin liep het NAS sterk terug, maar de Russiese Revolutie zorgde weer voor een opleving. Voor een hoop arbeiders was het ideaal van een andere maatschappij toch weer een paar stapjes dichterbij gekomen met de Oktober-revolutie. Het NAS groeide naar een hoogtepunt van 52.000 leden in 1921. Voor de CPH werd het NAS plotsklaps interessant. Ze adviseerde haar leden om zich in het NAS te organiseren en binnen het NAS zieltjes te winnen voor de nieuwe kommunistiese partij. Daarbij moest het NAS overgehaald worden om lid te worden van de Rode Vakbonds Internationale, een door de Komintern gecontroleerde instelling (Komintern is de Kommunistiese Internationale, door Lenin opgericht in 1919, om alle kommunistiese partijen in één wereldverband te verenigen). Dit leidde tot heftige discussies binnen het NAS. Een kleine minderheid verdomde het om de aansluiting bij Moskou af te wachten en trad uit om het zuiver anarchistiese Nederlands Syndikalistiese Vakverbond te stichten. De weg is dan vrij voor aansluiting bij de RVI. Lang zal deze verbintenis niet duren. De stalinistiese praktijken in de Sovjet-Unie namen hand over hand toe, ook binnen de RVI. Als het RVI van het NAS botweg eist dat ze een groot aantal van haar mini-bondjes opheft, breekt het NAS met de RVI. Tegelijkertijd worden hier in Nederland de kommunistiese druktemakers uit het NAS gezuiverd. Ook van de CPH maken zich de NAS-mensen en kritici van de Sovjet-Unie los, om in 1928 de RSP te stichten. Vanaf dat moment bestaat er een nauwe samenwerking tussen het NAS en de RSP die tot het uitbreken van de oorlog zou

duren. Door al deze ruzies zou het NAS niet meer dan zo'n 15.000 leden overhouden. Tot het einde toe, als ze net als het NVV onder toezicht van Woudenberg wordt gesteld, bleef de NAS trouw aan de klassenstrijd. Ze had vooral invloed onder havenarbeiders, bouwvakarbeiders en vissers. In Amsterdam zat haar grootste aanhang. In de jaren dertig speelde ze o.a. een rol bij de textielstaking in Twente in 1932, bij landarbeidersstakingen in het noorden en bij diverse andere stakingen. In Rotterdam waren de federaties van het NAS georganiseerd in het PAS, het Plaatselijk Arbeids Sekretariaat. Het PAS had een gebouw in de Maasstraat.

ROODE VAKBEWEGINGS OPPOSITIE

Op het zesde wereldkongres van de Komintern in 1928 krijgen de kommunistiese partijen de opdracht de strijd aan te binden met het sociaal-fascisme. In 1929, als deze politiek verder uitgedokterd is, volgt de richtlijn om alle revolutionair gezinde arbeiders binnen en buiten de vakbonden te verenigen in een Rode Vakbonds Oppositie. Pas in 1931 kon hiermee van start worden gegaan in Nederland. Paul de Groot werd belast met de landelijke leiding van de RVO. Het doel van de RVO was, om binnen het NVV, een georganiseerde oppositie te vormen tegen de kapitulatiepolitiek van het NVV. De RVO streefde naar kollektieve lidmaatschappen per bedrijf. Van te voren werd door de RVO-leden de te voeren tactiek op vakbondsvergaderingen besproken. De RVO vond dat de vakbonden weer van de arbeiders moesten worden en veroverd op de bonzen. De RVO probeerde dat door eerst de lagere posten in het vakbondsapparaat te veroveren, om zo door te stoten naar de hogere. Dit alles ging volgens de CPH-leus van dat moment: Eénheid van onderop. Alleen werd de RVO-leden de pas afgesneden door de NVV-bestuurders. Vanaf november 1933 worden alle kommunisten en links-socialisten door het NVV geweerd. Bij honderden worden ze eruit gesmeten. Veel arbeiders werden bang om hun sympathie met de RVO te laten blijken. Als ze uit de bond gegooid werden, waren ze hun uitkering kwijt en moesten ze ook bij de steun aankloppen. Het blijft niet alleen bij oppositie voeren binnen de bond. De RVO riep ook op tot stakingen en vormde daarbij strijdkomitees buiten de bond om. Stakingen die door de RVO geleid werden, of waarbij de RVO betrokken was waren: de Twentse textielstaking in 1932, de Zeeliedenstaking in datzelfde jaar in Amsterdam en Rotterdam, de stukadoorsstaking in Amsterdam, de visserijstaking in 1933 te IJmuiden, de staking bij de blikfabrieken in 1934 en de textielstaking in Tilburg in 1935. Bij die stakingen hielden de bonden de kassen potdicht, zodat de stakers zelf solidariteitskampagnes op gang moesten brengen. Tijdens het oproer in de amsterdamse Jordaan, riep de RVO op tot solidariteitsstakingen met de werkelozen. De RVO was een aparte organisatie, met kongressen, lidmaatschapskaarten. Ze hief kontributie en gaf eigen bladen uit. Het landelijk orgaan van de RVO heette: "De Rode Vaan" en werd geredigeerd door Paul de Groot. Op het hoogtepunt werden er zo'n 16.000 nummers van verkocht. Plaatselijk werden er, per bedrijfstak, bedrijfskranten uitgegeven, meestal gestencild, de bijdrage was vrijwillig. In de Rotterdamse haven werd bv. de Krukhaak verspreid. Ook werkelozen konden lid worden van de RVO, dit in tegenstelling tot het NVV. De door de CPH opgezette Werkelozen Strijd Comite's waren ondergebracht bij de RVO. In Rotterdam verscheen ook de Hongerroep,

TEGEN HET REFORMISME (N	R.V.O. HOLLAND AANGESLOTEN BIJ DE ROODE VAKINTERNATIONALE (R.V.I.)	BEDRIJF-EN- VAKBEWEGING	REVOLUTIONAIRE VAKBEWEGINGS OPPOSITIE (R.V.O.)
	HET VERBOND VAN WERKELOZEN EN WERKLOOZEN TEGEN DE KAPITALIS- TISCHE UITBUITING VOOR DE REVOLUTIO- NAIRE KLASSENSTRUD		
			BEWIJS VAN LIDMAATSCHAP NAAM _____ ADRES _____ NO. _____ SECRETARIAAT

orgaan van de bij de RVO aangesloten Werkelozen Agitatie Comite's. Werkeloze RVO-leden zaten in huurkomitees en deden mee aan het organiseren van huurstakingen. Binnen de bedrijven heeft de RVO amper een vuist kunnen maken. Met het inzetten van de crisis werden het eerst alle kommunisten op straat gegooid. De overgeblevenen in het bedrijf hadden niet alleen ontslag maar ook royement door de bond te vrezen. De RVO had dezelfde dubbele bodem als alle andere CPH-initiatieven. Naast het opwekken tot zelf-

werkzaamheid van arbeiders, omdat ze in de steek gelaten werden door de bonden, was het toch vooral een poging om de eenmaal in beweging gebrachte arbeiders voor het CPH karretje te spannen. Zo werd er in feite misbruik gemaakt van de terechte kritiek die er onder arbeiders bestond op de weinig strijdbare houding van het NVV. Dat de RVO in feite geen eigen initiatief van de arbeiders was, bleek in 1935 toen Moskou met de nieuwe lijn van het Eenheidsfront kwam. De RVO werd, na het konflikt in de tilburgse textielindustrie, ontbonden. De eenheid van bovenaf, komt dan in de plaats voor de eenheid van onderop en de meegesleurde arbeiders worden in de steek gelaten. De CPN probeert het opnieuw bij het NVV met de belofte om zich aan hun discipline te houden.

No. 18

OCTOBER 1932.

ROODE VAAN

**ORGAAN VAN DE ROODE
VAKBEWEGINGS-OPPOSITIE**

**P r i j s
5 Cent**

Jan van Leyden

Ging uw moeder over het huishouden of bemoeide uw vader zich daarmee?

Nee, die telde alleen de klompies of we thuis waren. De goeie man, nou ja 't was m'n vader, maar ik heb er niet om gehuild toen ie dood ging. Want als hij vroeger twee knaken verdiende, had tie voor drie en een halve gulden dorst. Dat was normaal hier in de buurt. Als je in de haven werkte bij een vaste ploeg, dan had je altijd een vaste kern. Je komt ergens werken en je hebt al gauw drie of vier mensen die je mag en daar vorm je dan een ploegje mee. Als je dat niet deed, dan was je nergens. Je werd aangenomen in een café en uitbetaald in een café. Maar ja, als je dan als een droogkloot wegging en je zei dan goetedag, dan had je de hele week geen leven. Dus normaliter deed je allemaal mee. Mijn vader kwam iedere zaterdag als een hoereletoet thuis. Maar het was nogal een stiekemer, dan had tie een loonzakkie en daar stond bv. 28 gulden op, dan had tie van een achte een drietje gemaakt. Elke week was er bonje over. Mijn moeder heeft het doorgekregen want het papier was natuurlijk een stuk dunner geworden. Hij dacht dat tie bijdehand was, maar mijn moeder hield het zakkie tegen het licht en zag zo dat tie van dat achte een drietje gemaakt had. Het was vroeger normaal dat er één op de vijf en twintig, die in de haven werkten, gewoon met zijn hele weekloon naar huis ging. Alles wat hier in Crooswijk woonde werkte in de haven. Vaklui had je niet. In mijn tijd gingen mijn oudere broers die van school afkwamen met hun elfde, twaalfde jaar werken, dan moesten ze gelijk wat gaan verdienen. Wat ze nou deden, dat kwam er niet op aan, als ze maar centen thuisbrachten.

Stuurde uw moeder u naar een bepaalde baan toe?

Ja natuurlijk, mijn moeder ging over alles. Zij moest de eindjes aan mekaar knopen. Of mijn vader nou met niks naar huis kwam, of met een tientje, of met acht gulden. Mijn vader heeft nog aan de gemeente gewerkt, voordat hij in de haven terecht kwam. Hier bij de oude Willemsbrug, die heeft tie nog helpen maken. Weet je wat hij toen verdiende? Dat was acht gulden in de week, dan had je een gemeentebetrekking. Maar ja, toen was die brug klaar en toen wilde ze hem straatveger maken. Maar daar voelde hij z'n eigen te groot voor, toen had tie gezegd: "Ja, geef je ouwe vaar maar een pet in z'n klauwen, ik ga niet met een bezem langs de straten lopen". Vroeger had je op school jongens met sportkousen en een mooie broek aan. Mijn moeder had een groot gezin, mijn vader werkte in de haven en ik heb nog wel die periode mee-gemaakt dat mijn vader zes weken lang niet werkte, dan was er ook zes weken geen geld, niet ene cent. Dan moest mijn moeder dus verdienen, je kreeg helemaal geen uitkering. Mijn moeder was mangelvrouw, ze liep voor die rijke stinkerds te mangelen. Dat was wasgoed en dat moesten dan die oudere broers, toen ze nog klein waren, wegbrengen. Dan kregen ze 5 cent voor een wassie, of 3 cent. Daar moesten we dan van eten. Van de kerk kregen we een brood en daarom moesten we altijd 's zondagsmorgens naar de zondagsschool. Dan kreeg je zo'n bonnetje mee en dan moest je een versje uit je hoofd

leren. Als je dat trouw gedaan had, heel het jaar, dan kreeg je de kerstmis en dan mocht je mee naar de kerk in de Jan van Loonslaan. Daar mocht je allemaal meezingen "Ere zij God in de Hoge". Dan na afloop lag daar een stapeltje met een onderbroek, een hemd van dat dikke jaeger goed en van die eigengebreide kousen. Die kreeg je dan mee. Daarom moest je het hele jaar naar de kerk, want anders had je geen onderbroek of hemmetje. Eens in het half jaar kreeg je een bonnetje van school en als je dan aan kon tonen dat je klompen kapot waren, kon je bij het Achterklooster met een klompenkaart een stel klompen halen. Daar moest je het dan maar mee doen.

Dat mangelen wat mijn moeder deed gebeurde thuis, dat wasgoed ging dan door de mangel heen en dat was dan zo goed als droog. Dan moest mijn oudste broer naar de verste klant. Mijn moeder woonde in de Warmoezierstraat en die klant zat helemaal in de Avenue Concordia, dat was helemaal achter in Kralingen, dat was nogal een rijke buurt. Dan had mijn broer een petje op, dat had je vroeger allemaal, "acht lappies en een knoop" noemden ze dat. Dan moest die jongen met zo'n grote teil, met dat half natte goed, helemaal naar de Avenue Concordia lopen. Dan zat er zó'n put in zijn herses, vanwege dat knoopie. Want zo'n grote teil met wasgoed voor je buik dragen was onmogelijk. Dan zette mijn moeder hem altijd op zijn kop en dan moest hij helemaal gaan lopen.

Met oktober werd ik 12 jaar. Vroeger was de grote vakantie van school, van half juli tot half augustus, dan werd ik gelijk verhoogd. Maar omdat ik met oktober al 6 jaar was is mijn moeder naar school gegaan. Dat noemden wij het kakschooltje, dat was van je derde tot je zesde jaar. Na de grote vakantie was ik nog geen 6 en ik mocht eigenlijk nog niet naar de grote school. Ik had eigenlijk nog 10 maanden moeten wachten voordat ik naar de grote school mocht. Daarom was mijn moeder naar school gegaan. Ik werkte al toen ik 11 jaar was, ik ging met augustus van school af en dan had je de grote vakantie, maar ik ging werken bij het zandmannetje. Die reed dan door de stad heen, die hadden vier wagens rijden. Ze hadden vim, lux en sunlightzeep, closetrollen 3 voor een kwartje. Daar verdiende je drie en een halve gulden, buiten je provisie. Dat was dan nog goed betaald. Je hoefde dan geen arbeidskaart te hebben. Vroeger, als je bij een fabriek wilde werken of bij een zaak, moest je een arbeidskaart hebben. Want toen was die wet er al dat je pas met je veertiende mocht werken. Maar, laten we zeggen pillendraaiers, loopjongens, die zaten op een carry of op een fiets of bij het zandmannetje, dat was toch allemaal zonder arbeidskaart. Ik woonde hier in de Rusthoflaan en dan moest ik elke morgen helemaal naar de Gouvernestraat lopen. Autootje wippen, want lopen deed ik maar weinig. Sleperswagens, die gingen te langzaam, maar toen had je al van die Fordjes rijden. Als je geen Fordje kon krijgen dan moest je lopen, want het was zonde van die 6 cent voor de tram.

Wat voor werk deed u toen?

Dan kwam ik daar en dan moest ik eerst die paarden een beetje schoonborstelen en de hoeven zwart maken, die moest je dan voor die wagen spannen. Dan moest je zo'n vier of vijfhonderd van die ponden zeep afwegen. Je heb toen nog die strenge winter gehad van '28/'29, toen lag hier de Rotte droog, kon je over de Maas lopen. In die winter heb ik ook buiten gelopen. Zo'n wagen had dan vim, lux en closetrollen, sunlightzeep, zemenlappen, bezems, bezemstelen, zwabbers en marmerslijp en van dat kattezand en gewoon wit zand voor de kanarievogel. Die wagen moest je eerst helemaal opvullen zodat tie weg kon en dan gingen we naar zo'n wijk in Hillegersberg of Kralingen. Achterop zat dan zo'n houten bak en daar zat dan dat kattezand in en daar zat jij dan op. Als je dan naar Hillegersberg ging, dan ging je die brug over bij de Bergweg, daar bij de Straatweg, het holletje af. Nou dan reed die nogal hard, dat paard, dan lazerden er zo'n stuk of twintig van die dozen af met brasso. Dan moest je eraf springen, dat allemaal bij elkaar grabbelen en je eigen de klere lopen om die wagen in te halen. Maar goed, je verdiende drie en een halve gulden en je had nog je provisie. Als je 3 closetrollen verkocht van een kwartje dan kreeg je een cent provisie en als je een zemenlap verkocht van f 1,25 kreeg je 5 cent en als je een zemenlap verkocht van één knaak dan had je één dubbeltje. Dan je fooritjes nog voor die emmers kattezand naar boven brengen. Provisie en fooi was voor mijn eigen en de drie en een halve gulden was voor mijn moeder. Soms had ik nog meer, ik verdiende lekker toen als jongetje. Tijdens de winter van '28/'29 zat ik ook op dat zandwagentje. Handschoenen kon je niet hebben want je moest centen geven, dan had je van die wanten, van die halve, met je vingers er door heen. Je liep te sterven van de kou, als ik die wagen opgeladen had, als die vol was, ging je weg naar Hillegersberg. Ik kon wel achterop die bak gaan zitten maar dan zat je te verrotten van de kou. D'r liep zo'n paard voor en die had dan zo'n draf, dan liep ik het hele stuk mee vanaf de Gouvernestraat naar Hille-

gersberg of naar Kralingen.

Mocht je nooit op de bok zitten?

Nee je moest achterop blijven zitten, want als er wat afviel dan moest ik dat oprapen. Toen waren die wegen nog niet zo als nou. Dat waren allemaal van die kinderhoofies. Dus dat hobbelde en dat lazerde en trilde er allemaal vanaf. Ik heb wel wat gelopen, ik heb de helft laten liggen, toen kon ik het niet dragen. Ik heb wel gehad dat het hele dekzeil eraf woei met een heleboel rotzooi erbij en die klootzak had dat niet eens in de gaten. Dat was ook met het holletje af daar bij de Straatweg. Daar stond ik erbij, een vent op een fiets waarschuwen, want ja, ik kon die rotzooi niet alleen laten. Er waren ik weet niet hoeveel van die closetrollen afgevallen en borstels en zemenlappen. Dat had ie nog geeneens gezien, die turk, die zat daar voorop. En als je dan riep van: "ho ho ho!" dan reed ie gewoon door. Ja, hij moest natuurlijk gelijk een beetje op het verkeer letten, maar als er dan een stelletje van die rotzooi aflazerde dan liep je je eigen rot. Soms had je van die dozen schoensmeer, erdal, nou die rolden nog een eind weg, dan liep je je eigen rot te rapen en je moest

Paarden onder de melkmarkt aan de Schie.

nog uitkijken dat je niet door een auto of een paard en wagen over je poten gereden werd. Maar goed, het was een leuke periode en ik verdiende goed.

Toen ik veertien jaar was moest ik een vak gaan leren en zodoende ben ik stoffeerder geworden. Maar daar kreeg ik maar vier gulden in de week. Ik werd een beetje bevoordeeld omdat ik al gewerkt had en daar kon ik aantonen dat ik al drie en een halve gulden verdiend had, buiten mijn provisie. Ik had er een broer werken, die was er rompenmaker. Dat was bij Van Gulik, die werkte toen voor Piet van Reewijk. Ik moest van mijn moeder stoffeerder worden, ik had liever niet gewild maar ik moest. Dat was daar in de Lange Baanstraat Daar had je allemaal van die oude pakhuizen, die waren allemaal oud en rot. Die stoffeerderijen vroeger, dat was als er ergens iets leeg

stond wat helemaal onbewoonbaar verklaard was, waar niemand meer wilde wonen, dat werd een stoffeerderijtje. Daar zat je dan te stofferen en de ratten liepen over je poten heen. Het was een heel hoog pand, wij noemden het "de ark van Noach", dat was achteraan de Lange Baanstraat. Je had zo'n vier of vijf van die zolders boven elkaar, beneden had je zo'n kantoor, daarboven zat de stoffeerderij, daarboven had je de meubelmakerij en daarboven had je de krijn, daar werd krijn gedraaid enz. Krijn, dat was die vulling, die in stoelen gaat, dat is een soort alpengras. Nou betaal je al twee gulden voor één kilo maar vroeger kostte het prakties niks omdat die boten naar bv. Algerije moesten met vracht en dan gingen ze daar lossen en dan kregen ze dat gewoon mee als ballast. Ze konden beter met een boot mee terug varen die geladen was, als een boot waar niks in zit. Die springt op en neer op de golven. Krijn was betrekkelijk helemaal goedkoop. Dat waren allemaal van die strengen, in strengen gedraaid. Het waren allemaal van die balen met van die ijzerdraadjes, die wogen ongeveer tussen de 55 en de 60 kilo. Als jongetje zijnde kon je die vijf trappen op gaan brengen. En dan moest je dat krijn nog draaien, dan kreeg je al dat stof naar binnen. Dat krijn is nog niet zo erg, maar zee gras...

Het was daar oud en vies en gammel. Beneden had je de w.c. en allemaal rompen op elkaar gestapeld. Het stierf daar van de ratten. We zetten altijd zes of zeven van die vallen uit met een stukkie spek eraan of rookvlees, met een touw aan een fauteuilpoot. Het eerste wat je deed als je 's ochtend om half acht begon, dan keek je of het touw al strak stond en ja hoor, dan had je weer een stuk of vijf/zes van die ratten. Je had zo'n goot en met je voet tilde je zo'n ding op en gooide je die ratten die goot in. Dan moest je die klemmen af gaan branden, want daar zat dan bloed van zijn kop en dan bijt er geen rat meer in. Boven een gasdingetje moest je dat dan af gaan zitten branden en dat stonk als de pest.

Mijn broer zat een keertje daar beneden op die w.c. en daar had je geen bril, die had zo'n stuk hout van één of andere stoel genomen en daar ging die dan maar op zitten. En die zat daar lekker op z'n gemakkie te schijten en toen zag ie zo'n grote rat lopen. Hij pakte die paal waar die op zat en die gooide die. Met een gelukstreffer had hij die precies op z'n hersens gegooid. Hij blij van: "ho ho ho!" dat tie dat geraakt had. Hij schreeuwen en wij naar beneden kijken en daar liep tie in zijn blote reet. Die rat had hij natuurlijk met een gelukkie boven op zijn tor geraakt.

Het waren vier, vijf verdiepingen, maar je had er geen leuning, er hing een touw. Mijn broer Koos was er rompenmaker en als hij dan hoorde dat er eentje naar boven kwam, nam hij z'n lijmkwast en die smeerde die dan uit over het touw. Dat touw was bij wijze van spreken zó dik geworden van de lijm. Mijn broer was een vuile rotte stiekemer. Hij zat op de derde verdieping en op de vierde verdieping had je de krijnzolder, daar stonden wij altijd krijn te draaien. Je had van die balen krijn met ijzerdraadjes en daar maakte je een bolletje van, dan schoof je zo'n luik open en dan gooiden we dat bossie draad op z'n hersens. Op een gegeven moment hadden we dat dan gedaan en een uur naderhand was hij boven gekomen, stiekum dat luik, hij zo dat bossie ijzerdraad naar ons gegooid hè. En hij bleef maar staan wachten met zijn kop boven dat luik uit. Wat had die lijer nou gedaan, met een nijptang had tie dat bossie draad boven dat gasstelletje gehouden, om de lijm te verwarmen. Dat moest altijd warm blijven om die stoelen te lijmen. Hij denkt: "Dan blijf ik met mijn kop er boven staan en dan grijpen ze natuurlijk dat bossie om terug te gooien". Met een nijptang had tie dat boven dat gasstelletje gehouden en zo naar ons gegooid en gelijk pakken en "Au!" Hij lachen.

Het was toevallig een hele christelijke baas en daar mocht je niet vloeken, daar moest je "potverdikkie" zeggen. Al sloeg je nou je duim er af, dan mocht je nog niet vloeken. Dat waren onderbetalers. Ik kwam daar werken toen ik veertien was, verdiende ik vier gulden en toen ik achttien was verdiende ik acht. Had ik in die vier jaar tijd vier gulden opslag gehad. Mijn eerste opslag was een kwartje en ik was al blij! Uiteindelijk, de zakcenten die je vroeger kreeg... Ik had er de pest in dat ik naar die stoffeerderij moest want ik kreeg maar een dubbeltje zakgeld van iedere gulden. Toen ik bij het zandmannetje werkte kreeg ik een footje, kreeg ik provisie en daar kreeg ik precies 40 cent zakgeld van de vier gulden. Je wilde graag wat meer verdienen en mijn eerste opslag was een kwartje. Mijn moeder was al een beetje opstandig, een beetje links geworden. Ze zei: "Wat is dat nou voor opslag, een kwartje? Jij gaat terug een maandag en dan neem je je kwartje mee en dan vraag je of hij niet abuis geweest is, dat hij je een kwartje teveel gegeven heeft". Dus ik dat nog met mijn stomme kop gedaan, hij zei: "Nee, dat is opslag". Nou toen werkte ik daar toch al ruim een half jaar, had ik een kwartje opslag. Ja, toen werd je ook al een beetje opstan-

dig. Je had toen een versje: "Moeder niet huilen, 't wordt beter misschien". Toen had ik daar andere woorden op gemaakt: "Moeder niet huilen het wordt beter misschien, over een maandje verdien ik er tien. Ik heb nooit geweten maar het doet me zo'n pijn, dat het loon van de arbeid zo bitter kon zijn."

Ja, je moet rekenen, je zat daar op een werkplaats met vijf bazen om je heen, want het waren twee broers met drie zoons. We zaten daar met een man of veertien, vijftien dus overal had je een baas op je klawwen zitten. Want die zoons die waren ook bazen. Nou, dan zaten ze, die twee ouwe lullen tegen elkaar: "Hoor je hem, die pestaap weer". En daar werd ik nog door ontslagen. Op dat liedje, daar werd ik om ontslagen, omdat ik een beetje opstandig was. Ik wou een tientje hebben, opslag. Ik was ergens blij toe natuurlijk. Maar ja, toen moest ik dat tegen mijn moeder vertellen, die zei: "dat kan jij wel doen, maar denk erom dat je godverdomme volgende week een andere baas hebt". Gelukkig heb ik een andere baas gevonden. Ik heb toen een hoop geluk gehad, want daar kreeg ik ineens een tientje ook, dat was nog twee gulden meer. Ik was daar een maand en ik heb het vak daar goed geleerd, dat zal ik erbij vertellen, want dat is eigenlijk wel mijn geluk geweest. Het was een clubmeubelfabriek. Toen ik daar een poos was, je stond allemaal per stuk, ik zat er een maand of tien, toen had ik het zo allemaal een beetje bekeken. Ik zat daar meer voor de service, voor dingetjes, klus-sies die terug kwamen. Want ik stond daar per uur, een tientje per week. Maar de

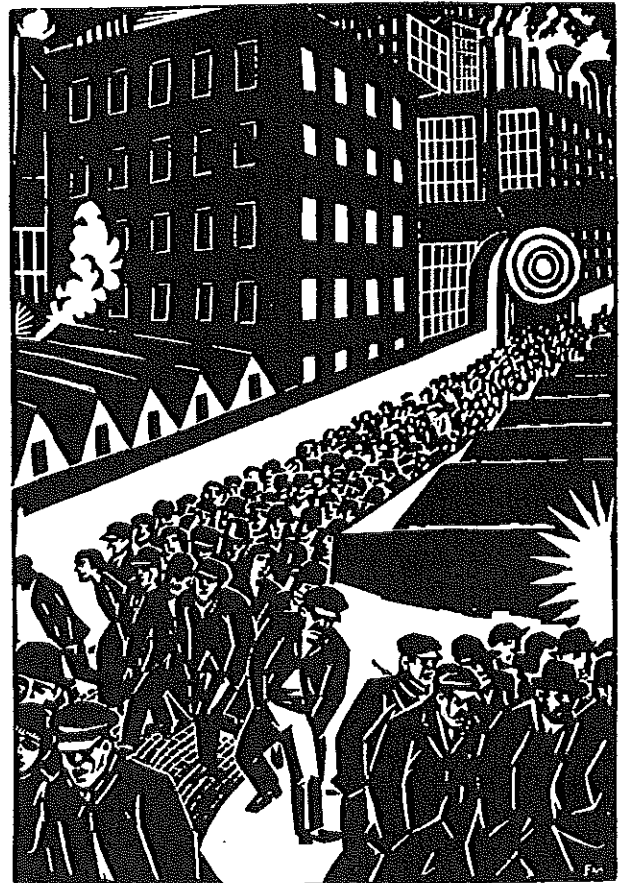
De Metropool.

Als de stad ontwaakt in het kille ochtendgloren,
dan gaan wij uit die zwarte volksstraat,
zoo zwijgzaam in de Metropool verloren,
als geregistreerde slaven van de staat.
Met hongerlijven gaan wij de ploegen spullen,
op werf, fabriek en in die donkere schacht,
waar de tijd klok slikt en de sirenes gillen,
als aanvangssein die schreeuwt om arbeidskracht.

's Avonds, moe gaan wij naar huis tot morgen...
daar breekt het gezin het dagelijks brood,
peinzen over schuld en schoeisel zorgen,
het schamel loon, dat nooit geen uitzicht bood.
Wij bloeien op vergeefs in 't lommer,
gaan onder in schaduw van zorgen pijn,
in de drank vergeten wij onze kommer,
wij kunnen niet groot, blij en gelukkig zijn.

Voor dit systeem wil ik niet blijven pezen
en brengt als Prometheus dan het vuur,
aan hen die niet het strijden vrezen,
maar naar de barricade willen, elk uur.
Want met mijn lijk wil ik de afgrond vullen,
naar een Wereld die wij hebben uitgedacht
om als Taak de brug vervullen...
naar de toekomst die ons tegenlacht.

Bram van de Haterd.
In 1935 voorgedragen voor Spartacus.

Prent. Frans Masereel.

grootste stoffeerdere die stonden per stuk. Die hadden, laten we zeggen, voor een leren fauteuil drie en een halve gulden en voor een ander leren fauteuiltje vier en een half, vijf en een half. Die kwamen aan zo rond de dertig, twee en dertig gulden. Ik werkte er een maand of tien en toen ben ik naar die baas gegaan, ik zeg: "ken ik ook niet per stuk gaan zitten?", "Jij, klere aap, jij ken er nog niks van!" Die vent was er niet iedere dag, ik kwam van het ene uiterste in het andere, ik had altijd bij een christelijke baas gewerkt en nou kwam ik er bij één te werken, dat was een hoerenjager. Die was meer op de hort dan in de werkplaats. Toen moest ik een fauteuil maken en hij zei: "Ik kijk het zelf wel na en als het dan in orde is mag jij volgende week per stuk gaan zitten". Gelukkig was dat goed en toen verdiende ik de eerste de beste week dat ik per stuk zat al acht en twintig gulden. Ik moest toen rustig doen, want ik mocht niet boven die andere uitkomen die er al jaren zaten. Anders kreeg ik op m'n godverdomme. Ja, want je mocht niet meer verdienen omdat je er pas was. Anders

kreeg je een paar kleunen. Ik was een jongen, ik was negentien jaar, en toen ging ik meer verdienen omdat ik nogal rap was. Maar ik mocht niet boven hun uitkomen natuurlijk, dat was zo'n vaste kern. Ik heb toen wat afgeleden in het eerste jaar, want dat was vroeger niet zo makkelijk. Het was een ploegie en daar moest je je helemaal inwerken. Maar ik heb het mooi kennen versieren want ik kwam daar te werken als halfwas en ik had een tientje per week voor reparaties, voor dingen die terugkwamen, voor beschadigingen bij het wegbrengen. Dat repareerde ik en dan zat ik voor die stoffeers vast stoeltjes vooruit te maken. Te singelen, veren in te naaien, te koppelen en dan hadden ze vast een beginnetje. Want ik zat daar toch voor urengeld. Zodoende heb ik me eigen er een beetje tussen gewerkt. Zo kon je naderhand lekker wat verdienen. Ik heb betrekkelijk geen ellende gehad, zes jaar heb ik er gewerkt en dan had je zo rond de dertig, twee en dertig gulden. Ik heb wel lekker verdiend. In 1938 ben ik voor me eigen gaan werken. Ik dacht, zo wijs ben ik ook wel, "wat hun kennen verdienen kan ik ook verdienen".

De Crooswijkse singel.

Meereke

Mijn moeder werkte bij Joden, nou dat waren krenge hoor. Ze woonden in de Jonker Fransstraat. Mijn moeder moest er 's morgens uiterlijk om kwart voor acht zijn. Als ze dan 's avonds om acht uur zei: "Mevrouw kan ik naar huis gaan?" dan moest ze altijd nog net wat doen. Dat terwijl ze wisten dan wij de hele dag alleen waren en terwijl ze zelf ook kinderen hadden. Ik ben er zelf nog wel eens kindermeisje geweest. Dan mocht ik met haar dochtertje de Jonker Fransstraat op en neer rijden in een pitrieten wagen. Ik mocht ook wel eens mee naar de diergaarde om op dat kind te passen, om dat kind te rijden. Ik was toen negen jaar. Ik ben ook zelfs nog loopmeisje geweest in een hoedewinkel, dat was ene grote familie van Joden. Daar vandaan heb ik weer gewerkt bij twee jodinnen op de Crooswijksekade. Daar heb ik drie jaar gewerkt, van m'n twaalfde tot m'n vijftiende. Je moest je rot werken daar hoor. Want het was vroeger allemaal kleden kloppen. Je was de sloeber, de slobber, minderwaardig was je allemaal. Ik was een kind, maar wat ik allemaal moest doen... En ik had ook altijd honger. Ik moest er 's morgens voor achten zijn, dan moest ik de matten kloppen en belletje poetsen, dat het er aan de voorkant netjes uitzag. Dan kreeg ik twee van die stukken gallenbrood, dat hadden ze vroeger, die Joden, dat was keihard, dat waren oude stukken en die kreeg ik dan, met een schrap margarine erop. Dat was mijn ochtend maal. De één was acht en zeventig en die ander was tachtig toen ik er kwam werken. De oudste van die twee had het zelf vroeger wel eens een beetje arm gehad. Ze zei wel eens: "Als mijn nicht nou weggaat, dan krijg je van mij wel wat suiker op je boterham". 's Middags kreeg ik ook weer van die stukken van dat harde gallenbrood, dan kreeg ik er een beetje suiker op, en dan een koppie thee met zo een beetje water er-

bij gegooïd, dan hadden hun eerst het beste van de thee gehad en bij mij ging er een beetje water bij, dat kreeg ik dan en je durfde niks te zeggen hoor. Alleen als het vijf voor tweeën was, dan ging ik naar huis want ik was om vijf voor achten gekomen. Dan hadden ze altijd, elke dag, het zelfde rotsmoessie: "Marietje, heb je het kraantje gepoetst in de gang?" Dan zei ik: "Nee mevrouw" "Nou dan moet je dat nog even doen". "Nee, want ik laat me niet uitbuiten, ik ben om vijf voor acht gekomen en ik ga om vijf voor twee weg". Als ik dan dat kraantje poetste dan kreeg ik wel eens 5 cent. Dan mocht ik naar huis, maar dan was het inmiddels natuurlijk wel tien over tweeën natuurlijk. Ze lieten je werken hoor. Ik pikte ook altijd, want ik had altijd honger. Ik was zo lang en zo mager als brandhout. Joden hebben altijd alles apart, vlees en brood, dat gerabbineerde rotzooitje altijd. Ze hadden van die grote vleestaarten en die werden met rundvlees klaargemaakt en daar lag altijd een mes bij. Ik pikte altijd een stukje van die taart, want ik had altijd honger. Buiten hadden ze van die potten met zure haring staan en augurken en uien, daar pikte ik ook altijd van. Dan stonk ik natuurlijk, maar daar heb je als kind geen erg in. Als ik binnenkwam in de keuken dan vroegen ze: "Marietje, heb je de planken schoongemaakt waar de potten op staan?" En dan zei ik: "Ja mevrouw", dat had ik helemaal niet gedaan, maar ik had alleen maar een stuk zure haring gepikt. Als ik voor hun peentjes schoon moest maken, nou, ik at er wat van op! Ik had eeuwig honger. Als ik om twee uur, half drie thuiskwam, dan moest ik met mijn broertjes naar buiten, dan gingen we 's avonds om half zeven pas eten. Ik kreeg heel de middag niks, het was er niet. Ik ging ook ik weet niet hoe ver boodschappen halen voor een cent, want je kreeg een cent van de burens. Nou, dan liep je je eigen rot.

Wij woonden op dat stukje van de Lange Waranda van de Goudseweg naar de Generaal van der Heijdenstraat en daar woonden haast allemaal Joden. Je had een eierwinkeltje, een kaaswinkeltje, een fruitwinkeltje, een speelgoed- annex galanterieënwinkel en een kleermaker, dat waren allemaal Joden. Je had op de Hoogstraat een luxe-bakker en die heette "Heil", luxe-bakker van gebak en snoep. Daar moest ik altijd naar toe vanaf de Crooswijksekade, dan moest ik één ons snoepjes halen en dan moest ik binnen een kwartier terug zijn. Dat was altijd rennen. Daar vrat ik ook altijd wat van op, dat waren dingen van marsepein en bokkepootjes en bonbons en repen, dat kreeg je nooit, dus ik pikte er altijd één uit. Als ik kaas moest halen ook. Er zat een kaasboer van Hamelen in de Jan van Loonslaan. Daar moest ik ook altijd twee ons kaas halen in van die dikke plakken. Je had een muziektent op het van Alkemadeplein en dan ging ik altijd bij die muziektent staan en dan haalde ik er een plak kaas uit. Dan dacht ik: "dan zien de burens me niet", zo onnozel was ik toen. Ik ging een plak kaas er af staan halen midden op het plein en dan konden natuurlijk alle burens je zien. Ik moest binnen een kwartier terug zijn en dan moest je hollen, je was bang dat je je baantje zou verliezen.

Als je jarig was lieten ze je leuke dingen zien, dan dacht ik: "Nou dat krijg ik misschien voor mijn verjaardag". Ik heb ene keer zo'n armband gehad, zo'n slavenarmband noemden ze dat van een soort plastic, een slang met twee van die ogen, een slangenarmband. Dat kostte negentien cent, dan mocht ik wat uit gaan zoeken bij van Vollenhoven op de Crooswijksekade, dat was zo'n parfumeriezaak. Dat was het enigste wat ik in die drie jaar gekregen heb voor mijn verjaardag, zo'n slangenarmband van negentien cent. Ik telde niet mee, ik moest alleen maar werken en hard werken, opdrachten kreeg je, koper poetsen. Ik heb van mijn trouwen af nooit geen stukkie koper in huis gehad, ik moet die rotzooi niet.

Toen ik vijftien was ben ik bij Jamin gaan werken. Dat was op 8 september en mijn moeder ging op 24 december verhuizen naar de Westerbeekstraat. Dus ik heb maar een paar maanden dichtbij gewerkt, naderhand moest ik altijd naar de stad lopen door regen, sneeuw of kou, altijd lopen. Er reed toen één zo'n klein busje en dat kostte 1 dubbeltje, dat had ik niet. Ik was degene die dan eindelijk eens wat verdiende, Jamin betaalde toen in die tijd vrij goed hoor. Ik was vijftien jaar en ik verdiende f 7,68 plus, als je een hele maand niet te laat kwam, f 1,50 en als je het hele jaar hardliep dan kreeg je ook nog f 5,-, als je altijd op tijd kwam. Als ik zag dat ik het niet haalde, ging ik fijn naar huis en dan liet ik mijn moeder zeggen dat ik ziek was. Dan bleef ik drie dagen thuis. Je kreeg maar een paar centen, maar dan had ik toch nog die f 1,50 en f 5,- en ik was een paar dagen thuis om eens lekker uit te rusten. Want ik moest 's morgens om kwart voor zeven al van huis en ik kwam dikwijls pas 's avonds om over zevenen thuis. Ik was toen maar vijftien, zestien, jaar en dat heb ik gedaan tot aan mijn drieëntwintigste.

Toen ik er pas kwam, dat was net tegen de Sinterklaas kwam ik op de chocolaterie. Daar moest ik door van die lange pijpen chocola lange ijzerdraadjes heen maken, zodat ze niet braken. Maar ik kon helemaal niet tegen die chocoladelucht, ik kreeg overal zweren. Toen werd ik naar beneden gestuurd, naar de bakkerij. Ik moest boterletters met eigeel insmeren, daar was het heel erg gezellig, lekker zingen onder elkaar. Ik werd daar ook lekker opgenomen. Je kon daar koffie en thee zetten, al mocht dat eigenlijk niet. Maar we hadden een baas, die was bij de SDAP, en hij liet dat allemaal oogluikend toe. Nou dat was een gezellige troep. Ik heb altijd een hardstikke aardige baas gehad, vooral toen hij tot de ontdekking kwam dat ik zo ver weg woonde en dat ik dat altijd liep. Hij woonde zelf in Crooswijk, lekker dichtbij. Het was wel een beetje oudere man. Hij zei: "Als het kan, dan hoef je van mij niet meer over te werken. Ik weet nou dat je twee uur moet lopen per dag". Hij heeft me gehouden in die bakkerij, en ik had lol in mijn werk en ik kwam weldra aan de goede kant te staan. De heren zelf van Jamin was ook een stelletje tuig, die hadden een goeie kok in de fabriek, er werden dan altijd als er parties waren lekkere dingen gemaakt. Daaraan schijn ik heel goed mee te kunnen helpen, ik werd er toen uitgepikt en ik mocht altijd die baas helpen als die parties werden gegeven. Ik moest dingen spuiten en klaarmaken. Ik heb dus altijd een beetje aan de goeie kant gestaan. Maar ik heb bijna nooit aan de lopende band gestaan. Ik heb wel heel de lettermachine helpen opbouwen, iedere keer een stukje eraan, toen ik wegging was hij net klaar. Ik heb altijd vrij leuk werk gehad, ze hadden altijd lekkere dingen. Ik had ene baas en die heette Van Hof, hij was patisseur en daar kon ik heel goed mee opschieten.

Fabrieksmeisjes van Jamin aan de Hugo de Grootstraat ca. 1930. Het meisje rechts is Meereke.

Hoe controleerden ze dat je elke ochtend op tijd kwam?

Je moest een loodje ophangen, je moest 's morgens een loodje van het bord halen. Als je bij de portier om acht uur binnenkwam, dan was het loodjesbord afgesloten, dan kon je je loodje niet meer pakken. Ik had nummer 223, dat vergeet je ook nooit meer. Om acht uur ging de fluit en dan ging dat hek over dat bord heen. Je moest dan naar boven je jas weghangen en dat was altijd een eind lopen. Dan kwam je weer beneden bij je baas en die riep alle namen af. Was je er niet, dan kreeg je een kruisje achter je naam en dan kreeg je je f 1,50 niet. Al was je maar één keer te laat, en dan nog een half uur boete. Dat scheelde je ook acht of negen en naderhand twaalf of dertien cent. Ik ben er met een heel laag loon helemaal onderbetaald, weggegaan. Dan kwamen die grote bazen, de grote heren, zo door de fabriek lopen en dan kwamen ze met een stopwatch achter je staan. Ik heb nooit geweten wie dat verteld heeft, dat ik in die Communistiese Jeugd zat. Ik had al drie keer geen opslag gehad, nou kreeg je maar één of twee cent per uur meer, dus het was nog de moeite niet, maar ja acht en veertig cent bij je loon dat was toch wel heel veel, vooral als je twee cent kreeg. Nou had ik al drie keer geen opslag gehad en ik ging naar die meneer Jan toe en ik vroeg waarom ik al drie keer geen opslag had gekregen. Nou dat wist hij niet, toen werd ik woedend en ik zei "Daar moet toch een oorzaak voor zijn!" Hij zei: "Ja, je bent ergens bij een commune ofzo, je bent tegen ons." Ik kreeg er een heel praatje bij. Toen zei hij: "Je komt over zes weken nog maar eens vragen of je opslag krijgt". Ik dacht, nou dan sterf ik nog liever, want dat doe ik toch niet. Maar ik heb eigenlijk nooit opslag gekregen. Toen ben ik aan het pikken gegaan. Ik werkte op de bakkerij en daar hadden ze altijd van die bloemzakken. Die werden leeggegooid in zo'n kist en als je

dan dat draadje bovenaan doorknipte, dan kon je het er zo aftrekken, dan was hij open. Er was een jonge knul en dan zei hij: "Hé maak die bloemzakken eens schoon" en dan ging ik ze een beetje uitschudden op de w.c. en dan bond ik ze 's avonds onder mijn jurk en nam ze mee naar huis. Ik heb zelfs schorten gedragen van bloemzakken en dan zeiden ze wel eens tegen me: "Goh, wat is dat linnen grof" "Ja, dat vond ik ook al". Maar ik maakte ze zelf en dan moest er zo'n rooie bies op en lettertjes. Alleen die mutsen heb ik nooit zelfgemaakt, want dat vond ik zo'n karwei. Bij ons thuis had mijn vader er onderbroeken van, de jongens hadden er broeken van en kussenslopen en beddenzakken. Ik nam ze iedere keer mee. Op het laatst, toen wist ik dat ik ging trouwen, ging ik nootmuskaatjes en peper en klontjes suiker jatten. Eigenlijk alles wat ik niet kon kopen en jaren later had ik nog die peper. Geen opslag, dan maar zo. Maar je ging iedere avond met de zenuwen in je lijf naar de kleedkamer, want je werd dikwijls genoeg gevisiteerd. Dan zei ik altijd: "En wie neemt mij vanavond?", omdat je dan zo gek deed en omdat je er al zolang was, deden ze het niet. Ja, bij Jamin werd je gecontroleerd of je iets meenam. Er stonden twee van die meiden aan het begin van de kleedkamer en die visiteerden je dan helemaal langs je lijf of je snoep meenam. Snoep meenemen heb ik nooit gedaan, maar naderhand wel die bloemzakken, en broodpapier nam ik ook altijd mee. Vroeger was het heel gewoon dat je brood werd ingepakt in een krant, want een rolletje broodpapier kostte geloof ik drie cent en dat hadden de mensen gewoon niet. Ik pikte altijd van dat perkament en dan nam ik zo'n groot vel mee, die je in die kisten moest leggen, dat deed ik dan gewoon in mijn zak en daar hebben ze nooit iets van gezegd. Dus bij mij thuis hadden we altijd perkamentpapier. Maar je werd streng gecontroleerd en er werd er nog al eens één gepakt. Dan ging je op staande voet eruit.

Er is één keer een staking geweest en dat was heel toevallig mijn eerste week vakantie. Dus die staking bij Jamin heb ik net niet meegemaakt. Ik wist wel dat er wat zou komen, maar je moest met januari al opgeven wanneer je die week vakantie wilde. Ik ben toen een week naar Oostvoorne geweest en in die week is de staking geweest. Toen ik thuis kwam zei mijn vader: "Nou, je bent net de dans ontsprongen". Ik had er onherroepelijk uitgegaan.

Mijn baas heeft altijd z'n hand boven mijn hoofd gehouden, maar hij kon er ook niks aan doen dat ik anderhalf jaar lang geen opslag heb gekregen. Toen ik wegging verdiende ik f 13,24, maar ik had toen zeker f 15,- of f 16,- moeten hebben.

Wij zaten toen allemaal in de Communistiese Jeugd en we hadden toen een krantje gemaakt en dat heette "De Kol", dat was van die toverkollen, die kostte toen drie cent. Daar heeft mijn man mee aan de poort gestaan, maar hij kwam mij ook dikwijls genoeg halen, toen is dus verteld: "Ja, die meid van Van Weelden die d'r vrijer stond aan 't hek met de Kol". Daarna heb ik geen opslag meer gekregen. In de Kol werd geschreven over activiteiten van Jamin en dat je er je rot moest werken. Als ze dachten dat je in de AJC zat, dan werd je naar het poederhok gestuurd. Bij Jamin werkten veel AJC'ers omdat die toch vrij goed betaalde, dus als ze wisten dat je van de AJC was, dan stopten ze je in dat poederhok. Nou dan zag je eruit, je tanden enzo, dat was allemaal van dat poedersuiker en nou is er niks erger dan die poedersuiker heel de dag. Ze moesten die zeven voor die rumbonen en bonbons. Dat was een verschrikkelijke baan. Ik heb er altijd over in de war gezeten, ik dacht, ik ga gewoon weg als ik dat moet doen. Je was helemaal niet beschermd, je had gewoon je schort en je muts. Die meiden kleedden zich helemaal uit tot op d'r hemd en d'r broek na en met blote voeten of klompen of ouwe schoenen. En 's avonds na vijven of zessen kon je je een beetje afwassen, maar dat plakte allemaal, die suikerrommel en je haar zat helemaal onder de suiker. Je had wel een muts op, maar die wilden ze bijna nooit tot over d'r oren, want dat was helemaal geen gezicht. Die meiden werden allemaal na een paar maanden of een jaar ziek. Nou daar werd dus over geschreven in de Kol, dat die AJC'ers het slechtste werk kregen, in het poederhok en dat je dan slechte tanden en kiezen kreeg, dat je daar voor straf ingestuurd werd. En dan over die heren, want dat waren ook van die "mooie". Als ze zo'n meid aan de haak konden slaan, dat je met ze meeging naar de kleedkamer of naar de kelder. Ik heb het zelf ook meegemaakt, nou dan was je de beste hoor, dan kreeg je wel opslag en dan kreeg je wel een schort voor niks of een goud ringetje, als je met één van die heren mee naar beneden ging. Daar gingen natuurlijk praatjes over bij het leven en dat werd ook in die Kol gezet. Dus dat was altijd tegen het zere been, bij die gasten. De Kol, dat was van de Communistiese Jeugd Bond (CJB). Ik was de enige bij Jamin die daar bij zat.

Annie

Ik werkte bij Jamin vroeger, ik was toen vijftien jaar, dat was in 1928. Toen hadden

WEERZINWEKKENDE POLITIE-HANDELING

Melsjesstaking bij de fa. Jamin te Rotterdam.

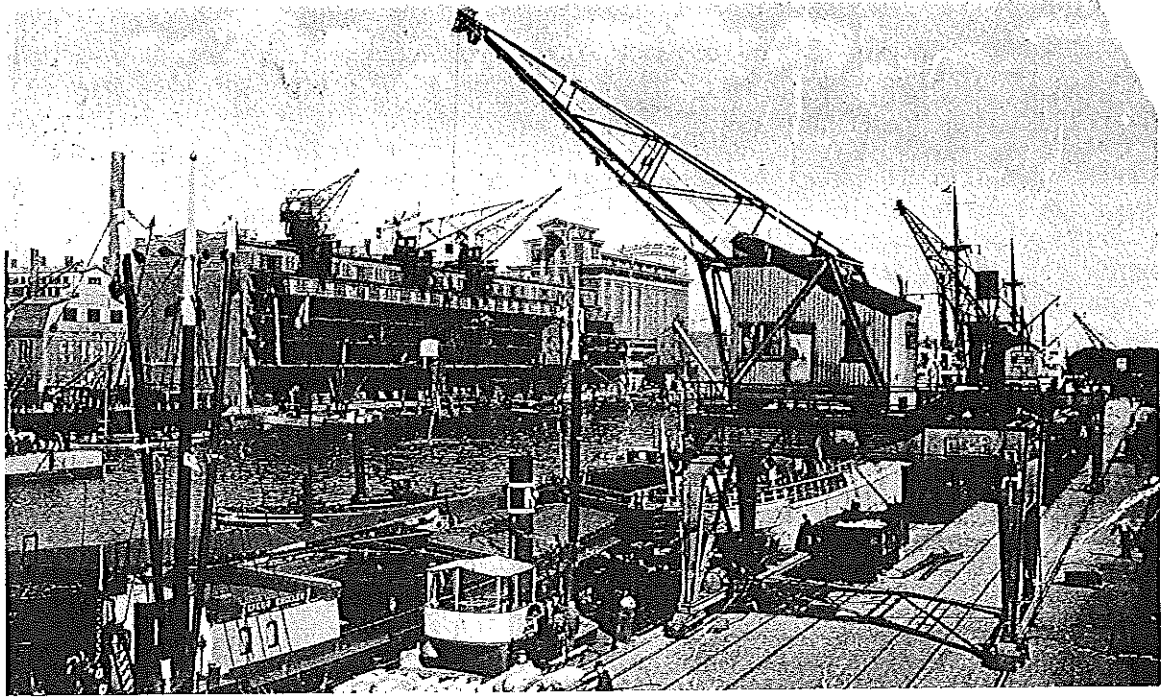

we helemaal geen vakantie, nou we gingen staken en toen kregen we twee dagen in het jaar vakantie. We gingen staken! Die ouwe Pierre van Jamin, die waren vroeger zo arm als de pest geweest. Want die hadden in de Warmoezierstraat, waar ik geboren ben, een zolderkamer-tje en daar is Jamin begonnen. Als een suikerfabriekje op een zolderkamer-tje, zo is tie begonnen. En het waren viezerikken, want ze hadden alle meiden van de fabriek hoor. Die Pierre Jamin kwam naar beneden en die zei: "Jullie kunnen staken zo hard als je wil, maar ik heb tapijten op de grond leggen, die benne zó dik en die zijn voorlopig niet versleten!" Wij staken, maar we werden allemaal ontslagen natuurlijk.

Arie

Negentig procent waren lid van de Scheepvaart Vereniging Zuid (SVZ). In Rotterdam had je twee aanneemlokalen, St. Jobshaven aan de rechter maasoever en Maashaven aan de linker maasoever. Samen een paar duizend zogenaamde "losse" arbeiders, zonder één enkel recht, van bv. garantieloon of vakantie. Je had drie kategories arbeiders: met blauwe boekjes, met grijze boekjes voor een half jaar en met weekkaarten. Oude havenarbeiders hadden meestal een blauw boekje. Door hun bekendheid in de haven kwamen zij het eerst in aanmerking bij de bazen die volk kwamen aannemen. Vele maatschappijen, de Holland-Amerikalijn, de Rotterdamse Lloyd en Thomsen hadden "blauwe boekjesmensen" in dienst, zogenaamd vast, blikvast noemde men dat. Maar ze bleven origineel in dienst van de SVZ en zo gebeurde het een paar maal, bij een konflikt of een periode van crisis, dat arbeiders na jaren als blikvast gewerkt te hebben hun boekje terugkregen en terug konden gaan naar de SVZ. Dan waren die maatschappijen van alles af, zonder één enkele geldelijke verplichting. En de SVZ gaf ook geen geld. Dat werd dan de sociale dienst, de steun. En deze regeling was nogal ingewikkeld. Precies kan ik het mij niet meer herinneren. Wij hadden onze steunuitkering van de bond in de Coolsestraat. Ik kreeg f 13,75 met twee kinderen. De huur was in 1932/1933 f 4,75, naderhand f 5,75. Was je lid van de bond, dan had je f 1,25 meer dan zij die regelrecht aan de steun liepen. De steun zat ingewikkeld in elkaar, vooral als je in de haven werkte. Je kreeg bv. f 13,75 steun met twee kinderen. Had je dan twee dagen gewerkt, dan kreeg je twee maal f 5,60 is f 11,20. Daar werd 2/3 van afgetrokken, dat is ongeveer f 7,40 dan blijft er f 6,35 over. Zo kreeg je dan f 13,75 + f 6,35 = f 20,10. Werkte je vier dagen, dan verdiende je vier maal f 5,60 = f 22,40. 2/3 ervan is on-

geveer f 14,80, dat is f 1,05 boven je steun en dan kreeg je er niets bij. Als je nu drie weken niet aan de steun was geweest, bv. als je drie weken vier dagen of drie nachten had gewerkt en er de vierde week geen werk was, dus er niets te verdienen, viel, dan moest je eerst een wachtweek maken om in aanmerking te komen voor een uitkering. Zodoende, als je drie weken gewerkt had, moest je daarmee vier weken doen. Dus zij die bij de SVZ waren, moesten het goed bekijken. Anders was je steeds in de weer voor een paar gulden boven de steun. De SVZ had geen enkele verplichting, vandaar dat er veel konfliktstof gaf in de haven. Met vallen en opstaan, voetje voor voetje, zijn er veel verbeteringen afgedwongen. Dat heeft veel bloed en tranen gekost. Nu is er nog steeds verzet in de haven.

St. Jobshaven met pakhuispand St. Job.

Toen ik voor het eerst in de haven kwam, dat was in 1923, verdienden we f 5,60 per dag, dat was f 31,60 in de week. Dat was toendertijd een hoop geld. Dan werkten we per dag van achten tot twaalf en van enen tot half zes. Dat waren twee taken. Toen ik in de haven kwam was er een staking van acht weken. Daardoor was er een opeenhoping van boten. Mijn eerste boot was een russiese, daar moest ik balen snijden geloof ik. Ik was nog geen 18 jaar en volgens de wet was ik nog niet eens gerechtigd om in de haven te werken. Je moest 18 jaar zijn en dan kon je een kaart halen bij de arbeidsbeurs. Een staatskaart noemden ze dat, die kostte 2 kwartjes. Je moest 18 jaar zijn om aangenomen te kunnen worden als havenarbeider. Op één of twee augustus kwam ik in de rotterdamse haven werken en op 29 augustus werd ik pas 18 jaar. Voor de oorlog was het zo dat je maar twee of drie dagen in de week kon werken. Het was toen maar mondjesmaat. Je had een categorie vaste arbeiders, maar ja, de ene dag kwamen er tien boten binnen en dan had je weer een periode dat er vijftien of twintig boten binnenkwamen. Dat lag ook weer aan het jaargetijde. Maar de stuwadoors en de kargadoors gingen dan van het feit uit: dat is door elkaar tien schepen. Aan de hand daarvan hadden ze vaste arbeiders tegen een garantieloon. De rest werd dan aangevuld door de Scheepvaart Vereniging Zuid. Daar liepen dan die zogenaamde losse arbeiders, zonder enige garantie en zonder enige beloning. Ze moesten d'r eigen wel drie keer per dag melden, dat was 's morgens van 7 - 8 uur, van 10 - 11 uur en 's middags van 3 - 4 uur. De taken gingen dag en nacht door en als het dan in hun kraam te pas kwam konden ze je bv. 's ochtends van 8 - 12 uur aannemen. Dan had je één taak gewerkt. Dan zeiden ze vroeger ook wel: "één taak fruit en de week is uit". Voor een fruitboot waren zo'n paar honderd mensen nodig. Als dan zo'n sinaasappelboot of zo'n bananenboot leeg moest, moest dat in een taak tijd. Als dan de helft van die boot leeg was, kreeg om 12 uur de ene helft al de zak, die anderen hadden dan één dag gewerkt. Het lossen van bananenboten ging met een jacobs ladder, dat ging met trossen tegelijk. Die jacobs ladder stond dan in het ruim en dat waren allemaal zakken. Zo

breed was dat geval (wijst ongeveer 1.25 m. aan). Het was een machine die in het ruim stond en er liepen kettingen aan weerskanten. tussen die kettingen zaten die zakken gespannen. Daar gingen die trossen bananen in en die ladderden die trossen die beneden in die zakken gegooid werden naar boven toe. Boven stonden dan een paar kerels en als dan die tros bananen voorbij kwam, dan pakten ze die ieder aan een kant en hup. Die tros ging dan op een transportband naar de wal, ook in zo'n zak. Daar liepen een hoop mensen met een bos bananen op de rug en die brachten het naar een spoorwagon. Zo werd een bananenboot gelost. Vroeger gingen die bananen naar de wal toe en dan waren er speciale pakhuizen waar ze tot rijping gebracht werden. Ze werden daar in stukken gesneden en zo zag je ze dan in bosjes in de groentewinkels hangen.

Zat u bij het HOK?

Ja, bij de Scheepvaart Vereniging. Ik kon ook wel vast worden, maar ik heb het niet gedaan. Kijk, als je vast was dan konden ze doen en laten met je wat ze wilden. Je had dan wel een CAO in de rotterdamse haven, maar dat betrof bv: als je een dag gewerkt had en die boot stond op vertrek en er moest nog een gedeelte van de lading gelost worden, dan mochten ze je op z'n hoogst anderhalf uur langer houden als het gestelde. Maar als je nou in vaste dienst was, dan werd daar nog al eens een keertje de hand mee gelicht. Dus als het langer werd dan anderhalf uur, dan bleven ze ook langer staan, dan stonden ze drie taken. Als ze ergens een hekel aan hadden, tenminste zij die revolutionair waren, dan was het aan drie taken. Want vroeger was dat altijd, dan stonden ze achter elkaar drie, vier taken, desnoods tot zo'n boot helemaal leeg was, dan stonden ze soms vijf taken achter mekaar. Daaraan hebben ze in de loop der tijden, met de organisatie en de strijd van de arbeiders, een einde aan gemaakt. Toen kreeg je een vaste CAO. Die van de Scheepvaart Vereniging konden niet onder dat CAO uit. Als ze mij opdracht gaven anderhalf uur langer te werken, dan zei ik: "Ja, maar dan moet ik wel weten of die boot in die periode klaar is". Als ze die garantie niet konden geven, dan kon ik zeggen: "Nou, je bekijkt het maar, dan ga je maar een andere ploeg volk halen en die hebben er dan in ieder geval ook een taak werk aan. Ik werk twee taken, op z'n hoogst anderhalf uur, maar dan moet die boot in die periode klaar zijn, anders doe ik het niet". Wettelijk konden ze me dan niet pakken. Met lossen dachten ze bij d'r eigen: "Nou ja, als die boot leeg is dan dondert hij op en dan zie ik hem voorlopig niet meer". Maar met een vaste arbeider, die wilde zekerheid hebben, daar zeiden ze tegen: "Nou, drie taken werken want die boot moet klaar". En die deden het zonder meer hè. Als ze het niet deden, dan ontsloeg die baas hen niet op dat feit, maar een stok is altijd gauw gevonden. Vooral in een periode waarin er maar

Aanneemlokaal van de Haven Arbeids Reserve (het HOK) aan de St. Jobsweg.

twee of drie dagen werk is voor de mensen. Ze vonden dan wel iets anders. Dan was er nog iets en dat betrof de veiligheid. Ik ben de laatste tien, vijftien jaar bootman en winchdrijver geworden (winch = een kleine dekkraan). Dan had je zo-

genaamd een ploeg tot je beschikking. De bootman is dan feitelijk de baas in het gat waar je werkt. Al heb je nou een botenbaas, wat veiligheid en het werken betreft, is de bootman verantwoordelijk. Als er bv. een schild niet vast staat en zo'n baas zei: "Ga maar vast beginnen, ik ga een bout halen om dat schild vast te zetten", dan zei ik als bootman: "Nee, we werken niet, eerst moet dat schild vast en dan ga ik verder". Dat was het veiligheidsbesluit. Dan kon een baas hoog op z'n poten spelen en zeggen: "hè, sodemieter daar vandaan". Dan zei ik: "Wie geeft jou het recht om dat te doen, ik ben bootman. Je moet het zelf maar weten, dan ga ik wel weg", dan zei ik tegen die jongens beneden: "Hé, houdt er erg in dat dat schild los staat en dat ik wordt weggestuurd om die en die reden". Dan lag het er maar net aan wat voor een stel jongens je daar beneden had. Er waren er wel bij die dan zeiden: "Laat die vent de kelere maar krijgen, we komen er ook uit". Dat gebeurde veel in die situaties, daar gaan ook weer periodes overheen van het vertrouwen wekken bij die havenarbeiders. Als ik wat zei dan werd dat altijd voor 100% aanvaard maar had je nou een persoon die het niet zo nauw nam, dan hoefde hij de volgende week ook niet te kijken of hij ondersteuning kreeg van de mensen die beneden stonden. Het eskaleerde ook wel eens in die mate, dat ik het langs een andere weg probeerde en dan ging ik die vent van de veiligheid erbij halen. Die moest me dan vaak op de één of andere manier gelijk geven. Dat was dan iemand van de haveninspectie, maar voor de oorlog werd daar ook de hand mee gelicht. Wij gingen daar tegen tekeer en als het een beetje te erg werd, dan werd het doorgegeven aan de SVZ. Maar nou was het zo, die SVZ nam mensen aan en de ene dag werkte je met die en de andere dag werkte je met die, dus je had nooit een vaste ploeg. 's Ochtends moest je naar het HOK toe en als je werd aangenomen dan kon het wel eens wezen dat je helemaal alleen in een andere ploeg zat. Er liepen daar wel een duizend mensen aan de Scheepvaart Vereniging. Die directie maakte daar wel gebruik van. Vrijdagsavonds was het altijd geld halen en als er dan zoiets gepasseerd was, dan werd er een rapport, door dat bedrijf waar dat gebeurd was, opgemaakt en dat werd naar de directeur van de SVZ toegestuurd. Dan werd ik bv. op het matje geroepen hè en dan zei hij: "D'r is weer wat aan de hand geweest, wat heb je uitgehaald? Ik heb hier een rapport dat zus en hier en daar..." en dan luisterde je ernaar of dat klopte natuurlijk. Van de 100 keer was het natuurlijk 99 keer niet juist. Als je dat uitlegde dan zei hij: "Niks mee te maken, want wij maken de dienst uit in de rotterdamse haven en wij geloven dat rapport van die inspecteur, of van die directeur van dat bedrijf, en jou geloven we niet". Dan vertelde je dat je ook getuigen had van die ploeg en dat je verschillende mensen bij 'm kon brengen, maar dan zei hij: "Nee, daar hebben wij niks mee te maken, aangezien wij de baas nog zijn maken wij de dienst uit in de rotterdamse haven en niet een havenarbeider. Er zal wel eens een periode kunnen komen dat het anders wordt, dan verzetten we de bakens." Dan kreeg ik bv. straf, dan mocht ik een week niet werken en dan werd mijn boekje ingehouden. Ik kreeg dan ook geen uitkering, want de SVZ betaalde helemaal totaal niks. Je mocht blij wezen dat je daar drie keer per dag mocht komen kijken of er werk was, en als er werk was, dan maakte zij uit wie er dan gepakt werd voor dat werk. Dat was allemaal zonder enige vergoeding.

Je kon toen nog geen vuist maken, want onderling had je verschillende organisaties die tegen elkaar opboksten. Je had het NVV (Nederlands Verbond van Vakverenigingen van de SDAP) en je had het NAS (Nationaal Arbeids Sekretariaat) en daartussen dwarrelden wij als revolutionairen, als kommunisten. Wij werden met een scheve nek aangekeken door die organisaties want die zeiden: "Denk erom, die hollen je organisatie uit, dat zijn cellenbouwers".

Had dat met de RVO te maken?

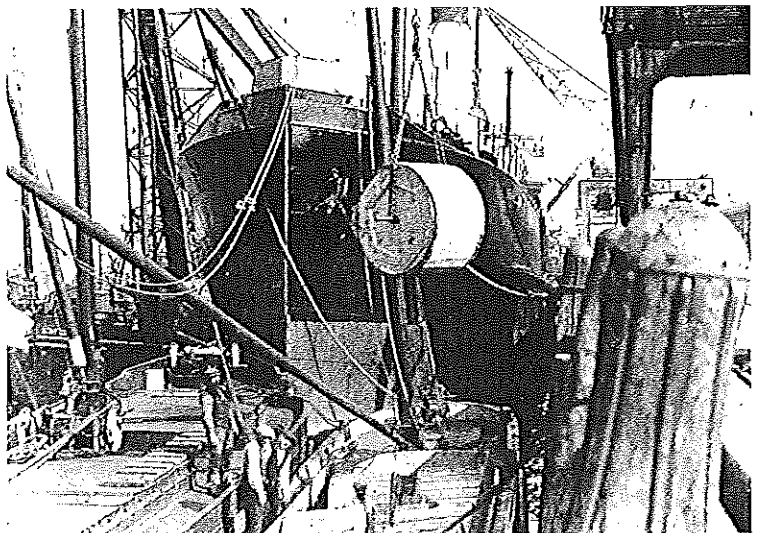
Ja, RVO, dat zegt het al reeds: Rode Vakbewegings Oppositie, dat was een revolutionaire organisatie in de vakbeweging. Het NVV probeerde op allerlei mogelijke manieren de strijd te omzeilen. Er waren altijd een hele hoop problemen in de rotterdamse haven en dan werd er altijd gezegd: "Ga maar aan het werk, wij als organisatie gaan wel eens eventjes praten". Dan kwam er wel eens heel wat anders uit de bus als dat er leefde onder de havenarbeiders. Dan kwamen ze terug en als je dan zelf als revolutionair in een vakbeweging zat, kon je daar natuurlijk tegenin gaan. En dat deden wij natuurlijk ook wel. Maar zij kenden ons wel zo'n beetje van de achterklap, van ver-raaiers, voor zover je daarvan kan praten. Wij zeiden: "In de top van diverse arbeidersorganisaties zijn elementen ingeslopen die gestuurd zijn door de andere kant". Maar ja, om ze nou precies aan te kunnen wijzen, daar hadden wij ook geen bewijzen van. Dat waren allemaal dingen waar je tegen op moest boksen. Voordat zo'n belangrijke vergadering dan plaatsvond, kwamen we als revolutionairen, die in de vakorganisa-

tie zaten, bij elkaar en dan bespraken we dat probleem. Er waren mensen die er goed in thuis waren en die gaven aanwijzingen, die hadden zelf ook een bepaalde inbreng over hoe we moesten spreken op diverse vergaderingen om die arbeiders aan je kant te krijgen. Om zodoende een bepaald konflikt tot stand te brengen, om verandering in de situatie te brengen. Dan noemde de bond dat een wilde staking. Het gebeurde dan wel dat de overgrote meerderheid vóór de staking was en dat dan de bondsbestuurders zeiden: "Nee, daar beginnen we niet aan", dan stond je uitkering stop, dan hield het NVV de kassen gesloten omdat ze niet achter die staking stonden. Wij kommunisten hadden een hele andere methode van strijd tegenover het kapitalisme dan de SDAP. Zij waren toegeeflijk ten opzichte van het kapitaal. Zij zeiden 50 + 1 (parlementaire meerderheid). Vandaar dat wij voorstonden om te proberen de mensen achter je te krijgen en dan de boel ondersteboven te gooien. Het vestigen van de diktatuur van het proletariaat, daar ben ik nog steeds voorstander van.

Deed u ook dingen samen met het NAS tijdens zo'n staking?

Ja, die van het NAS waren ook wel revolutionair. Maar ja, ze moesten ook weer uitkijken, die bestuurders van het NAS met het oog op, of ze de uitkeringen wel konden dragen. Of een bepaald geval dat wel waard was. Hier aan het HOK liepen een hoop NVV'ers, die stonden onder invloed van de SDAP. Die konden er ook niks tegen inbrengen, als het op staken aankwam, want ze waren ook los bij die SVZ. Wij hadden argumenten te over en daar werden ze ook mee overtuigd. Het kon zo niet langer. Er waren erbij die probeerden langs een omweg aan te tonen, dat we nog geen vuist konden maken. Wij vroegen: "Wat gaan we dan wel doen? We hebben maar 25 of 30% georganiseerd in de rotterdamse haven, laten we alles dan maar over ons heen gaan, tot dat we eens 50%

MANIFEST
 V. J. SCHREFFAART-HAVENROEP.
 DE TWEEDE VERGADERING OP DONDERDAG
 AVOND (8UUR) BREDE KILLEDIJK café NIEUWER-
 MAAS over leeds CANADA. Spreker C. FRENAY.
 OUDERTIERS
 Het 3 tenen stolsal en de taktiek van de R/V/O/
 HAVENARBEIDERS
 Gesien het voorval by de storsloep B. V. E. L. T. S. J. A. R. is het ge-
 vloek dat alleen de arbeiders zelf in staat zyn, wntoestanden in ons
 landryk uit de weg te ruimen. Het wterke van 3 of 4 tenen door de arkers
 bewaard, wordt doerds H. A. R. opnyk in de hand gewort, en de
 haveninspactie (die om massa massa is) dykt niet in staat te zyn,
 in deze gevallen op te treden. Kennedon, deze overtrodingen gobsuren niet
 alleen by V. E. L. T. S. J. A. R., maar by noten dat dit by vorechillende
 Arkers geburd. Kennedon havenarbeiders, het wterke hoeg tyd, dat wy zo
 nissen kint handing togen over deze toestanden gaan bipsalen, en dera
 met elkaar uit den weg ruimen. Het daaron noedig dat wy talryk vertogen-
 woordig zyn op deze vergadering, en spokers met koppen te slaan.
 Voort met alleen een T. O. D. - R. O. N. tegen de schepvart- B. A. R. O. N.
 B. S. E. wterke lid van de R. V. O. Schoopvart. Hoog de solidarisiteit.
 T. O. S. C. A. N. G. V. R. Y. D. W. B. A. Y. V. R. Y.
 -0-

Manifest RVO.

hebben? De rest slikken we dan maar voor zoete koek en gaan we lopen ouwehoeren tegen elkaar, daar in de rotterdamse haven? Als er een geval is, wat niet door de beugel kan, dan roepen we op tot staking. Dan zien we wel wat er van komt. Gelijk proberen! Dat heeft in de geschiedenis van de haven dikwijls genoeg succes gehad." Je kwam dikwijls in konflikt met die gasten. Je was toen een beetje anders dan tegenwoordig, want als ze ergens mee dreigden, dan zat je er al bovenop. We waren niet zo kinderachtig. Tegenwoordig, als er een staking is in de rotterdamse haven, dan staan ze aan die poort te posten en degenen die willen werken moet je proberen te overtuigen dat ze niet naar binnen moeten gaan. Dacht je dat we daar vroeger naar keken? We stompten ze gewoon voor hun sodemieter of we gaven ze een klap met een eind ijzer of een stuk hout voor hun sodemieter, stonden we ze op te wachten, weet je niet? Maar ja, dan was het wel eens een beetje bakkeleien, met de politie erbij. Dan kunnen ze wel eens zeggen: "Daar ben ik geen voorstander van, want we leven in een democraties land", ja, maar ons vreten is er mee gemoeid, met die smurkers.

In de haven werd ik bv. voor een week gestraft. Mijn kaart werd dan ingehouden. Dat vertelde ik terloops tegen de jongens waar ik dan mee gewerkt had. Steun kreeg ik niet, ik was wel in de organisatie, maar daar konden ze er niks aan doen, want het was mijn eigen schuld. Ze zeiden dan: "Dan had je je kop maar dicht moeten houden, had je maar naar ons, het NVV, moeten komen." Maar in ieder geval werd ik overgeleverd aan die jongens die bij het geval aanwezig waren geweest, of de revolutionaire

jongens die bij het HOK liepen. Dan laptten ze me 5 centen en een dubbeltje zodat ik dan ook mijn steun had. Ik kreeg toen f 13,25 steun en daar gingen 3 kwartjes af voor de bond. Dus je had f 12,50 steun via de bond. Omdat je in de bond was had je nog een gulden meer dan diegenen die aan het stempellokaal liepen. Maar in ieder geval zorgden zij dan, met het petje rond, kwartje, dubbeltje, stuiver, dat je dan weer door de week heen kwam. Na verloop van die week was je straf om en dan ging je maar weer kijken tot het eerst volgende konflikt. Dat is in de loop van de jaren zo ver gekomen in de rotterdamse haven, ik had zo'n kaart in de kaartenbak en die was aan allebei de kanten beschreven.

Hadden ze van iedereen zo'n kaart bij de SVZ?

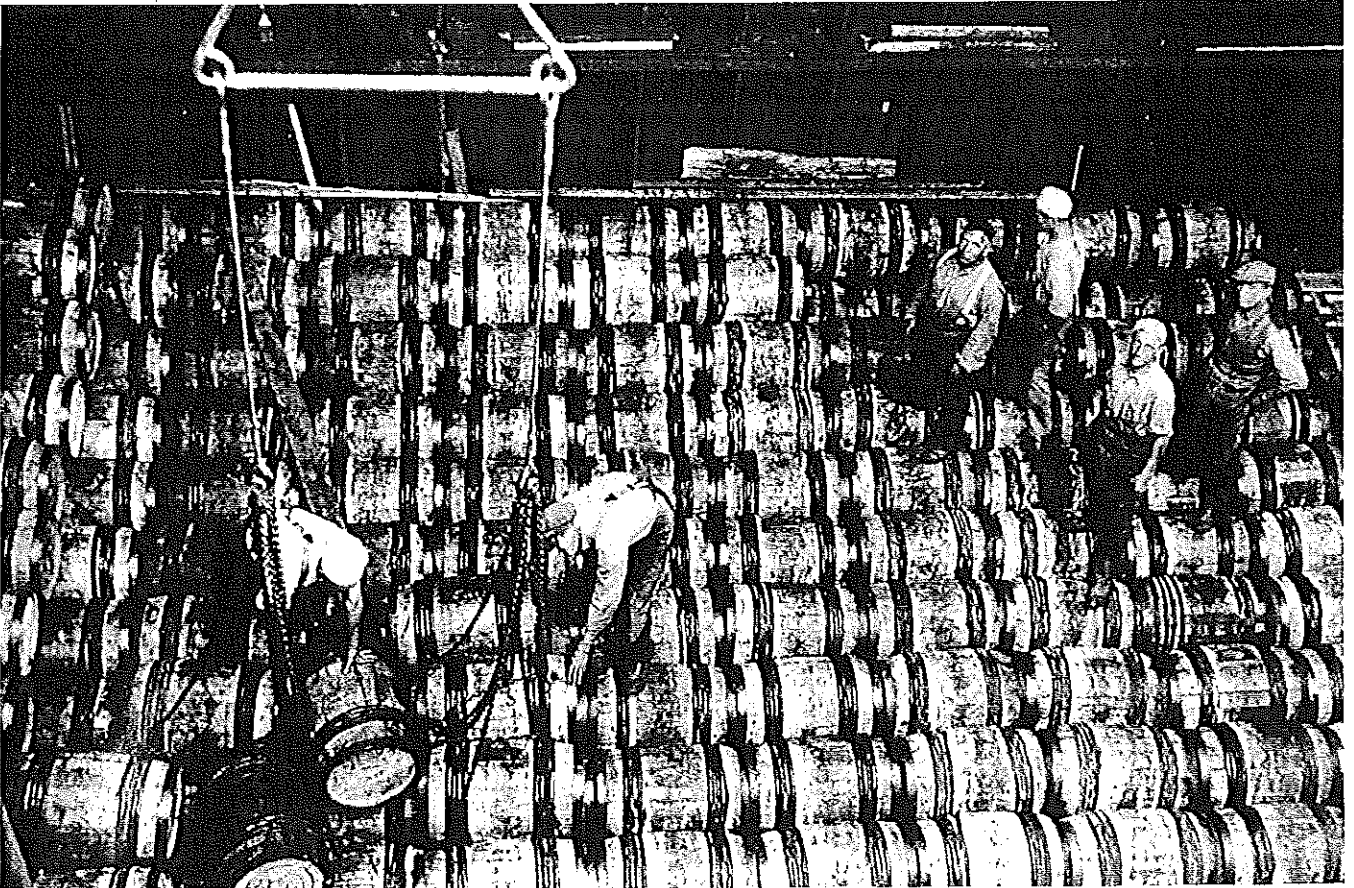
Ja, van elk persoon hadden ze zo'n kaart. Ze liepen net zo lang te zoeken tot ze een goeie stok hadden hè. Ze konden me nooit goed pakken, niet voor de volle 100%. Je had bv. havenarbeiders die lazerus op hun werk kwamen, of ze maakten één of andere fout. Dat konden ze me nooit aansmeren. Roken mocht je ook niet in de rotterdamse haven, nou ik rookte als een ketter, maar ik keek wel uit! Ik wist dat ze daar op loerden. Dan voelde ik me eigen zo klein, als ze je op zulk soort dingen zouden pakken. Dus daar moest je altijd voor uitkijken. Nee, op dat vlak konden ze me feitelijk nooit pakken. En als er dan een konflikt was met de scheepvaart of met de stuwadoor waar ik werkte, dan wist ik wel wat ik deed. Dan konden ze nooit precies zeggen: "Je hebt ongelijk", of ze moesten tegen me zeggen van: "Jou geloven we niet en die inspekteur wel". Maar ja, dat is voor hun geen steekhoudend argument en dan gaven ze me een week of twee weken straf. Bij de bond kon ik dan geen verhaal halen en daar stond ik ook genoteerd als: hij die altijd dwars ligt, en in plaats van dat hij naar de bond komt, dat we het uitzoeken... Maar dat kon soms vier, vijf of zes weken duren of misschien kwam het zelfs nooit op de proppen. Het waren allemaal dingen die direkt op het karwei uitgevochten moesten worden, dààr moest een beslissing genomen worden. Nou ja, ga jij dan maar eerst eens naar de bond toe. Zo'n vent gaat het dan daar horen en daar horen, maar jij staat er dan ook mooi een week naast.

In de haven was het ook altijd zo, omdat je als ploeg aangewezen bent, dat je niet kon zeggen: ik ga er eens een keertje de kantjes aflopen. Dat deden wij ook nooit als revolutionaire havenarbeiders. We moesten ons verhuuren van achten tot half zes om in het onderhoud te voorzien, om te bikken te hebben. Als een baas je ook aannam, dan stond je voor de volle 100% voor je karwei. Nooit van: nou ik geloof het wel, want dat wilde dan zeggen dat het op je kameraad z'n rug aankwam. Dus als je als ploeg ging werken, stond je er ook voor de volle 100% voor. We konden dat werk ook altijd helemaal. Je kijkt er nou wel zo vlak tegenaan, havenarbeiders, en met de directeur heb ik er ook dikwijls zat over gesproken, dan zei ik: "Weet je nou feitelijk wel wat havenarbeider is? Daar heb je als directeur geloof ik nog nooit notitie van genomen en je hebt er geen ene klote verstand van. Dat is bij jullie, als je nou maar goed kan zuipen, goed kan vloeken en een grote smoel op kan zetten." Je was dan voor hun een havenarbeider. Wie nou de grootste smoel had, en desnoods nog een beetje krachtig was, die stelden ze voor het grootste gedeelte aan als baas of als kras. Maar voor het vak havenarbeider komt ontzettend veel kijken, daar heb je geen voorstelling van. Als havenarbeider raak je nooit uitgeleerd, want je komt altijd voor problemen te staan waarbij je bij je eigen denkt: "Potverdorie, feitelijk stom dat we het zo doen want als we het nou zo doen, dan had het veel makkelijker geweest." Bv. railsen stouwen, dat is een speciaal vak, die zijn zo'n meter of twintig lang. Railsen middenin stouwen gaat makkelijker, omdat daar het ruim vierkanter is. Maar nou gebeurde het wel eens dat ze rails achter of in het voorruim wilden hebben, dat loopt immers spits toe. Dan werd er als een paraplu opgebouwd, maar dan moest je wel goed je koppie bij elkaar hebben. Dat moest je dan ook kunnen. En dat had je veel bij losse havenarbeiders bij de SVZ, die moesten nou net precies van alles kennen. Als er nou duizend man liepen, en je had honderd of honderdvijftig havenarbeiders daarbij, dan was het spek kopen. De anderen waren meerendeels meelopers, die kwamen er ook nooit goed achter, om havenarbeider te zijn. Daarom zeg ik: havenarbeider op zich, die waren er maar heel weinig in de rotterdamse haven. Mensen die overal verstand van hadden en die overal ingezet konden worden, ook als bootsman, als winchman en moderne kranen moest je kunnen drijven en je tuigage zo opstellen dat er gelost kon worden. De ene keer werden de balen aan dek gewogen en de andere keer gingen ze regelrecht uit het ruim naar buiten toe, dat moest je allemaal precies weten. Die Scheepvaartvereniging hield daar wel rekening mee en er waren toevallig veel revolutionaire havenarbeiders die ook voor 100% havenarbeider waren. Dus aan de ene kant hadden ze altijd met die lui te maken en aan de andere kant hadden zij weer met die bolle boffen te maken, die

zeiden: "Dat is godverdomme een goeie werkvent en d'r zijn er een paar die ook nog 'n beetje op zijn hand zijn, dus die ben ik dan ook nog kwijt." Dus dan gaven ze weleens het nodige toe hè.

Eindelijk hadden ze een stok gevonden om me mee te slaan. Ja, feitelijk nog lullig ook. Ik moest bij de directeur komen en toen zei die dit tegen me: "Nou hebben we er zachtjes aan genoeg van, je hebt werk geweigerd en je was niet op tijd." En dat was het dan, ik was niet op tijd.

Het laden van vaten in de Merwedehaven 1936.

Het was weer een paar weken achter mekaar erg slap geweest. Er werd een paar weken niet gewerkt, we konden stempelen, stempelen. En dan was het zo, omdat je lid was van de bond ging je zaterdagsochtends. Dan was het aannemen, zoals alle andere dagen, van 7 - 8 uur. Dan was het stempelen geblazen en dan bleven we aan het HOK tot 10 uur. Van 10 - 11 uur was het dan weer, alleen zaterdagsmiddags niet. Op zaterdag had je maar twee keer aanname, dan kreeg je om 11 uur een stempeltje. Met die kaart met stempels ging je naar de andere kant, naar de Coolsestraat. Daar was het kantoor van de Transportarbeidersbond, dan kreeg je daar je geld, in plaats van in het stempel-lokaal. Nou toen was het zo op zaterdag: "De hele week gestempeld, dus zaterdag zal er ook wel niks wezen". Dan trokken we ons fantasietje (nette kleding) al aan. Dan zeiden we: "Nou ja, om elf uur is het dadelijk stempelen." Met het heen-en-weer-bootje gingen we dan over, vanaf Katendrecht naar de Coolsestraat. Maar wat gebeurt er nou? In plaats van zeven uur zeiden we: "Nou ja morgen is er toch niks, de hele week hebben we gestempeld. Het zal wel gek wezen wil er zaterdagmorgen wat zijn." Dus we kwamen kwart over zeven in ons fantasietje om een stempeltje te halen, is het potverdorie nummeren! Was er een boot binnengekomen, een koffieboot, en daar was ik bij. Ik dacht: "Godverdorie, dat wordt niks!" We kregen toen f 3,60 voor zo'n ochtend en daar ging dan nog 2/3 vanaf aan steun. Dan had je f 1,20 verdiend. Maar ja, ik kwam in mijn fantasietje en ik moest op mijn nummer. Eer dat ik afgelezen was. Ik moest aan de Maashaven wezen. Achteraan op Katendrecht, koffieboot, balen dragen. Ik had niks, dus ik als de sodemieter een fiets van een maat geleend en gauw naar huis. Ik woonde in de Lavendelstraat. Gauw me verkleeden. Een balenhakie in m'n zak gestoken en een paar boterhammen in m'n zak gestoken. Om vijf minuten voor acht was ik bij dat bedrijf. Maar wat wil nou het geval? Ook weer het gevolg van fitten van patronen: vroeger was het bij een hele hoop stuwadoors zo, als het dan acht uur beginnen was, dan

gen me: "Ik heb een andere vent aangenomen en jij moet je eigen melden bij de SVZ" "Potverdorie, klaar ben je", dus ik naar het HOK toe, daar zeiden ze: "Wacht maar, om tien uur komt de directeur". Die directeur zei tegen me: "Zo, ben je er weer? Je hebt werk geweigerd" "Werk geweigerd? Hoe kom je daar nou in jesusnaam bij man, hoe heb je dat zo snel bij mekaar gefikst?" "Ja, het is opgegeven, hier, werk geweigerd. En dat gaat natuurlijk niet hier in de rotterdamse haven, dat voel je zeker wel." Ik heb uitgelegd hoe het zich had voorgedaan, maar hij zei: "Niks mee te maken, of er werk is of niet, je staat daar met je kneiverzaken je spullen klaar voor als we je nodig hebben!"

Dat liep niet zo erg best, hij wist bij voorbaat al dat het niet zo best zou lopen, want er waren een paar van die scheepvaartpolitie bij hem. Die stonden aan weerszijden. Ik had al een keer overhoop gelegen met die directeur en als ze dan wisten dat ik weer kwam, dan waren er altijd een paar van die scheepvaartpolitie bij. Wettelijk had hij gelijk hè, ik was niet op tijd op m'n werk, volgens die regeltjes dan. Toen zei hij dit: "Ik hou je kaart in en dan is het gelijk afgelopen voor jou in de rotterdamse haven. Je komt op de zwarte lijst te staan en je mag nooit meer van je leven in de rotterdamse haven werken." Ik zeg: "Zo, heb je eindelijk een stok gevonden om het beesie te slaan, flinke gozer." Hij zegt: "Zo zal ik het ook doorgeven." "Nou ga je toch wel een beetje zitten wroeten, zo diep, dat pik ik niet. Ik zal je één ding vertellen, als jij het doorgeeft aan de steun zoals je het hier zegt, wil dat zeggen dat ik voorlopig uitgesloten ben voor een week of drie, vier steun. Als jij dat zo doorgeeft zoals je nou doet, dan wil ik je bijvoorbeeld vertellen: ik weet dat je om kwart over vier altijd weggaat, hier uit dat HOK en dan sta ik daar bij die deur, wat er dan gebeurt, dat moet je dan maar zien. Je mag die twee kerels die nou naast je staan meebrengen, maar dan wordt je gepakt. Hou daar maar rekening mee, en je weet wel dat ik het doe!" Het schijnt toch een bepaalde indruk op hem gemaakt te hebben, want hij heeft het niet zó doorgegeven aan de steun. Ik ben naar de bond gegaan, daar zat toendertijd Koos Smeding als penningmeester. Hij wist wel uit wat voor hout ik gesneden was, van welke denkrichting ik was, dat was nou niet de zijne, maar het was geen fanatieke, om te zeggen: ik zal je pakken. Hij werkte wel mee. Af-fijn ik ben dan wel het HOK uitgelazerd, maar ze hebben er geen melding van gemaakt, zodat ik drie of vier weken m'n steun was kwijtgeraakt. Dat was in 1936.

Als we bij een bedrijf uitgestoten waren, net zoals ik toen op die zwarte lijst, dan gingen we mensen helpen die bv. bij Piet Smit zaten, of bij de vuilverbranding of bij de SHV. Vaste arbeiders waarvan we wisten dat ze ook revolutionair waren, die gingen we aan huis bezoeken omdat het voor hun gevaarlijk was om propaganda te voeren in de bedrijven, want ze waren vast in dienst. Daar gingen we dan het nodige materiaal verzamelen over wat er plaats vond in dat bedrijf. Daar maakten we een krantje over en dat noemden we bv. in de haven "De Krukhaak" en in de metaal noemden ze het "De Metaalarbeider", bij de SHV hadden we "De SHV-slaaf". Dan deelden wij daar aan dat bedrijf die blaadjes uit. Het kostte niks, tenminste ze hoefden niet persé te betalen. Er waren wel onkosten mee gemoeid en we vroegen of ze een kleine bijdrage wilden geven. Je gaf dan een krantje en dan gaven ze je een stuiver of een dubbeltje of een kwartje. Zo zorgde je dat wat als klacht in de bedrijven plaats vond dat je daar je politieke konklusie uit trok en dan gaf je aan wat zij tot taak hadden te doen in dat bedrijf.

En dat deden alleen werkelozen?

Nee, niet alleen werkelozen. Ik als havenarbeider ging bv. naar het bouwbedrijf, als ik vrij had. Maar wij in de haven schaamden ons er niet voor of we nou wel of niet in dat bedrijf zaten, we stonden daar toch met de Krukhaak. Daar hadden we gewoon maling aan. En als we dan op het matje geroepen werden, dan hoorden we het gewoon wel. "Nou ja, neem dan maar maatregelen, wat wil je dan doen?" Zo zat dat allemaal zo'n beetje in mekaar hè.

PIET SMIT

Hoewel de uitgangspositie van de arbeiders in de jaren dertig slecht was, hebben zij toch regelmatig de strijd aangeboden tegen de voortdurende verslechtingen die hun van bovenaf opgelegd werden. Dat ging vaak met de moed der wanhoop. Stakingen duurden vaak lang en leidden tot heftige confrontaties met onderkruipers en hun beschermers, de politie. Een voorbeeld van zo'n staking was de staking bij Piet Smit, een scheepswerf op Rotterdam-Zuid in 1932.

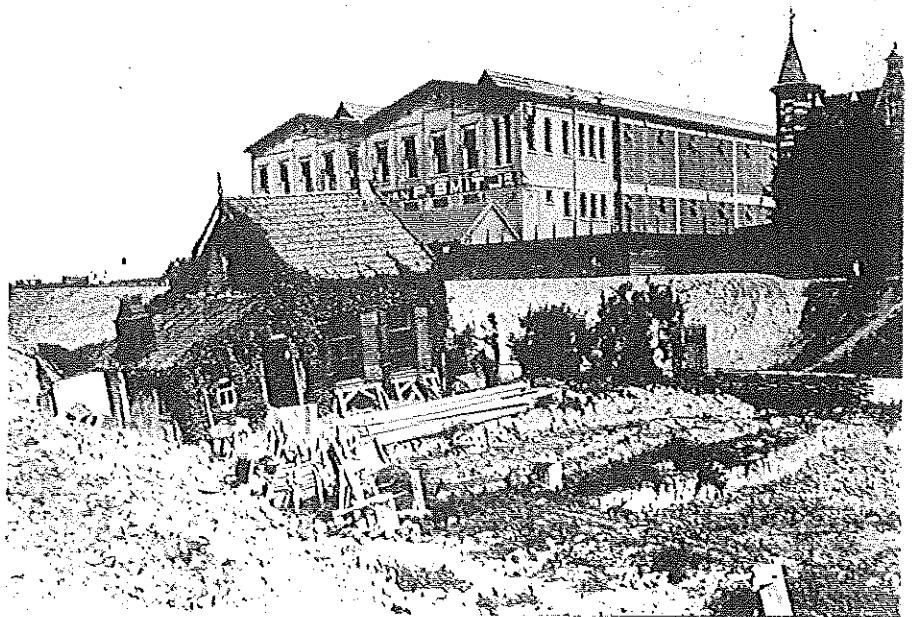
De direktie van Smit wilde de lonen met 10% verlagen en daarbij een groot gedeelte van het personeel ontslaan, omdat door de crisis het aantal opdrachten teruggelopen

was. De directie beloofde dat de arbeiders die vrijwillig instemden met hun loonsverlaging misschien wel een kansje maakten op het behoud van hun baantje. De keuze waarvoor Smit zijn personeel stelt was simpelweg: aanpassen of oprassen. De arbeiders pikten dit niet en gingen in staking. Ze werden daarbij ondersteund door hun bond en alle linkse politieke partijen inclusief de SDAP. Toch is de staking bij Piet Smit niet volledig, er blijven ook werknemers aan het werk, bang voor hun hachje. Elke avond worden deze onderkruipers naar hun huizen begeleid door een paar honderd stakers en buurtbewoners. De huizen van de stakingsbrekers worden stevig onder handen genomen, de ruiten gaan eruit en er wordt bijtend zuur naar binnen gegooid. Er wordt op de ramen en deuren gekalkt. Buren gaan in huurstaking en eisen de uitzetting van deze werkwilligen door de huisbaas. Ook bij de poort van het bedrijf gaat het er heftig aan toe. Posters gaan op de vuist met onderkruipers die zich niet door argumenten laten overhalen om mee te staken. Bij dit alles trad de politie zogenaamd op als handhaver van de openbare orde. Ze zorgde er voor dat die paar werkwilligen overdag hun smerige werk konden doen en 's avonds weer veilig thuiskwamen. Daarbij werd er stevig ingehakt op de stakers, die niet van plan waren hun het brood uit de mond te laten stoten. De politie chargeerde regelmatig in de nauwe straatjes van Bloemhof en Hillesluis waar veel arbeiders van Piet Smit woonden. 24 augustus werden er zelfs twee arbeiders getroffen door politiekogels. Uiteindelijk na 8 maanden moesten de stakers toegeven. Loonsverlaging en ontslag werden een feit. Piet Smit kon de staking dankzij de slappe tijd met gemak volhouden. De arbeiders, die rond moesten zien te komen van een krappe stakingsuitkering, niet. Een aantal waren al met hun gezinnen in huurstaking gegaan, omdat ze geen geld voor de huur hadden. Veel stakers konden regelrecht na de staking de steun in. De crisis, met z'n stempelokalen, was ook voor hun werkelijkheid geworden. Ook zij behoorden nu tot het grauwe werkelozenleger.

**Het arbeidsconflict bij P. Smit.
Baldadigheden.**

In den nacht van Zaterdag op Zondag hebben onbekenden bij verscheidene werkwilligen van de N.V. Machinefabriek en Scheepswerf van P. Smit Jr. de deuren van hun woningen met plakaten volgeplakt. Op deze plakaten stond gedrukt: „Hier woont een onderkruiper.“ De politie heeft hen, die de beplakking van hun deur nog niet hadden bemerkt, gewaar schuw, zoodat de papieren tijdig konden worden verwijderd.

Vanmorgen om kwart voor zes werden twee ruiten van de woning van den werkwillige B. in de Spijkenissestraat met steenen ingegooid. Toen B. buiten kwam, waren de helden reeds gevlogen.

Kees

De strijd werd vroeger scherper gevoerd. Een onderkruiper nu stapt in zijn auto en gaat naar huis, zonder verder gestoord te worden. Een onderkruiper toen werd aan de fabriekspoort afgehaald door twee à driehonderd mensen en hij werd de gehele weg van de fabriek naar zijn huis begeleid. Dan werd er in de straat nog urenlang door de hele buurt gered. Die man werd niet met rust gelaten. Zo'n onderkruiper moest meestal uit de buurt vertrekken, die kon daar niet blijven wonen.

Het begeleiden van zo'n onderkruiper was een stuk spontaniteit. Daar hoefde je niet voor opgeroepen te worden. Het was een demonstratie op zich. Stel het niet te weinig voor, want er liepen honderden arbeiders achter zo'n onderkruiper aan. En vrouwen erbij. Vooral in die arbeidersbuurten rond de Goudsesingel en het Zwaanshals, als daar zo'n onderkruiper binnengebracht werd, dan werd hij aan het Noordplein opgevangen en naar huis gebracht. Dat was gewoon een spektakel. Je kan die onderkruipers niet allemaal zondermeer veroordelen, ze deden het uit wanhoop, ze hadden vaak 'n groot gezin.

WERKELOOS

CRISIS

"Zwarte Donderdag" oftewel "de krach van Wallstreet" in 1929 was het begin van één van de diepste crises die het kapitalisme te verduren kreeg. Zo'n teruggang in de economie was op zichzelf niet onbekend. Het kapitalisme produceerde vanwege de winst. Meer produceren betekende meer winst. Maar alle spulletjes die uit de fabrieken kwamen rollen, moesten ook nog verkocht worden. De bazen betaalden hun arbeiders zo weinig mogelijk, gewoon om zelf zoveel mogelijk in hun zak te kunnen steken. Maar arbeiders zonder geld konden geen produkten kopen, met als gevolg: volle magazijnen. Zo'n economiese crisis ontstaat dus niet door gebrek, maar door overproduktie. Er zijn produkten genoeg, maar geen mens kan ze betalen. Zo ook in 1929. Na de Eerste Wereldoorlog waren er weer voldoende mogelijkheden tot produceren, er was immers op wereldschaal vernietigd. De concerns en bedrijven produceerden tegen mekaar op en dat ging maar even goed. Al snel stagneerde de economie en op die bewuste zwarte donderdag stortte de New Yorkse beurs in. Vanuit Amerika breidde de crisis zich uit over de rest van de wereld.

Voedselvernietiging in Venlo.

Ook het vaderland werd bezocht door het crisispook. Industrie, landbouw, handelsvennootschappen en banken, winkeliers en ambachtslieden gingen met duizenden ten onder. Arbeiders werden met tienduizenden op straat geschopt. Ze werden afgedankt, want er was geen werk meer voor ze. Aan de produkten die ze zelf geproduceerd hadden, mochten ze niet komen. Die bleven netjes in de magazijnen of werden eenvoudigweg vernietigd. Terwijl een groot deel van de nederlandse bevolking gebrek leed, werden duizenden tonnen landbouwprodukten doorgedraaid en met petroleum overgoten. De kapitalisten gingen van het standpunt uit: geen winst, dan ook geen eten (voor de arbeiders dan). Het aantal werkelozen in Nederland liep van 1930 tot 1936 op van ongeveer 50.000 tot 500.000.

De toenmalige nederlandse regering bestreed de crisis op een manier, alsof het om een militaire operatie ging tegen de arbeidersklasse. Daarvoor hadden ze dan ook een goeie opperbevelhebber uitgezocht: Colijn. Z'n voorloper was jonkheer Ruys de Beerenbrouck, die maakte alle centen zoek. Colijn had op jonge leeftijd al huisgehouden in de koloniën als militair, hij werd later directeur van de Bataafse Petroleum Maatschappij en was tegelijk leider van de Anti-Revolutionaire Partij. Deze man, met z'n misdadige achtergrond, voerde een simpele politiek ten aanzien van de crisis, de zogenaamde "aanpassing". Dat kwam eenvoudigweg neer op: de verminderde afzet opvangen

door verlaging van de bedrijfslasten, en dan voornamelijk de lonen natuurlijk. Het hierdoor verkregen geld werd gebruikt voor vernieuwingen en rationalisaties in de bedrijven. De ene loonsverlaging na de andere werd doorgevoerd. Dat dat nooit een oplossing kon zijn is duidelijk. De bedrijven bleven produceren en de arbeiders hadden nog minder geld om de produkten te kopen. De crisis voedde zichzelf.

De kommissie Welter deed er nog een schepje bovenop, door een rapport uit te brengen over hoe de crisis bestreden kon worden. De uitkomst was eenvoudig: op het budget van 1933 van zo'n 600 miljoen moest 100 miljoen bezuinigd worden, ondermeer op ambtenarsalarissen, lonen in de werkverschaffing, werklozensteun en onderwijs. De hoogst betaalden bleven buiten schot. De grote bezorgdheid van Colijn en zijn kornuiten betrof niet de ellendige omstandigheden waarin een groot deel van de mensen leefde, maar was meer de angst voor oproer en verzet door die armoedzaaiers. De heersende klasse trad bikkelhard op tegen iedereen die z'n lot niet met onderdanigheid droeg, maar z'n mond opentrok. De leuze uit die tijd: "Wie had er allang dood en begraven moeten zijn? Colijn, Colijn, Colijn!" was dan ook helemaal op z'n plaats.

In Rotterdam werd vooral de haven getroffen door de teruggang. In Duitsland liep de ekonomie snel terug en voor Rotterdam als doorvoerhaven had dat ingrijpende gevolgen. In 1929 waren er ongeveer 11.500 vaste en losse arbeiders in de haven werkzaam en in 1934 was dat nog maar de helft: 6.300 man. Ook in andere sectoren zoals industrie en scheepvaart werden arbeiders op straat geschopt. De werkeloosheid in Rotterdam was enorm. In 1935 werd de recordhoogte bereikt van 55.834 geregistreerde werklozen. Eén derde van de rotterdamse gezinnen deed een beroep op de steun.

Twee keer het crisismonster. Het crisismonster links stond tijdens de VVV-week van 1935 aan de kop van de Oudehaven bij Plan C. Het crisismonster rechts is Colijn.

In de jaren dertig werd het straatbeeld in feite bepaald door de werklozen. Rijen voor de winkels, rijen voor de stempelokalen. Mensen die iets probeerden te verdienen als marktkoopman, venter, straatmuzikant, standwerker of ga zo maar door. De op straat getrapte arbeiders en geruïneerde kleine winkeliertjes déklasseerden. Ze werden uit het "gewone" sociale leven gestoten. Geen geld voor de bioscoop, voor de tram of voor 'n biertje. Geen geld voor nieuwe kleding en nauwelijks geld voor eten. Het werklozenbestaan was grauw en duurde soms jaren zonder enig perspectief. Daarbij waren ze duidelijk zichtbaar, geblokte jurken en manchester broeken van de steun, een fietsplaatsje met een gat erin en de handen in de zakken. Het geld dat wordt uitge-

keerd door Maatschappelijk Hulpbetoon, in de volksmond ook wel maatschappelijk "honger" betoon, was veel te weinig voor een menswaardig bestaan.

MAATSCHAPPELIJK HONGERBEToon

In de hoop de werkelozen rustig te houden besteedde de regering wat geld aan het vakbekwame deel dat in de vakbonden georganiseerd was. Die vakverenigingen hadden werklozenkassen uit eigen middelen en de overheid gaf daaraan wat subsidie. De werkelozen die geen lid waren van de bond werden doorgestuurd naar het Armenbestuur. Ze kregen minder dan de vakbondsleden. De uitkering van de bond duurde meestal maar drie weken. Werkelozen moesten stempelen, vakbondsleden éénmaal per dag, anderen tweemaal per dag en artiesten driemaal per dag, éénmaal 's avonds. Het stempelen aan de stempellokalen, elke dag door weer en wind, was een vernedering en een controlemiddel tegen bijverdienen. Daarnaast was het volkomen zinloos omdat er toch geen werk was. Zo werd de werkeloze elke dag met zijn neus op de feiten gedrukt. De regering had bepaald dat door één lid van het gezin steun getrokken mocht worden. De andere gezinsleden kregen niets. Als ze werkten werd 2/3 van hun inkomsten van de steun van het gezinshoofd afgetrokken. Elk verzet tegen of onttrekkingaan dit systeem werd met steuninhouding gestraft. Daar was verder geen verhaal op te halen want steun was een gunst, geen recht. De steunuitkeringen werden met opzet zo laag mogelijk gehouden om de werkeloze te "prikkel" om werk te zoeken. Maatschappelijk Hulpbetoon beschouwde de steuntrekkers als lui en werkschuw. Dan waren er nog de huisbezoekers, de controleurs van de steun. Schoften die werkelozen in de gaten hielden of ze 't wel echt nodig hadden en of ze misschien niet iets zwart bijverdienden. Kasten werden nagespeurd, keukens overhoop gehaald en was er een nieuwe jas of een stukje vlees in huis, dan werd de steun of een gedeelte daarvan ingehouden. De terreur ging zover dat vrouwen werden gedwongen om met de huisbezoeker in bed te stappen onder bedreiging van steuninhouding. Ze konden je maken of breken.

HET CRISISCOMITÉ

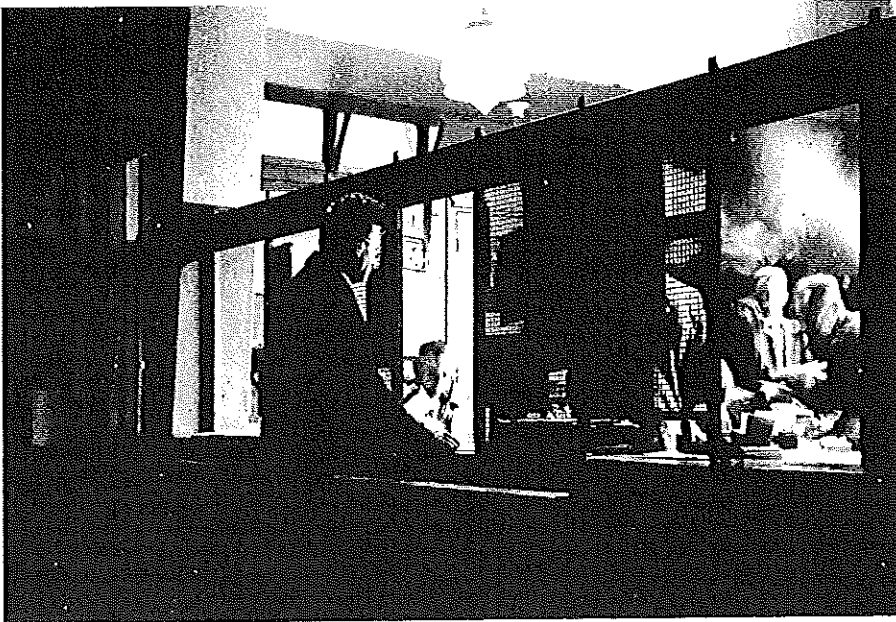
De regering schiep ook een apart steunapparaat: Het Nationaal Crisiscomité, dat werd gefinancierd vanuit het bedrijfsleven, de vakbonden, liefdadigheidsinstellingen en de kerk. De té lage steun werd in natura aangevuld. Er werden dekens, kleding, voedsel, klompen enz. uitgedeeld aan de aller-armsten. Alles was zo uitgevoerd, dat goed zichtbaar was dat je bv. iets van de "klerenkaart" aan had. De steuntrekker moest herkenbaar blijven. Al deze lapmiddelen konden de crisis niet oplossen. Die eindoplossing kwam pas aan het einde van de jaren dertig, in de vorm van de Tweede Wereldoorlog. Kapitaal werd vernietigd om daarna weer te kunnen opbouwen. Opbouwen is produceren en produceren is winst.

Arend van Brugge

De mensen moesten allemaal op nummer stempelen. Ik stempelde niet zoveel, want ik was aan de bond en dat ging allemaal apart. Nou dan stond je daar buiten en je moet niet denken dat er koffie was, of bier of thee. Nou, dus dat was politieken hè en praten over wat ze gelezen hadden in de krant en over wat er gebeurd was. En dat er weer een steunkorting op komst was en wat Colijn van plan was. Je had voor- en tegenstanders, dus dan krijg je de discussie hè. Die stond op een hoger peil als nu, je hebt nu geen stempellokalen meer, ze krijgen het gewoon over de giro. Ik was in die tijd zelf ook werkeloos. Iemand die stempelde, die was aan de paal, aan de steunpaal. Later had je ook werkelozen-cursussen, daar had ik me ook voor opgegeven. Dat was in de Rauwenhoffstraat. Eerst aan de Linker Rottekade en later in die school aan de Rauwenhoffstraat. We hadden toen een club en die noemden we de cursistenkommissie, want we moesten zelf de zaak regelen. Daar was ondergetekende ook bij toebedeeld, ik zat dan zogenaamd in het bestuur. Je kon daar ook een stempeltje krijgen, ja en je kon ook aan de bond stempelen. Ik was lid van de Handels- en kantoorbediendenbond op de Westzeedijk. Je moest natuurlijk wel uitkijken want je had altijd buurmannen en buurvrouwen die liepen te loeren, om te kijken wat je uitvoerde. En je verlinkten. Je had huisbezoekers die liepen bij ons door de straat, door de Oranjeboomstraat, op zaterdagavond. Die stonden te kijken in de cafees naar wie er aan het biljart stond. Die werd later opgeroepen: "Je kan nogal vooruit hè, heb je wel zoveel geld dat je kan gaan biljarten en pilzen drinken?" Dat scheelde die man een daalder per week of hij was zijn steun helemaal kwijt. Je had toen op de Hoogstraat dat kantoor van Maatschappelijk Hulpbetoon, daar vlak naast was Ter Meulen, nou Ter Meulen kreeg ter lange leste geen verzekering meer, want elke week werden daar de ruiten ingegooid. Toen had je nog niet die tegels, maar van die kleine steentjes. Keien uit de grond gehaald en het

was: rang! en vechten daar. Als je daar binnen kwam, stonden er al twee van die grote boeren-politieagenten, van die groningers met die kleine handjes, van die kolenschoppies. Die stonden al klaar met dat pijpie-drop om in je nek te leggen. Ja, dat ging hard.

Wat denk je dat je voor een kop koffie betaalde? Zeven en een halve spie (cent). Er waren er toch genoeg, die hadden 't niet, zoveel geld. Bij V & D kostte 't vijf cent. En weet je hoe een werkeloze dat deed? Die ging naar V & D, die zat op de hoek Hoogstraat/Goudse Wagenstraat en als je daar nou een koopbon had, dan kreeg je gratis een kop koffie 's ochtends vóór twaalf uur. Je kocht een paar veters voor twee cent en dan had je een koopbon. Dus dan had je een kop koffie voor twee cent en je had een paar veters. Zo ging dat.

Stempellokaal!

door JO PAS.

Naar het stempellokaal,
Iederen dag, telkenmaal,
Lange rijen, werkloze proleten.
Elken dag wederom,
Trekt die grauw-grijze drom.
Uit fabrieken en werkplaats gesmeten.

In schuifelende tred,
Door de gang naar 't loket,
Waar „Meheer”, in het boekje,
Een stempeltje zet.
Hij grijpt naar de boekjes,
Lijkt een dof automaat.
Met zijn stempel.
Dat zijig de boekjes beslaat!

De stempelaar moet stil zijn,
In het stempellokaal
Een bordje eist: Stillet
„Men” duldt geen kabaal.
Als hulp voor het bordje.
Staat fier Hermandad.
Die waakt..... voor de „orde”
Desnoods..... met de lat!

Dat noemt men daár „orde”,
O, bittere ironie.
Uitdagende tucht,
Straaft van menige tronie.
Het „stelsel”, verzinkt echter.
Haar fundering gaat kraken.
Géén middel of „plan”,
Kan háár val meer doen staken!

Het einde..... de val,
Zal de Werker verkorten
Door krachtig zijn Beul
In de afgrond te storten!
De dag zal verdringen,
De donkere nacht!
En brengen, het n i e u w e.
De Arbeidersmacht!!

Links: Maatschappelijk Hulpbetoon aan het Achterklooster. Rechts: gedicht uit een extra-nummer van "Recht voor Allen" het orgaan van de Algemene Werkelozen Bond.

Jan van Leyden

In '33/'34 was de crisis hier op z'n hoogst. Van de tien mensen hier in Crooswijk werkten er twee en de rest was werkeloos. Een getrouwd paar kreeg f 12,- uitkering per week, als ze één kind hadden kregen ze er f 1,25 bij en hadden ze twee kinderen, dan kregen ze er f 2,- bij. Daar moesten die kinderen dan de hele week van eten. Ze betaalden dan van die f 12,- steun de gemiddelde huur van f 3,50 tot f 4,-, dan moesten die mensen de hele week eten van f 8,- en daar moesten ook kleren en schoenen van gekocht worden.

Dan had je nog een zeker soort mensen, dat waren huisbezoekers, die kwamen om het onwilligste uur van de dag binnen en die deden de kastdeur bij je open, hoeveel paar schoenen je had staan. Ze waren ook nog zo brutaal om in je keuken te komen, om onder de deksel te kijken van je pannetje, wat je aan het koken was en of dat een beetje duur of goedkoop was. Als er een groot stuk biefstuk in lag, moest je tekst en uitleg geven over hoe je dat van die centen kon doen. Werkelozen kregen bonnetjes voor een pakkie boter van 11 cent en een bussie vlees konden ze krijgen, corned beef, dat was dan voor goedkopere prijzen.

Meereke

Ik had een tijd verkering en mijn vader was toen werkeloos geworden. Hij had haast

in de werkverschaffing had deelgenomen, gebeurde het dat je steun afgenomen werd. Dan ging je zaterdag op de Hoogstraat noodsteun aanvragen. Daar kwamen honderden mensen, die stonden allemaal voor het loket, en achter het loket stond een ambtenaar en voor, naast het loket, stond een politieagent. Als iemand heftig werd, werd hij bij zijn schouders gepakt en de deur uitgetremd, werkelijk eruit geramd. Je kreeg daar allerlei beroerde situaties, mensen die ten einde raad waren omdat ze één of twee weken geen steun hadden gehad, of gestraft waren. Die zaten helemaal in de penarie. Die pakten dan een steen en die donderden ze door een ruit van één van die grote warenhuizen. Naast het Maatschappelijk Hulpbetoon had je Ter Meulen, op de hoek van de St. Janstraat. Je had er altijd demonstraties op zaterdagochtend, er was altijd trammelant.

Die controle, dat huisbezoek van de sociale dienst, was veel scherper, veel gemener en brutaler dan dat die nu is. Op een goeie dag wordt mijn kamerdeur opengegoid, ik zit aan tafel, en er stapt een vent naar binnen. Hij pakt een stoel en zegt niks, zet zijn hoed af en gooit 'm zo op tafel en legt z'n tas neer. Ik denk: godverdomme, brutale rotvent. Mijn vrouw staat in de keuken en ik loop ineens naar haar toe en zeg: "Jo, kom eens kijken, er is een vreemde vent godverdomme." We kenden hem wel natuurlijk. Zegt hij: "Meneer Rijken, doet u niet zo vreemd, doet u niet zo raar want u weet wel wie ik ben." "Wel nee, als ik weet wie je bent, dan bel je, als je mijn kamer inkomt dan klop je op de deur. In de derde plaats gooi je je hoed niet op de tafel waarvan ik vreten moet en die jij op je kop gehad hebt. Dan ga je niet zomaar zitten, maar dan zeg je wie je bent. Dan stel je je eigen voor. Zo zijn de regels, dat heb je maar te doen." Hij zegt: "Aha, maak geen praatjes". En je weet wel, zo bruut. Ik had steun aangevraagd. Maar ik kon die vent en ik wist waar hij woonde. Hij woonde hier op de Iependaal nummer 17. Hij had een hoop informatie van me gekregen en hij had dat ingevuld op die biljetten, toen wou hij weggaan. En ik zei tegen hem: "Nou moet je me eens vertellen, krijg ik steun of krijg ik geen steun?" Hij zegt: "Nou voor 99,9% krijg je geen steun". Ik zei: "En dan zal ik je wat vertellen, zondagmiddag om twee uur sta ik met een hele hoop mensen bij jou voor de deur tegen de tijd dat jij gaat eten. En dan kom ik bij jou eten met een paar mensen, verders niet, ik kom alleen maar eten, want ik heb geen eten meer en ik neem een paar vrienden mee. Als je dat maar onthoudt, Iependaal nummer 17 hè." Hij schrok z'n eigen de klere natuurlijk. En ik kreeg zaterdag een nooduitkering. Dat hielp.

Er waren ook boeven die de vrouwen naaiden onder pressie. Van: "Je ken wel steun krijgen als ik een keer met je naar het nest kan". Zulke dingen gebeurden er, allerlei van die schurkenstreken. Ze hadden een overmacht op de mensen, er waren massa's mensen die geen ontwikkeling hadden. Arbeiders, die veelal een christelijke opvoeding hadden, die geen verzet gedoogden. Die aanvaardden maar wat er kwam. Daar profiteerden ze van. Er waren huisbezoekers bij die van de trappen afgeramd werden, dat kwam ook voor natuurlijk. Wat ook gebeurde was, het is een hele tijd geweest, dat ze met fotootjes op zak liepen. Wanneer arbeiders iets deden of in winkels waren geweest, dan gingen ze vragen wat hij had besteed, ze maakten budget op van wat er zoal gekocht werd en ze informeerden in de buurt van: hoe leeft die vrouw? wat geven ze uit? wat doen ze? Aan de hand daarvan werd op de rapporten geschreven en moest je komen op de klacht. Elke zaterdag kwamen er zeker 500 - 600 arbeiders op de klacht. En elke zaterdag werden de ramen van Ter Meulen ingegoid. Er was in de St. Janstraat een politiepost en daar zat altijd een colonne en als je aan het loket kwam, dan stonden er altijd twee politieagenten naast je. Zo was dat, ze manipuleerden de mensen, ze maakten ze bang met alle mogelijke dingen. In het stempellokaal stond altijd een politieagent. De loketten waren met gaas, waar je je boekje onderdoor moest douwen. Als je maar één of twee minuten over tijd kwam, kreeg je geen stempel. Dat kostte je dan f 1,75 of f 2,-. Dus de mensen leefden altijd onder de druk van: ik moet op tijd zijn. En die tijden werden veranderd. De ene keer moest je om negen uur stempelen, dan om elf uur en dan weer om twaalf uur. Er waren erbij die moesten twee keer per dag stempelen. Je stond altijd in contact met die sociale dienst, je had er altijd mee te maken.

Het gebeurde wel eens dat je vroeg: "Heb jij die en die nog gezien?" "Nee, heb je het dan niet gehoord? Die heb z'n eigen opgehangen" of "De gaskraan opgezet". Dat was schering en inslag. Ook toen werd het niet bekend gemaakt als iemand zelfmoord had gepleegd, dat kwam niet in de krant, ook nu niet. Maar het vond wel veel plaats. In Berlijn bijvoorbeeld, dat was internationaal, in heel Europa. Berlijn en Wenen. Wenen stond er heel erg om bekend, veel zelfmoorden. Dus dat betekende dat veel arbeiders aan de situatie kapot gingen.

Hij nam er geen genoegen mee. Toen de koopman G. van der S. Z. 'r dag bij Maatschappelijk Hulpbetoon aan het Achterklooster zijn uitkering ging halen, maakte hij zich zeer driftig, daar hij naar zijn zin te weinig geld kreeg. De man smeedt het geld over de balie en trok een groot broodmes, waarmee hij den ambtenaar achter het loket bedreigde. Tot daden kwam het gelukkig niet, want een agent van politie greep in en bracht den driftkop ter kalmeering over naar het politiebureau aan den Opert.

EEN SLACHTOFFER VAN H.H.B.

Op Zaterdag 26 Maart werd H.F.A.v. Aokers zonder eenige reden zijn steungeld ingehouden, Na op de Hoogstraat te hebben gereclameerd op 31 Maart omdat hy in deze tyd onmogelyk in zyn onderhoud kan voorzien kreeg, hy daarop afvryzend beschik, met de mededeeling dat hy als koopman zyn kost wel lon verdienen. Indien een andere steuntrekker hem niet verschillende malen aan brood en drinken had geholpen dan zou de man allang van honger zyn omgekomen, Na op 24 April tevergeefsch by den wethouder van H.H. te hebben gereclameerd, met het welbekende afvryzend beschik, heeft hy zich door ophanging van het leven trachten te berooven, op 28 April, Daar toeval lig een kamerad by hem binnen kwam, kon deze het touw doorsnyden; direct werd medische hulp ingeroepen, Deze was ongeveer 2 uur met de man bezig om de levensgeesten op te wekken, hetgeen gelukte; echter met die vooratnden dat hy momenthecl op zaal 4, de zaal voor gestokranken, in het ziekenhuis op de Coolsigal verpleegd wordt. Als bewys van christelyke menschelevendheid dezer westersche beschaving ontving hy Zaterdag 30 April nogmaals in het ziekenhuis de door duizenden welbekende mededeeling: "AAN U VERZOEK OM ONDERSTEUNING KAN NIET WORDEN VOLDAAW"

Als de arbeider dus door de afdeeling geeste krankten van het Coolsigal ziekenhuis opgelapt zal zyn kan hy verder crepeeren.

GEEN ENKELE KRAANT BEVALVE DE MAAS VOOR REPTIE IETS VAN DIT GEVAL.

Voor sommige werkelozen werd de terreur van Maatschappelijk Hulpbetoon teveel.

Bram van de Haterd

Van die stempelboekjes hadden ze toendertijd. Je moest dan elke dag een stempel gaan halen op het stempellokaal. Als je een stempel te weinig had, dan kreeg je een dag minder uitbetaald. Dan pakte je van mekaar wel eens een blaadje, dan was het die nietjes even losmaken en dan gaf je het blaadje waar die stempels opstonden aan iemand anders die een stempel gemist had. Dat deed niet iedereen, er waren erbij die daar veel te bang voor waren.

Jan van Leyden

Hier in Crooswijk woonden veel mensen die in de haven werkten. In de haven kon je voor een halve dag aangenomen worden en ook voor een hele dag. Dus je moest tijdens dat je werkeloos was 's morgens tussen half tien en tien uur en 's middags tussen twee en drie stempelen op de Crooswijkseweg. Dat was omdat je werkeloos was. Dat is naderhand versoepeld tot éénmaal per dag, maar in het begin was het tweemaal per dag. Je moest daar komen stempelen zodat ze wisten dat je niet werkte. Als je een stempel miste dan kreeg je geen uitkering, of je moest daar tekst en uitleg geven dat je ziek was of met een doktersverklaring dat je die dag niet kon komen, of dat je opoe dood was gegaan ofzo. Dan kon je daarmee onderuit, maar anders moest je toch vertellen waar je die middag gezeten had. Zo was de toestand toen.

We gingen wel eens stiekum voor elkaar stempelen ook, dat werd altijd gedaan natuurlijk. Ik had een broer die liep aan het HOK, dat was dus aan de haven, daar aan de Westzeedijk. Je had daar het HOK en daar gingen al die werkelozen naar toe. Daar liepen die bazen van die boten en die hadden tien man nodig en dat was van: "Jij, jij en jij". Wie een beetje goed in z'n schouders zat, die werd eruit gehaald. Als je aan het HOK liep dan werkte je zogenaamd in de haven. Je was dan los-vast, maar uiteindelijk los, want ze konden je per dag aannemen. Ze kregen natuurlijk ook een uitkering, ze hadden een iets hogere uitkering dan als je gewoon aan de steun liep. Als je als havenarbeider hier ingeschreven stond moest je elke morgen om zes uur aan het HOK wezen, en als je dan aangenomen werd, dan had je een gelukkie. Je kon dan de hele dag werken. Dat werd per dag uitbetaald, je verdiende dan f 5,60 op één dag en dat was goed betaald. De haven was het enigste bedrijf waar je goed betaald werd, f 5,60 op één dag, dat was een hoop geld. We hadden zo'n kaart dat je ingeschreven stond bij 't HOK. Ik had een broer en die werkte in de haven. Het gebeurde wel eens dat hij zwart werkte op een boot en dan ging ik met zijn kaart naar het HOK toe en dan liet ik hem afstempelen. Dan hield je je gezicht een beetje weg, want het fotootje stond erop. Dan ging je weg en die dag geld ging dan toch voor 'm door. Zo verdiende je er nog een habbekratsie bij.

Je moest als er geen werk was toch tweemaal per dag gaan stempelen. Het kon ook nog wezen dat je 's middags aangenomen werd, want je moest 's middags ook naar het HOK. Je kon tweemaal per dag naar het HOK om aangenomen te worden, hetzij voor een hele dag of voor een halve dag. Het lag er maar aan hoeveel er in zo'n boot aanwezig was,

wat gelost of geladen moest worden. Ze probeerden het dan binnen een halve dag te klaren, want dat was natuurlijk goedkoper dan dat ze een hele dag moesten uitbetalen. Want je werd per halve dag uitbetaald. Ze moesten vier keer per dag soms heen en weer lopen, want ze hadden nog geen fiets, dat was te duur. Ja, een fiets was toen destijds een rijkdom, kun je wel zeggen.

Straatventer. Rubriek in "De Roode Duivel" van april 1935. "De Roode Duivel" was het propagandabladd van de rotterdamse federatie van de RSAP.

Meereke

Toen we steun hadden, kon je er nog geen kwartje bij verdienen. Je werd gewoon door je mede-arbeiders verraden, dat hebben ze ons ook nog gedaan. Ik had stiekum gewerkt in een hele vieze jodenwinkel, die had ik helemaal schoongemaakt. Dat was aan het Haagseveer en daar hadden Joden altijd van die vis in gebakken. Daar ging toen zo'n spiritist in wonen. Ik heb toen dat huis schoongemaakt en daar zou ik toen een nieuw kinderwagentje voor krijgen. Ik ging daarvoor werken, want mijn dochttertje was toen zo'n negen of tien maanden en ik had een ouwe rot kinderwagen en die was kapot. Ik had dat hele winkeltje schoongemaakt, mijn vingers helemaal kapot. Iedere dag helemaal naar de stad lopen, met het kind op m'n arm en met dat kind 's avonds terug, dodelijk vermoeid. Toen zou hij mij zaterdags dat geld komen brengen, maar toen kreeg ik het niet, ik kreeg maar f 3,50. En dat wagentje kostte, ja dat was toender-tijd het duurste wagentje, toen had ik ook kapsones, dat kostte f 11,50 bij Fris, dat zal ik mijn leven niet vergeten. Die vent kwam me die f 3,50 brengen. Ik zelf had een paar centen opgespaard van m'n armoedige beetje. We hadden toen f 9,- steun gekregen en toen ging ik toch dat wagentje kopen. Ik heb bij mijn schoonmoeder een rijksdaalder geleend, want ik wou en zou dat wagentje kopen. 's Zaterdagsavonds om negen uur heb ik dat kinderwagentje gekocht bij Fris op de Beijerlandse laan. En ik zaterdags-avonds om half tien met dat wagentje, met dat kind erin, naar de stad om die vent te

De menschen meenen het goed met de menschen

In Hillegersberg bestaat een Dames-Comité, dat bij anderè filantropisch voelende dames vraagt elke week één boodschap van **10 TOT 25 CENT** af te staan voor hongerlijdende inwoners van Hillegersberg.

Toch aardig van die dames!

* * *

Elke dag, 's middags twee uur komen aan het St. Franciscus Gasthuis tal van mannen een pakje overgeschoten brood halen.

Wat zullen die meest gebrekkige en oude mannen het toch roerend eens zijn met het opschrift van deze aantekeningen.

* * *

Deze week Dinsdag hadden we een **OLIEBOLLENDAG**. Drie voor een duppie. 't Is te geef! En de opbrengst is al weer voor de armen, die het Kupers-Crisis-Comité wel zeer dankbaar mogen zijn.

* * *

Mijn vriend Piet, die als dubbel 'uitgetrokken bouwvakarbeider een krabbel steun krijgt en daar met vrouw en kind rijk van moet worden, kreeg voor enkele weken terug 20 cent per week huurverlaging.

„Alle beetje helpen“ . . . . zet Maatschappelijk Hulpbetoon, die hem direct 25 cent in steun verlaagde. Dat noemen ze daar: „naar boven afronden.“

laten zien dat ik het toch gekocht had.

Toen hebben ze me verraden omdat ik een nieuw kinderwagentje had. En nog wel één na de duurste. Ze gingen je gewoon verraden bij de steun, je eigen mensen, die naast je woonden. Het waren nog vrienden ook. Toen kregen we ook minder steun. Mijn man is er ook weer achteraan gegaan en toen heeft hij gezegd dat wij dat wagentje van familie hadden gekregen, je moest daar gewoon om liegen. Waar je jezelf rot voor gewerkt had en geploeterd. Dat deden ze rustig hoor, je verraden, dat je dit of dat nieuw had.

Kees

Er werd veel klandestien elektriciteit gebruikt en gas ook, maar elektriciteit heel erg veel. Ik zie ons nog zitten in de Beverstraat. Dat werd afgetapt. Het huis naast ons was leeg en wij hadden geen elektriciteit. Door de kast heen hadden wij een draad getrokken. Dat werd in de muur gemetseld, gestukadoord helemaal. Dat waren ploegen van werkelozen, die kwamen gratis, voor niets helemaal, kwamen ze dat even organiseren. Die gingen in dat lege huis, dat was een dag werk, en dan door de kast bij ons heen en dan hadden wij elektriciteit. Als er dan gebeld werd dan gingen we eerst uit het raam kijken, om te zien wie het was. We trokken dan de draadjes weg, dat waren stekkertjes. Die zaten met een draadje in de kast. Het was zo'n eindje draad, dat kon je in je hand houden als het ware. En dat was gauw even weg. Het waren vier losse draadjes met stekkertjes.

Er was ook een andere methode: door een grote magneet op je meterkast te zetten, verstoekte je niks, of heel weinig maar dat kwam natuurlijk ook uit. Dat liet je een tijdje zitten en dan verstoekte je niet zoveel. Er waren allerlei methodes. Je kon hele piepkleine gaatjes maken in dat glazen ruitje, waar ze de meter opnemen. Daar staken ze een heel fijn draadje in, in dat gaatje en dat hield dat metertje, dat mechanisme tegen. Dat met die magneet, dat hielp ook. Dat zette je op het kastje en daar zit toch een wieltje in dat draait en dan kon dat wieltje niet draaien, want die grote magneet had zoveel kracht dat tie dat wieltje naar zich toe trok en dan blokkeerde die.

Met gas deden ze het met een aparte aansluiting die naast de meter liep. Maar dat was gevaarlijk, gas was gevaarlijk. In wezen was het corruptie, een sympatieke corruptie kan je zeggen en dat zou niet nodig moeten zijn. Maar het was schering en inslag, het was een normaliteit. Dat ging vanuit de armoede zo. We hadden ook petroleumlampen. In veel arbeidersgezinnen werd er geen elektriciteit gebruikt. Dan werd tie te hoog opgedraaid en dan zag je allemaal roetvlekken. Die branders, die zie je nou uit nostalgie in de kamer hangen, maar dat was toen een verschrikking. Stinken als de pest.

WERKELOZEN IN AKTIE

Jan van Leyden

Je had hier onze fijne minister-president Colijn. Die adviseerde ons: dan moet je maar meer viskoppen eten, want in viskoppen zaten een hoop vitaminen. Hier in de Kerkhoflaan had je dan die Witteveen, met zo'n snor, die voor die bokkeslingers liep. (Witteveen was een officier van de mariniers die voorop liep bij de marnierskapel) Ik had met een hele grote emmer voor zijn deur geschilderd: Wie had er allang dood en begraven moeten zijn? Colijn, Colijn! Met van die grote uitroeptekens. Dat was die verf die je kon halen bij de werkelozensoos.

WERKLOOZEN STRIJD-COMITÉ'S

DISTRICT ZUID-HOLLAND

Mannen en vrouwen uit De Haag in massa naar de

Groote Openbare Vergadering

op ZATERDAG 8 APRIL a.s.

In het Verkooplokaal des middags half drie

Gevoeld door DEMONSTRATIE vanaf de Veemarkt om half vijf

De lessen zijn o.a.:

Extra uitkeering met Paschen

Erkenning der W. S. C.'s

Vrijlating van de bemanning der Zeven Provinciën

van ALLE Politieke Gevangenen

Spreekers: L. DE VISSER, REUDERINK e.a.

In Massa naar het Verkooplokaal a.s. Zaterdag half drie

Alle uw Revolutionaire organisaties zijn uitgenodigd. Entrée 5 cent

Steunkaart voor een werklozencongres van het Werklozen Strijd Comité.
Oproep voor een vergadering van het Werklozen Strijd Comité in "De Maasecho" 1933.

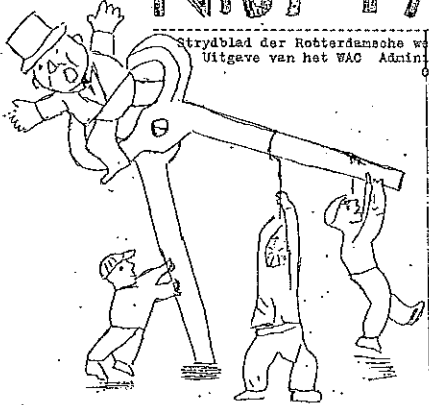
WERKLOOZEN STRIJD.COMITE'S

Over het algemeen droegen de mensen hun armoede met gelatenheid. Tweeduizend jaar christendom gaat je niet in je kouwe kleren zitten. Maar niet iedereen zat bij de pakken neer, linkse arbeidersorganisaties zagen de kapitalistische chaos opnieuw voor zich uitgestald. Ze grepen het aan om te proberen de proletariërs wakker te schudden. De mogelijkheden waren er volop. De paupers werden in één hoek getrapt en voor de stempellokalen stonden tweemaal per dag honderdduizenden werkelozen. Daar werd dan ook druk gekolporteerd met bladen en stencils, en de discussies liepen hoog op. De CPH zette advieskommissies op voor werkelozen. Deze spreekuren hielpen de steuntrekkers met hun individuele problemen zoals: huur- of steungeschillen en onenigheid met ambtenaren of huisbezoekers. Men kon er ook op rechtskundige bijstand rekenen. Vanuit deze advieskommissies ontstonden de Werkelozen Agitatie Comitees (WAC) en de Werkelozen Strijd Comitees (WSC). Deze komitees vielen onder de verantwoording van de Roode Vakbewegings Oppositie (RVO). De RVO was naast het NAS de enige vakbeweging die zich op de werkelozen richtte. Bonden als het NVV waren nauwelijks geïnteresseerd in steuntrekkers, die konden ook geen lid worden van de vakbond. Vandaar misschien de grote toeloop op de WSC's. Het was een poging van de CPH om de werkelozen te organiseren, nadat haar invloed in de bedrijven sterk gedaald was. Politiek actieve arbeiders werden vaak als eerste ontslagen. Het WAC in Rotterdam werd belichaamd door de kommunist Gerrit van Burink, die mateloos populair was onder de werkelozen. De WSC's waren per stempellokaal georganiseerd en hadden een aantal taken. Naast het adviesburo werden er kollektieve akties georganiseerd zoals: verzet tegen huisuitzettingen en boedelverkoop en het organiseren van demonstraties tegen regerings- of gemeente-

No. 2

prijs 3 ct

DE NIJPTANG

strydblad der Rotterdamse werkelozen
 Uitgave van het WAC Administr. adres:
 Oelevaarstr. 1

VROUWENRIGADE

De vrouwen der werkelozen hebben de koppen byeen gestoken en hebben een vrouwenbrigade van het WAC in het leven geroepen. Op hun terrein zullen zij de agitatie voor de versterking van het lot der werkelozen ter hand nemen!

HULDE AAN DEZE KRA NIGE VROUWEN!
 Werkelozen, spoort je vrouwen aan, aan dit werk mee te doen. Ook je vrouw lydt onder de gevolgen van de werkloosheid ook zij behoort in onze geleiders. **Leet zij zich op Aeven by onze secretaris G. van Beek, Oelevaarstr. 1**

UIT DE WERKVERSCHAFFING TERUG

Dezer dagen zijn de werkelozen uit de Vriesenvenne modder in Rotterdam terug gekomen. Zij hebben twee maanden vastzittig. Wat hebben ze het goed hé? Met 1 Febr. gaat er weer een heele ploeg naar het Overveesche paradijs en onze soci'le zingen dan weer het hoogste lied uit. Ondertusschen wordt de aënie er geen snars minder door. Integendeel. Er heerscht by deze "werkverschaffing" een toestand, waarmee verken misshien genoeg kunnen herken, maar voor menschen minder geschikt is. Nog een goeie week geleden maakten wy het geval mee, dat een arbeider by dit werk zyn knieschijf brak. Een dokter daar, keek er echter heelemaal niet naar om en het was allien een de prachtige hulpvaardigheid van zyn kameraden te denken dat de man veilig in Rotterdam kwam. Beesert daar? Griedeeken na het ongeval, ward by behandeld. Ook in andere opzichten is de toestand daar meer dan bar. Allien stryd kan dat verbeteren.

in onze geleiders. **Leet zij zich op Aeven by onze secretaris G. van Beek, Oelevaarstr. 1**

Wy verzoeken ieder, die straks naar de werkverschaffing zal gaan, zich by ons te melden. Met hen eullen we dan bespreken, hoe deze stryd kan en moet worden gevoerd.

Werkverschaffings-slactoffers, vecht voor je belangen tezamen met het Wac.

UIT DE ORGANISATIE OP WOENSDAG 12 DECEMBER HOUTE HET WAC HAAR GEWONE HUIJS VERGADERING DES AVONDS 8 UUR IN DE HOEVENIER LEDEN VAN HET WAC ZORG DAT DE DAARBY BESL. NEE IS IN EIGEN BELANG, DAT DAAR WOUDE BEHANDELD

De Kameraden die niet denken

Gy allen zult het met me eens zyn, dat de werkelozen niet voldoende denken, en in deze ernstige tyd in het duister blyven ronddolen. Het WAC stelt zich ten doel, de verspreide werkelozen als een massa aan een te hechten, waardoor wy een machtig leger vormen, zookal stedelyk als landelyk, dat zookista noodis is zal niemand daar durven tegen spreken. De Gezeenteraad luistert niet naar de stem van enkelen, dit leeren de feiten. Daarom kameraden, door lid te worden van het WAC geeft gy blyk te durven stryden voor je goad recht. Loopt niet langer te amuseeren, "ge bereiken toch niets", staakt hier zede, zookt de schuld niet by een organisatie, maar daar wyer zy schuilt: **BY U ZELVE.** Door U als lid aan te sluiten, schouder aan schouder, zal men als klassenstryders van onze kapitalistische zuigpennen kunnen eischen, datgens wat ons toekent.

Helpt mee kan het WAC te maken tot een machtig groots, hechte, op gezonde basis gescheide organisatie.

"DOKTER" OP BEZOEK BY EEN WERKLOOS ARBEIDER

Er moest spoedig een dokter komen, want er waren vier kinderen ziek. De dokter constateerde dat de kinderen in hoofdzaak ziek werden door onvoldoende kleeding. Het gesprek dat zich nu ontspan, bracht de vrouw van de werkeloze in de veronderstelling, dat zy met een huisbezoeker van Hongerboten in gesprek was.

DOKTER: "Hoe lang is je man werkloos?"
VROUW: "6 maanden!"
DOKTER: "t is schandellig! Hoavael steun kryg je?"
VROUW: "Twaalf gulden vyf en zeventig cts en een huurbon van F.3.- Daarmee moet ik met myn aan en vyf kinderen den geheele week mee rondspartelen."
DOKTER: "Hear dit bedrag en dan nog een huurbon, vrouw, dat is toch zeker wel voldoende. Al kryg je er tien gulden by per week, den hebben jullie nog niet genoeg."

WAT ZEGGEN JULLIE HIERVAN VROUWEN VAN WERKLOOZEN?

Deze humane dokter is ELIAS en woont aan de MAURITZES
 ))))
STRIJD UT BYDRAEG VOOR DE KRANT
BERKI NEE !!!

ER IS WERK MAAR NIET VOOR WERKLOOZEN

Sinterklaas komt in het land. De ryken gaan allerlei fraaie dingen voor elkaar koopen, de kinderen van de bon geolste worden volgepropt met lekkas maar aan een groot deel der werkenden en aan de werkelozen gaat dit feest vraudeloos voorby. Hun kinderen mogen er naar kyken, maar aankomen niet!!

Allien--de werkelozen mogen misschien de pakjes van de geldtrassers van de Heemraadsingel of Park Houwingen aansjouwen. Dat is het "eenige genot", dat zy met Sinterklaas zouden kunnen saken. Je kunnen, alle ook by deze werkverschaffing niet met de grofste wille handvurd te werk geeen. Dezer daggen verovesden dich eenige werkelozen by de post om werk voor Sinterklaas. Zy worden echter teruggevoerd. Wel kwam voor zoo'n beantje by. In aanmerking een werkende arbeider, die van deze week een nachtdienste vroeg. by de post. Dan kon hy overdyg by zyn hear werken. Je zou zoo zeggen, we hebben toch een arbeidsbours om de werkelozen aan werk te helpen!! Ala er echter iets te verdienen valt, wordt de arbeidsbours uitgescheld, met het gevolg hierboven gezegd.

Wy moeten daarom eischen, dat al zulk werk via de arbeidsbours wordt uitgegeven. En ook toont dit weer, hoe noodzake lyk het is, dat de werkelozen voor hun belangen stryden tezamen met de werkenden. Meld, werklozen en werkenden moet begyppen, dat zy echter elkaar niet hebben te baconcurreren, maar in een front hebben te stryden tegen het kapitalisme.

Aan elk stempellokaal verscheen het Werkelozen Strijd Comité met zelfgeschreven en gestencilde werkelozenkranten.

maatregelen. Ook hielden ze kongressen, per stad, distrikt of landelijk, waar de strategie tegen de crisispolitiek van Ruys of Colijn besproken werd. Naast politieke aktie was er aandacht voor ontspanning. Veel WSC's hadden een eigen lokaaltje waar kon worden gekaart, gedamd, gediskussieerd, gelezen en gepraat. In deze ontspannings-lokalen werden ook informatie- of feestavonden gehouden met optredens van proletarische variëte of zangkoren. Naast de "gewone" WSC's bestond er een "Vrouwenbrigade van het WAC". Deze brigade was opgezet in een poging de vrouwen te betrekken bij de strijd. Tevens was er een "Jeugd WSC" met het blad "De Jonge Werkelooze" die zich bezig hield met de problemen van de arbeidersjeugd. De WSC's gaven hun eigen stencils en blaadjes uit, die meestal wekelijks werden verspreid aan de stempelokalen. De namen waren duidelijk: de Stempelbroeder, de Strijder, de Martelput, de Stempelaar, de Paal, de Nijptang, enz. De berichten in de krantjes gingen speciaal over de crisispolitiek, het werkeloos zijn, de praktijken van MHB, de werkverschaffing en de strijd daar tegen. Het ging om zelfgeschreven berichten, waar de dagbladers geen boodschap aan had. De WSC's hebben een grote rol gespeeld in het organiseren van werkelozen en het aktievoeren tegen de Colijnpolitiek. Ook was het een morele opsteker voor de werkelozen, die zich nu in de rug gesteund voelden.

Kees

De CPH had in die tijd weinig of niet veel invloed in de bedrijven. Onder werkelozen had ze ontzettend veel invloed. Men sprak toen van het "lompoproletariaat". Maar een werkeloze heeft geen vuist, die kan niks doen. Hij kan z'n steun weigeren, maar dan pikt hij z'n eigen. Wat kan een werkeloze doen, hij kan een keer de straat op gaan. Ja, dan laat hij zich zien, maar dan wordt hij in mekaar geramd. Daar hadden ze geen moeite mee. Eén van de zwakke punten in de arbeidersbeweging toen was, dat de

Orgaan van het W.S.C. Afd. Heidestraat Prys 2 ct.

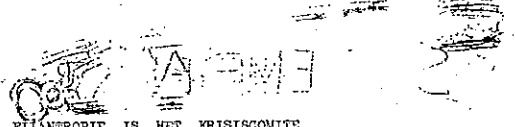
GEDIENSTENDE INPLAATS VAN BROOD I
-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Dit artikel schryf ik naar aanleiding van de j.l. gehouden ~~massa~~ ~~massa~~ werkelozen demonstratie. Wat hebben wy gekonstateerd?
Dat alle spontane pogingen van Ingrypende aard, om een beter levenslot te verkrygen, worden door politie en militairen onderdrukt. En daarnaast zien wy, dat alle maatschappelyke wanverhoudingen en wereldse ongerechtigheden, op het levenspeel van de arbeiders en werkelozen massa worden met behulp van het volk zelf in stand gehouden. Want kameraden, waarom waren er 4000 arbeiders op de been die hun plicht aan de menscheap deden?
Maar wat is dat vergeloken by de 40.000 en daarnaast hun vrouwen en kinderen? Kameraden wy hebbe gekonstateerd om steldien oisichen. Maar, onze oisichen zyn nog maar zelf op enkele wonden. Kortom zy zyn gebillykt. Het zyn onze rechten. Het zyn de rechten van alle arbeiders van welke kleur dan ook. Met die kleuren heudt men de arbeiders vordoeld. De stryd en het bestaan dwingt vele menschen te handelen in stryd met hun principe en geweten. Wy werkeloos massa oereit uitgebuit en tien op straat gemeten. ~~Kanmen saken uitgenoerd worden. Begrypt dit gied!~~
In de loongryf wil men de krisis onlossem!
Verstikton in gas kunnen jullie werkelooson relitjos makars.
Dit zyn de feiten kameraden.
Als wy knokken tegen de honger, dan stryden wy tevens tegen de oorlog. Want oorlogen zyn de oorzaaken, van diops ellende en hongerd. De ervaring zegt genoeg. Wy voordien in ons demonstratie een louze mee,

HANDEK AF VAN CHINA I

Dit land werstelt en de vrymaking. Maar de Japaneche imperialisten zeg nou, dat gebouwd niet, dan wordt de krisis nog grooter om kunnen zy ons niet meer uituitien. Maar wy werkeloos massa zeggen: Handen af van China. Deze leu zen vorde ons afgenoemen toen wy de bourgeoisie wyken introkken. De beulen en hakkehoine's van Sirks hadden hier een tweededijs. doel mee. Ten eerste zy willen die oorlog. In het belang van het kapitalisme, vordedigen zy die oorlog. Ten tweede zy wilden de demonstrati uit elkan krygen. Maar ondanks alle provokatie's lukte dit niet.
Dus kameraden, gy ziet dat je je parant moet maken voor de stryd. Zy willen ons 'nig dieper trappen in de pool van ellende. Nou en smad is voor u, gy die alles produoerion.
Gebouk van solidariteits gevoel is een trouwig kenmerk by de meeste arbeiders, maar koren op de molens van de parasitonen van de arbeid. Daarom kameraden trots klein verschillen van welke aard moeten wy terzede zetten voor ons gemeenschappelyk doel. Dat is een klasselooze maatschappelyk. Daarom moet de plaats voor elke klasse bewust arbeider zyn in het werkelooson stryd Comité, mee te stryden tegen de withongerings metode van Ruys en conereton tegen steunverlaging, tegen het droigend oorlogsgeweer of andere legenserschoetringen.
Het conhoifront van onderop. Dat het niet meer mogelyk is dat zy ons sabelhouwen geven inplaats van brood.

ZY FISCHEN BROOD EN ARBEID.
OF
PRODUKTIE VAN ARBEID TOEVEN VOL LOON.
MAAR ONS GEDRONGEN UITZENDING NAAR DE DIGORIS.

FILANTROPIE IS HET KRISISCOMITTE.
-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Vele kameraden heb ik al eens hooren zeggen, hier in Nederland zyn zy nog zoo kwaad niet.
Kyk maar eens naar het krisissomité!
Ik moet tot rym spyt zeggen, kleinburgelyke menschen, want kameraden, filantropie heeft de zelfde slechte eigenschnappen als oorlogen. Zerstinkt men worden, en dan gaat men Zelen.
Filantropie is een soort sport voor dames en hooren uit de bezittende klasse om arme menschen in hun ressort te beherschen en te vernederen. Kan dit tegen gesproken worden? Nou kameraden dat kan niet.
Er is geen enkele filantropische instelling waaraan geen nevenbedoeeking kleeft, om er een slantje uit te slaan.
Een mooi middel heeft de filantropie uitgevonden in de verkoop van bloempjes om zoodoende aan geld te komen. Het doel heiligt de midelen, ook in de verkoop van bloempjes. In de regel zyn het allemaal hup eche en wufte meisjes uit de middenstand die voor de verkoop van die bloempjes worden aangesteld, wel wetende, dat vele nette heeren van die meisjes bediend willen worden.
Zouden die bloempjes verkocht worden door arme volkszoenen, dan zouden ze wellicht zoo goed als niets verkoopen. Doe wel en zie niet om heeft niets te maken met filantropie.
In dan is zoo'n bloempje gemakkelk. Met een bloempje op de borst worden vele arme menschen, die op straat om een aalmoes staan te wachten, voorby geloopt zonder dat er potatie van hen genomen wordt. Die filantropische instelling voert het devies bezuiniging. Om aan die bezuiniging flink tegemoet te komen, moeten de dienstknachten der filantropen menschen zyn die niet zék vlug gekoneerd worden door het lyden van andere te aanschouwen tenselnde zooveel zoogelyk aanvragen om steun of hulp van de hand te wylzen.
Vandaar het beruchte Juliana-kupers-lorren comité. De toestand begint kritiek te worden. Kameraden tensioets dit, alle filantropische anstellingen zyn direkt of indirekt uitvloeselen van loordiefstal, op de arbeid geplégt.
Stryd dus tegen filantropie en tegen de kapitalistiese maatschappelyk waarvan ze het uitvloesiel is.

HET IS VERBODEN

Wetten en regelangen te troffen daar is M.H.B. handig in.
Zoo kan men in het stempelokaal aan de Heidestraat weer een nieuwe aankondiging lezen. N.L. I
HET IS VERBODEN KINDEREN MEDE TE BRENGEN by het stempelen.
Ik heb me afgevraagd wat schuilt hier voor kwaad in? Het zyn toch geen honden of katten die de beel bevullen. Is het al zoo dat zy onze kinder ren gelyk willen stellen met jong vee?
Het blykt uit alles. Komt by de dokter die doet als een veaerts.
Vraagt men om schoontjes voor kinderen moet men een verklaring hebben van de dokter. Vele van ons kunnen uit ervaring spreken, wat een moeite het ket enplaats van schamtelos klempen schoontjes te krygen.
Het is begrypelyk dat de werkeloos arbeider gart gissen en tenslotte zyn konklusie troekt. Zy dip heeren wenschen niet dat wy met levende lykjes op straat komen, daar dit onredelyk een aanklacht tegen hun uitspreekt. Tenslotte zyn er ook gedrongen door deze kapitalistiese instelling die M.H.B. heet hun vrouwen er op zit te sturen en den ligt te stempelokaal wat wy als arbeiders die werken willen al dit walgings toe naar de blikseel hebben gewenscht.
Ik schryf dit ter overdenking kameraden.

Werkelozen werden aangespoord om te schrijven over hun ervaringen met het Maatschappelyk Hulpbetoon en in de werkverschaffing.

kommunisten te weinig invloed hadden in de bedrijven. Dat ze geen vuist konden maken, ze maakten wel een vuist, maar de machtsvuist in de bedrijven hadden ze niet. Kijk, het hart van het kapitalisme ligt in de bedrijven. Zonder bedrijf geen kapitalisme. Winst komt uit het bedrijf, winst wordt gemaakt door de produktie van de arbeider. Dus waar moet je zijn om het kapitalisme te treffen? In het hart, in het bedrijf. Daar moet je maken dat je een machtsfaktor bent. Dat je kan zeggen: nou stoppen we, of we nemen de bedrijven over in de uiteindelijke fase.

Hoe kwam het, dat de CPH niet genoeg invloed had in de bedrijven? Was dat omdat die mensen het net iets beter hadden als de werkelozen?

Ja, ze hadden het goed beter, het verschil was erg groot, de tegenstellingen waren erg groot. Dat grote onderscheid was er toen, dat werd niet alleen in het loon uitgedrukt. Je kreeg je kleren van het Crisiscomité, je kreeg een belastingplaatje met een gaatje, je kon zien wie er werkeloos was, hij was zichtbaar. Het was ook een groep, ze moesten elke dag bij elkaar komen, je kon ze elke dag op hetzelfde punt treffen. Daar hebben ze nu een stokje voor gestoken, door te zeggen: niet meer stempelen, vanuit het begrip dat het vernederend is. Maar zo is het niet, want als je mensen bij elkaar brengt, dan praten ze met elkaar. Marx die had het er al over: "De ontwikkeling van het kapitalisme graaft z'n eigen graf", want ze brengen arbeiders bij elkaar onder één voorwaarde, onder één levensvoorwaarde, dus je krijgt een verwantschap, een lotsverbondenheid in zo'n groep en daardoor een macht. Want als we samen hetzelfde denken, vormt dat gezamenlijk denken een machtsfaktor, een macht. En dat was dus onder die werkelozen omdat ze altijd bij elkaar kwamen en in dezelfde verhoudingen moesten leven. Dat was een faktor om revolutionair te worden, om zich te verzetten. Alleen dat verzet werd geen machtsfaktor binnen de maatschappij. Het Crisiscomité kwam er vanuit de kerk, vanuit het christelijk geloof, van: we moeten het diakenschap vermaatschappelijken. Dus geef ze een bus erwtensoep, geef ze een bus vlees, geef ze goedkope groenten, dan hebben we aan een aantal menselijke voorwaarden voldaan. Niks in de maatschappij opgelost.

Maar nou die werkelozen, die CPH speelde daar natuurlijk wel doorheen, we riepen ze op, we organiseerden ze, er waren Werkelozen Strijd Comitees, die waren heel sterk. Wat er ook gebeurde: de gemeenteraadsleden die voor de CPH gekozen werden gingen in de gemeenteraad, die waren nauw verbonden met de werkelozen. Want we hadden adviesburo's en daardoor wisten we precies wat er leefde onder werkelozen. Ik zat zelf in zo'n WSC, zo'n adviesburo. Dat was op de Hillelaan en op de Brede Hilledijk had je ook zo'n lokaal. Daar konden de werkelozen naartoe. Als zo'n man naar het WSC ging, dan wist hij dat hij naar de kommunisten ging. Dat was vanuit de CPH georganiseerd. Daar hoorde je dus de problemen van die mensen en wij konden dan die problemen binnen de gemeenteraad aan de orde stellen. Maar dat deden we niet zomaar. Kijk, als er dan een gemeenteraadsvergadering was, dan riepen wij op om te demonstreren en om de tribune te bezetten. Dus tijdens elke gemeenteraadsvergadering, daar kon je vast op rekenen, was er een demonstratie op de Coolsingel. Dat waren een paar honderd of een paar duizend mensen. De tribunes werden om de haverklap ontruimd. Met geweld, want we gingen er niet zomaar af, we hadden spandoeken e.d. meer.

Kijk als je dus agiteerde en je was van het WSC, en je gaf leiding, dan hadden ze een bijzondere hekel aan je, die ambtenaren. Want jij was altijd de man die zich met alle akkefietjes bemoeide. Als er bv. bij iemand iets niet in orde was met zijn stempel, of als hij één minuut over tijd was, dan gaven ze al geen stempel meer, dan was het gesloten. Zeker iemand die aktief was, als die maar even één minuut over tijd was, dan kreeg hij geen stempel meer. Dat betekende dat je korting kreeg, dan werd er f 1,75 afgehouden, van de acht gulden zoveel, dus dat was een hele knauw.

Een voorbeeld: ik rookte nooit. Ik heb nooit gerookt in mijn leven. Nou stonden we daar met drie, vierhonderd man aan zo'n stempellokaal en daar werd wel gerookt, maar het mocht niet. En nou pikte die politieagent mij er uit: "Jij hebt gerookt", hij had ergens rook op zien gaan en hij pikte mij, maar dat kon niet, want ik had nooit gerookt en dat wisten een hoop mensen. Daar is zo'n rel om ontstaan. Er was altijd politie in het stempellokaal. Maar toen staakten de arbeiders het stempelen. Moet je even nadenken, want als ze geen stempel hadden dan werden ze gekort en toen gingen ze in staking in het stempellokaal. Dat heeft een hele dag geduurd. Dat is met geweld gegaan, want er gingen wel mensen het stempellokaal in. Ze waren natuurlijk niet allemaal 100%. Maar die dan nog wilden stempelen, die wilden het stempellokaal in. Nou dat was daar een drukte van belang. De loketten werden door een heel kordon afgesloten, niemand kon meer stempelen. Zulke dingen vonden gewoon allemaal plaats, dat was niet georganiseerd, dat was gewoon spontaan. Daarom leg ik er de nadruk op, op die

Een bekentenis aan den Directeur van M.H.

„Hij, die voor 18 April zijn tot nog toe verzwegen bijverdiensten schriftelijk bekend, zal niet worden gestraft. Maar mocht na die datum ongeregelheden worden bemerkt, dan volgen strenge maatregelen.

Zo ongeveer, mijnheer de Directeur was de inhoud van de bekendmaking die U in de stempellokalen liet aanbrengeu. Direct bracht ik deze tijding in verband met het Paasfeest, dat U bij het ontwerpen van deze Paasboodschap moet hebben geïnspireerd.

De werklozen, die aan Uw hoede zijn toevertrouwd, mijnheer de directeur, zijn de paasdagen ingegaan, bewust van de grote zonden, die zij in het verleden op zich geladen hebben, al waren zij eerst in de veronderstelling, dat het plakkaat een bericht bevatte, dat het kolegeld zou worden doorbetaald. In deze koude, waar veeuwen lang nog ijsig vielen, zou dit toch zeker geen vreemde zijn geweest. En ik moet U bekennen, mijnheer de directeur, dat velen hebben rondgelopen met de plannen om juist in deze dagen nog wat te verdienen en het te verzweigen. Maar na de bekendmaking van de maatregelen na 18 April is bij velen de schrik om het hart geslagen. Men kan allerlei gesprekken constateeren aan de stempellokalen en men zelde van U, mijnheer de directeur, nadat het Goede Vrijdag was geweest. U nagedacht had over de rol, die Judas had gespeeld. En dat de Judas, bij de dienst van M.H. niet meer voldoende aanbracht.

De werklozen vroegen zich af, of er geen anonieme brieven meer voldoende binnenkwamen en daarom de verrader had afgedaan bij M.H.

Gij probeert het thans met de bekentenis en bedreigingen met straf. Ik zag vele harde, stugge koppen, die van ellende en zorgen waren vergrauwde, met aandacht lezen en aan het eind tot een masker van haat vertrekken, omdat gij dreigde met maatregelen enz. Maar ik beken U, mijnheer de directeur, dat ik, gelijk velen, niet begrijpen kan, waarom gij juist deze bekendmaking met die bedreiging liet brengen in de stempellokalen, waar iedere dag die berg van ellende zich verzamelt.

Iedere dag opnieuw deze massa

van getob, honger en armoede bijeen komt.

Gij wenst, dat wat verzwegen werd aan bijverdiensten, wordt opgegeven, opdat uw kas zal worden versterkt en de tekorten gedekt. Maar ik wil U bekennen, ik vrees voor de goede resultaten.

Wat zoudt gij er van denken, indien dit biljet eens werd aangebracht in de vele en grote bankgebouwen, die in Rotterdam aanwezig zijn. Ik meen, het zou resultaat afwerpen bij die grote groep van rijkards, die hun millioenen aan bezit verzwegen hebben aan de belasting.

Weet gij misschien nog hoeveel het was, dat werd achterhaald? Het zou zeker, indien alles binnenkwam, de tekorten in Rotterdams kas dekken. Waarom dan hoont gij, met dit biljet, die werklozen, die iets verdienen en 't verzwegen om aan hun kinderen wat vedsel te verstrekken? Waarom jaagt gij juist hen nog meer angst aan? Gij kent misschien niet de angst, die een werkloze heeft, welke zijn vrouw en kinderen ziet uitsterken, verzwakken, welke zijn gezin ziet vervallen? Gij weet toch mijnheer de dir., dat de werklozen 30 pCt. voeding te kort komen? Het zijn toch cijfers, officieel vastgesteld door de heren doktoren!

Ik beken U, ik heb verzwegen verdiensten, gelijk vele anderen, ik heb mijn tekort aangezuiverd. Ik heb getracht mijn vrouw te redden van het ziekbed, mijn kind van de T.B.C. Ik hoopte het verval van mijn gezin te kunnen keren. Ik beken het, ik verzweeg dat ik inkomsten had, maar ik had een tekort en niet gelijk die heren, die zwegen voor de fiscus, baad ik in weelde en verbraste het in 't buitenland, het geld dat ik verzweeg.

Neen, ik vernieuwde mijn kleren, die aan flarden gingen, opdat ik net en fatsoenlijk langs de straat kon gaan. De steun is laag, U weet het. Ik verzweeg verdiensten, ik beken het schriftelijk, wel ja, zwart op wit en toch

zijn mijn kinderen ondervoed, mijn vrouw zwak, het hield niet het onvoldoende wat ik verzweeg. En gij wilt thans gaan maatregelen, mijnheer de directeur?

Strafgevangenis, voor hen, die iets verzweigen! Een hoon aan de werklozen erbij.

Ik beken U tevens mijnheer, dat ik niet zal rusten en met al mijn energie zal mede gaan werken aan 't organiseren der werklozen tot één grote macht. Ik zeg U, dat ik de werklozen zal oproepen om allen te bekennen, dat wat zij thans nog verzweigen. Maar ik meen, indien, zij dit doen, dan zal het snel uit zijn met de lage steunnormen! Gij roept op tot een bekentenis mijnheer, ook ik zal oproepen tot een bekentenis van hun strijdwil, van hun wil om met elkander een streep te halen door de rekeningen en rapporten. Ik roep de werklozen op om te strijden voor een maatschappij waar Werk en Welvaart is. Ik roep op om hun bekentenis te voegen bij die van mij en deze in de daad om te zetten, opdat het niet alleen zal blijven bij een bekentenis, mijnheer de directeur. Dan zal het uit zijn met verzwegen verdiensten en de dreigementen met straf.

En dit tot slot aan U, mijnheer, (of zijn het misschien de heren van hogehand, de accountants, die dit aan U opdroegen om deze dreigementen uit te voeren, misschien zij, die aangewezen zijn om bij Uw Dienst bezuinigingen door te voeren, in opdracht van Den Haag?) Al deze straffen zullen niet helpen.

Indien het geschiedt in opdracht van Den Haag omdat er een tekort is in Rotterdams kas, dan moet U mijn voorstel eens navolgen om die bekendmakingen te verplaatsen naar de bankgebouwen.

Bij de werklozen zal het heus niet helpen. Denkt U eens aan de dreigementen, die men heeft gedaan bij het vaststellen van de misdadigheid bij de jeugd, bij het toenemen van de zedendelicten.

Dreigementen, daarmee verbetert men de toestanden niet. Daarom zullen de werklozen de strijd aan moeten binden tegen de dreigementen, tegen de verslechteringen en alle bezuinigingsmaatregelen der huidige regering.

Betaalt

2 cent

"Ons Orgaan" 18 april 1936. Voor dit artikel werd Kees gestraft met inhouding van één dag steun.

gaan, waar je altijd duizend of tweeduizend mensen kon treffen. Er stempelden tweeduizend mensen aan zo'n stempellokaal, elke dag weer opnieuw, het waren altijd dezelfde en je kende elkaar. Je wist: dat is een fascist, dat is een katholiek, enz. Ik stond een keer aan het stempellokaal met Geert van Oorschot, de schrijver, hij was van de OSP (Onafhankelijke Socialistiese Partij). We stonden te diskussiëren en het

schuim stond op z'n bakkes. Affijn; een grote ploeg volk er om heen. Ik stond daar dus te vertellen over fascisme en oorlog. En daar komt die politieagent aan: "Jij altijd Rijken, dat gelazer, jij altijd met dat sombere over daar komt de oorlog. Jij staat hier de mensen maar wat wijs te maken. Donder op!" Die ploeg werd uit elkaar geslagen. Laat nou diezelfde vent het eerste slachtoffer zijn van de Duitsers op de Koninginnebrug. Hij hield die Duitsers met zijn revolver tegen, toen ze daar uit de Maas kwamen, in mei 1940. Dat is godverdomme wat.

Wij konden daar aan die stempellokalen tamelijk veel werken door middel van die krant. Wij gaven elke week op z'n minst, als het kon een stencil uit van het Werkelozen Strijd Comité. Daarin bespraken we dingen. We organiseerden ook demonstraties, elke veertien dagen was er een demonstratie van werkelozen, of er was een huisuitzetting- of verkoopactie. We trommelden altijd twee tot driehonderd mensen bij elkaar om zo'n verkoping tegen te houden.

EÉNMANSAKTIES

Je kon als werkeloze door individueel optreden wat bereiken. Waarom? De bourgeoisie had aan organisaties als het Werkelozen Strijd Comité een hekel. De autoriteiten zouden het WSC nooit iets toegeven. Maar als mensen individueel actie, agitatie voerden, dan gaf men daar sneller aan toe. Dat kwam in wezen neer aan het onttrekken van mogelijkheden aan die strijtkomitees. Als je het vanuit het menselijke vlak en niet vanuit het politieke vlak deed, dan bereikte je nog wat. Er waren werkelozen die met hun hele gezin naar een sjiek restaurant gingen en daar een maaltijd bestelden. Niet te groot, maar een normale, behoorlijke maaltijd. Als de kelner kwam om af te rekenen, dan zeiden ze: "Nou meneer, u kunt afrekenen met Maatschappelijk Hulpbetoon". Nou,

Coremans en zijn gezin op de trappen van het stadhuis. Op het bord staat: Uit politieke haat op straat gezet door de Samaritaan, het Christelijk gespuis, met vrouw en 6 kinderen, waar ik 13 jaar gewoond heb, zonder huurschuld. Coremans."

dat was natuurlijk een tumult en dan moest de chef erbij komen, dan moest de directeur erbij komen, ze dreigden nooit met politie, want dat was voor het restaurant niet zo'n beste reclame wanneer er politie voor de deur kwam. Maar ze belden natuurlijk wel de sociale dienst op, hoe dat precies zat. Omdat het enkele malen eerder gebeurde, werd zo'n geval in behandeling genomen. Dan onderzochten ze waarom die man dat deed. Als hij voor die tijd op de klacht kwam, dan werd hij niet gehoord en niet geloofd. Maar als hij dan tot, wat zij noemden, "zulke brutaliteiten" kwam en dat ze daardoor met de middenstand en restauranthouders in konflikt kwamen, dan gingen ze er iets aan doen. Die middenstanders zeiden dan tegen die sociale dienst: "Dat mensen dáártoe overgaan! Dat moet jullie dienst opvangen!" Dat was voor de sociale dienst een aanleiding om in opspraak te komen. Ze gaven dan toe en namen die zaken van die

werkelozen in behandeling. Er waren werkelozen die hun huur niet meer konden betalen of die prakties geen kleren meer hadden. Die gingen dan met hun hele gezin op de trappen van het stadhuis de dag en de nacht doorbrengen. Ze sliepen dan op strozakken. Ze zaten dan op die trappen met hun kinderen en dat was een hele trieste aanblik voor de passanten op de Coolsingel. De Coolsingel was in die tijd een zeer druk belopen straat. Er was altijd een soort oploop als er zoiets plaats vond. De politie probeerde dan vaak met goede woorden en met zachte dwang die mensen te verwijderen. Maar die mensen waren zó wanhopig, dat ze dat allemaal riskeerden en dat ze met geweld verwijderd moesten worden en dáár keerde zich dan de gegoede burgerij tegen, die over de Coolsingel liep. En de pers bemoeide zich ermee. Dat was dan weer een aanleiding om niet in opspraak te komen en om aan zo'n eis van zo'n individuele werkeloze tegevoet te komen. Dus individuele akties konden dikwijls resultaten opleveren, niet altijd, want als dat een paar keer plaats vond en zo'n werkeloze had geen gezin, dan probeerden ze hem voor gek te verklaren. Dan zeiden ze: "Die man is onhandelbaar, die moet uit de maatschappij." Het is vele malen voorgekomen dat mensen gek verklaard werden door de sociale dienst. Ze mochten dan ook niet meer aan het stempellokaal verschijnen. Ze hoefden ook zelf niet meer hun geld af te halen, dat werd thuis gebracht. Die mensen werden geïsoleerd, want ze voelden wel dat als die mensen de kans kregen om dat te propageren, dat het een chaos zou worden. Als alle werkelozen naar de Coolsingel, naar een restaurant zouden gaan of met hun bed daar zouden gaan liggen, dan hadden ze het niet meer in de hand. Dus ze probeerden die mensen te isoleren. En dat kon ook, omdat het individuen waren. Een massa-organisatie kan je niet isoleren.

DE SOOS

Jan van Leyden

Je had in de Marnixstraat een soos, ook voor werkelozen. Daar kon je gaan zitten dammen, schaken, kaarten en dat kostte 5 cent kontributie in de week. Dan had je een kop koffie of thee voor 2 cent en een sprits voor 3 cent. Daar kwamen al die werkelozen zo'n beetje bij elkaar.

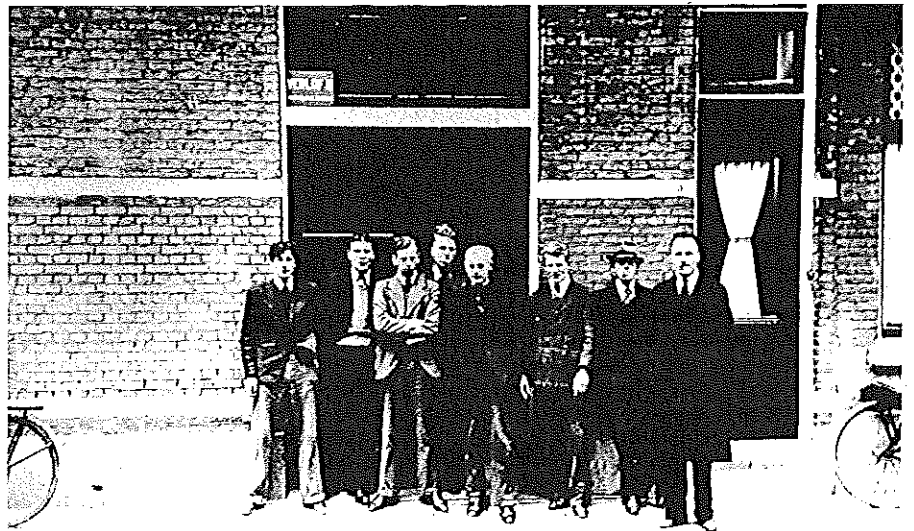
GRATIS ADVIES

Aan werkelozen, die moeilijkheden hebben van verschillende aard, geeft ons Gemeenteraadslid, D. Kloet gratis advies.

Rechter Maasover:
Maandag, Dinsdag en Vrijdag van 2-4 uur in 't Clubhuis „Schaakmat“, Marnixstraat No. 51.
Maandag en Dinsdag van 2-3.30 uur in het Advieslokaal, Mauritsstraat 6

Linker Maasover:
Dinsdag van 1.30-2.30 uur in het adviesbureau Putschestraat 14.

Voor spoedgevallen aan de Linker Maasover kan men iederden morgen terecht van 8-9 uur bij W. Goossenaerts. Blokweg 45.

"De Soos" oftewel clubhuis "Schaakmat" in de Marnixstraat. Vierde van links is Frans.

Lagen daar ook kranten?

Ja, hoofdzakelijk de Tribune natuurlijk. Het was eigenlijk een beetje kommunisties. Ik ben nooit lid geweest van de kommunistiese partij, maar ik ben altijd links geweest, klaar afgelopen. Dat heb ik van huis uit meegekregen schijnbaar. Die soos was opgezet door de CPH. Je had toen destijds Gerrit van Burink en Paul de Groot en je had hier het Verkooplokaal op de Goudsesingel. Als daar Gerrit van Burink of Paul de Groot kwam, dan werd er flink gejuisd. Dan werd het nog wel eens naar buiten met rooie koppen en dan hadden ze nog wel een paar dozijn politieagenten in elkaar willen slaan, zo opgejuind waren ze dan. Tijdens de verkiezingen, dan had je daar op het hoekje van de Marnixstraat dat koffiehuis, dan kon je daar kalk halen of verf en dan ging je in Crooswijk op de straten lopen schilderen.

Sympatiseerden veel mensen in Crooswijk met de CPH?

Hier in Crooswijk? Nou, hier waren de meesten van Rotterdam kan je wel zeggen. In de Rusthoflaan had je een stemlokaal, daar stonden dan het aantal stemmen van de CPH en van de SDAP. Ik heb op zo'n school nog wel eens staan turven voor de CPH. Dat bracht je dan naar dat zaaltje in de Marnixstraat en dan wisten ze precies hoeveel stemmen ze hadden. Maar de meeste stemmen kwamen hier allemaal uit Crooswijk. Uit de Couwaelstraat kwamen er altijd een hoop en hier uit de Hoogewerffstraat en de Isaac Hubertstraat, daar kwamen haast altijd de meeste stemmen voor de CPH uit. Ook in Zuid, de Afrikaanderbuurt noemden we dat, daar had je precies zo'n zelfde soort buurt als hier in Crooswijk. Die hingen ook allemaal aan mekaar, iedereen kon iedereen.

Vanuit die soos hadden we ook nog een voetbalkluppie, ARS, All Round Sportman, noemden we dat. Ja, we zaten daar te dammen en te kaarten en te voetballen, toen dachten we: "Ja, hoe moeten we dat ploegje noemen? Nou ARS, de All Round Sportman." Op het Land van Hoboken speelden al die werkelozen-ploegen tegen elkaar. Werkeloze bouwvakkers hadden ook een ploegje opgericht en dat heette: BVA, Bouw Vak Arbeiders.

Annie en Frans

Frans: We hadden een werkelozensoos van de Communistiese Partij. Dat was een discussielokaaltje in de Marnixstraat. Daar kon je voor 2 cent een kop koffie krijgen. Je moest om de beurt, ieder op een dag, koffie zetten, schoonhouden enz. Je had dan het beheer over dat zaaltje. We huurden dat lokaaltje gewoon. Het was vroeger een smederij geweest en die was over de kop gegaan. Wij hebben toen dat zaaltje helemaal opgeknaapt, stoelen en banken erin gezet en tafels, een buffetje gemaakt en een koffieketel. Daar zaten we te discussiëren en te kaarten. En 's avonds, als er wat voor de vrouwen was, dan werd dat bekend gemaakt. Dat was zo in '34/'35.

We hadden in die soos ook wel eens avonden met sprekers, maar je kon niks betalen. Je kon geen mensen huren om voor jou te komen spreken. Dat werd altijd gratis gedaan. Net als die professor, die man maakte zijn propaganda weer kenbaar onder de vrouwen, om geen kinderen te nemen. Dat was toendertijd de Neo-Malthusiaanse Bond, dat is nu de NVSH. Dan zat je te luisteren en dan dacht je: "Nou, die man durft nogal wat te zeggen". Nou praten ze openlijk over sex, maar dat werd toen niet gedaan. Een soort taboe lag er geloof ik op.

Keek u daar wel van op, toen hij dat allemaal zei?

Ja, inderdaad ja. Nou was ik niet zo erg verlegen, maar je had erbij die schaamden d'r eigen gewoon ervoor.

Annie: Ze vonden het gewoon gek. Stel dat je naar zo'n Bond gaat.

Werden dingen als het pessarium aanbevolen?

Ja, door die Malthusiaanse Bond werd het gezegd. Een heleboel vrouwen gingen er naar toe. Dat was op de Heemraadssingel. Toen die professor kwam praten zei hij: "Willen jullie nou wel graag die kinderen?" Toen zeiden die vrouwen: "Ja, ja..." Hij zei: "Jullie willen niet allemaal graag die kinderen hebben, want het is, dat het zo gaat. Maar vertel nou eens eerlijk of je ze allemaal zo graag wil hebben." "Nee", zeiden sommige vrouwen natuurlijk. Hij zei: "Jullie vrouwen benne zo dom, in Frankrijk benne er 23 ministers en die hebben bij mekaar 21 kinderen. Dus waarom nemen jullie dan zo'n hoop kinderen?" Dat kon ik maar steeds niet vergeten. Maar ja, vroeger was je niet zo vrij in je opvattingen als nou. Toen gaf die professor die adressen om naar toe te gaan. Er waren ook mannen bij. En het heeft heus wel geholpen. Want ik weet dat mijn zus er naar toe is gegaan en nog een paar uit de buurt benne er naar toe gegaan. Maar verder werd er niet over gepraat. Nee, dat was altijd maar beperkt, want je moest al moeite doen om zo'n professor bij je in de buurt te krijgen, dat voel je wel. Dat was al een hele overwinning in die tijd. En dan nog bij zo'n kleine afdeling als bij ons. Het was maar een kleine afdeling die van Crooswijk.

Hoeveel kwamen er dan op zo'n avond?

Ik denk dat er wel minstens honderd waren, mannen en vrouwen. Het waren meestal dezelfde mensen, dezelfde kerngroep. Het waren niet allemaal kommunistiese vrouwen. Er kwamen ook anderen. Die werden ook gewaarschuwd of ze wilden luisteren. Als je die blaadjes had, ging je ze deur aan deur verspreiden door heel Crooswijk.

Hoe was het bij u thuis?

Mijn moeder heeft twaalf kinderen gehad, maar ik heb ze nooit in verwachting zien lopen en waar het gebeurd is weet ik nou nog niet. We hadden in de Warmoezierstraat één kamer. Daar had mijn vader van een hangkast een bedstee gemaakt. Dan sliepen er drie boven en drie beneden, en een schotje er tussen en daar sliepen mijn vader en moeder. Maar als je nou vraagt: "Hoe hebben ze dat geflikt?" dan weet ik het nog niet hoor! Ik heb mijn vader en moeder zich nog nooit zien wassen of zo. Dat deden die

Een 1 mei-demonstratie van de CPH in 1933 of '34. De stoet loopt hier door de Stieltjesstraat. De vrouw rechtsvooraan is Annie.

mensen allemaal zó stiekum, en dan hadden we maar één kamertje, waar we met z'n allen in woonden. Ik had verkering met m'n man, maar je hoeft niet te geloven dat ik in m'n onderjurk in huis mocht lopen als m'n vrijer er was.

Frans: Ze was ziek en ik liep achtermekaar naar haar toe en ik gaf ze een zoen, dat mocht niet! Als we 's avonds in de gang stonden, werd aan het touw de deur open getrokken. Zo zijn we groot gebracht.

Annie: Die mensen van onze leeftijd hebben ook maar twee kinderen. want ga m'n eigen broers maar na, die nà mij komen hebben allemaal maar één of twee kinderen, maar die er boven zijn, hebben er allemaal weer zes. In de tijd dat wij verkering hadden kreeg je die kinderbeperking. Toen is de partij er achteraan gegaan om zo'n professor op de afdelingen te krijgen. Ook door de overheid werd die kinderbeperking gepropageerd. Er waren er veel te veel natuurlijk. Mijn moeder zei altijd: "Een vrouw is gek als ze twaalf kinderen neemt". En tegen me vader zei ze altijd: "Als je een hekel aan je vrouw hebt geef je ze maar twaalf kinderen." Die mensen waren slaaf tot aan hun doods-kist toe.

"WORDT WAC'ER"

Arend van Brugge

Het WAC had politiek niet zoveel te betekenen. Het waren niet de intelligentste mensen, nee, dat kan ik nou niet zeggen. Een behoorlijke arbeider zat daar niet bij. Het was gewoon voor keet te maken. Vooral die Gerrit van Burink was er op uit. Die was van het WAC. Ja, het bracht natuurlijk niks op, want er was niks. Het was een beetje herrie schoppen en op hun lazerij krijgen. Daar voelde ik m'n eigen te goed voor. Ik wil wel ruzie zoeken met die gasten, maar dan moet ik ook een mitrailleur hebben, anders heb het geen nut.

Henk Bruintjes

In de tijd dat ik bij het Werkelozen Agitatie Comité zat, had ik eens een keer een handkar beschilderd. Het was een handkar en daar hadden ze een bord opgemaakt, zo'n schuin bord. Daar moest ik op schrijven: een kapitalist verdiende dát en dát en een werkeloze moest dáár maar van rond zien te komen. Ik weet nog goed, aan de ene kant stond een kapitalist met een grote geldzak en aan de andere kant een tekening van de

ouwe Hahn. Die had in de Notenkraker gestaan. En daarop stond een proletarisch figuur in de hoek van de kamer. Het waren een man, een vrouw en twee kinderen, en daar kwam de honger de kamer binnen. Dat ding heb ik groot erop geschilderd, naast die geldzak. Aan de andere kant stonden de lonen en uitkeringen waarvan een arbeidersgezin rond

WERKLOOZEN WORDT WERKLOOZEN AGITATIE COMITE ER

Prent van Henk Bruintjes uit 1929.

moest zien te komen. Met die wagen zijn ze 's middags gaan rijden, die werkelozen, want ze hadden toch niks anders te doen. De politie liep toendertijd nog met een helm en een sabel. Er zijn toen twee agenten gekomen en die zeiden: "Dat gaat niet met die wagen, die nemen we in beslag, die moet je brengen naar het Haagseveer". En toen zeiden die werkelozen: "Doet het zelf maar". Ja, één van die agenten is achter die wagen gaan lopen duwen en dat was een reuze succes. Dat ding door die stad, met die agent er achter. En die werkelozen liepen op een afstandje er achter. Het werd een soort optocht, iedereen keek er naar. En dat was wel leuk. Omdat het zo mooi was, zeiden ze erg officieel tegen me: dat ik het lidmaatschap kreeg van de partij. Dat kreeg ik kado.

DE ALGEMENE WERKLOOZENBOND

In 1930 was een poging gedaan door het NAS om te komen tot een werkelozenorganisatie, dat lukte toen niet. Later werden er, op initiatief van Ab Menist, spreekuren georganiseerd voor werkelozen o.a. in het PAS-gebouw in de Maasstraat. De toeloop was enorm en voor de PAS-mensen nauwelijks bij te houden. In 1936 werd door het NAS samen met de Revolutionaire Socialistische Arbeiders Partij (RSAP) de Algemene Werkelozenbond opgericht. Die telde al snel enige duizenden leden. Ab Menist bracht de problemen van de werkelozen ter sprake in de gemeenteraadsvergaderingen, soms met succes. De AWB bracht een 14-daags blad uit "Recht Voor Allen". Dit blad verscheen in een oplage van enkele duizenden.

Tinus en Henny de Winter

Tinus: De Algemene Werkelozen Bond (AWB) is halverwege de jaren dertig gesticht. Die heeft een paar duizend leden geteld. De bond werd gesticht door Ab Menist. Ab Menist was daar natuurlijk een goeie man voor want hij zat in de gemeenteraad en als gemeenteraadslid kon je altijd veel meer vragen stellen, kon je veel meer gedaan krijgen, dus dat je zaak behandeld werd, dan wanneer je gewoon als organisatie komt. Dus hier was werkelijk een leuke samenwerking tussen het NAS en AWB. Als het PAS een bepaald geval had, dat behandeld moest worden, dan kon de AWB dat doen. De AWB had een zeer suggestieve krant: "Recht Voor Allen". Er waren een hele hoop mensen die eigenlijk buiten de partij en het NAS stonden, die werden dan door de AWB opgevangen. De krant werd aan de stempellokalen verkocht voor 1 cent per stuk. Je kon ook terecht met je problemen. De mensen kwamen dan op het spreekuur, maar dat spreekuur werd op den duur vijf dagen per week. Dat zat in de Maasstraat in het PAS-gebouw.

Gerrit van Burink is ook nog lid van de RSP geweest, dat was in '30/'31. Als CP'er had hij een tamelijk groot contact met de werkelozen, omdat hij in de gemeenteraad zat. Hij zat er al jaren in en daar heeft hij veel werk van gemaakt, van die werke-

lozen. Hij was erg opstandig en hij was brutaal genoeg om zich in de gemeenteraad te laten gelden. Hij had altijd een groot aantal werklozen rond zich. Hij kreeg bij de verkiezingen dikwijls tamelijk veel stemmen. Toen Wijnkoop weer terugging naar de CPH is hij niet meegegaan en is naar de RSP gekomen. Toen kwamen de verkiezingen en gold de kwestie: wie moet er nummero één staan? Toen heeft Menist gezegd: "Het enige dat wij kunnen doen dat is hem bovenaan zetten" Menist stond nummero twee, en toen kwamen ze er allebei in. Hij was heel populair.

EXTRA NUMMER

VOOR WERKERS VOOR WERKLOZEN

ORGAAN VAN DE ALGEMENE WERKLOZENBOND

Redactie, Administratie, Secretariaat:
Maasstraat 1b, Rotterdam Tel. 55457

De worgende greep.

De nieuwe aanval op de werklozen.

Geld is in onze maatschappij alles, geld, geld en nog eens geld, dat is het parool van de bezittende klasse. Geld verzamelen, geld verkrijgen, geld opeenhopen, kapitaalbezit groter maken, dat alles uitsluitend gepast wordt uit het proletariaat. Of proletariërs werken of werkloos zijn, hun bestaan heeft voor het kapitalisme slechts waarde zolang er nog aan hun verdiend kan worden, hetzij in de bedrijven door het verstrekken van arbeidskracht, hetzij buiten de bedrijven de werklozen die als middel worden gebruikt om de lonen te drukken.

Het kapitalisme heeft een natuurlijke behoefte aan werklozen. Het leger der werklozen is echter te groot. Het kapitalisme weet er geen raad mee, het ergste van alles is dat het voor het kapitalisme onproductief is, geld kost, geld dat het kapitalisme zich liever zou besparen, geld dat de bezitters, de uitbuiters liever in hun brandkasten zouden bergen.

De meer dan vierhonderdduizend werklozen hier in dit land moeten nu eenmaal met hun gezinnen ook leven. Maar de bezittende klasse gunt de werklozen die voor het stelsel geen nut meer of werpen, geen leven. Ze zijn een overbodige hoeveelheid geworden, ze zouden ze graag niet een oalmoes willen afschepen, ja met nog minder, want als de werkloze vetrekte van de honger dan zou dat een besparing brengen.

Het kapitalisme is een stelsel van roof.

Schrik zijn de tegenstellingen in onze maatschappij. Aan de ene kant weelde, luxe, de meest geraffineerde pronk, villa's, die gelijk paleizen zijn voor de bourgeoisie, krotten, stukholten voor de meest verstopte arbeider, heerlijke lekkertijen, uitgetochte spijzen, aangename dranken in overvloed voor de kleine groep van bezitters, oud brood, verdroogde korsten voor de loonslaven, voor het verdrukte proletariaat.

Zo leeft de bourgeoisie.
Zo leeft de arbeidersklasse.
Het kapitalisme kweekt haat.
Het kapitalisme kweekt zijn eigen doodgravers.

Bittere haat
leeft in ons bij het beoordelen van de nieuwe plannen van de regering Colijn ten opzichte van de werklozen. Colijn is aan het einde van zijn 4-jarige parlementaire-rit. De Kamer-

verkiezingen zijn in aantocht. Hij wacht de uitspraak van de verkiezingen niet af, integendeel, hij heeft er behoefte aan om de reactionairen in dit land te tonen, dat hij hun beste vertegenwoordiger is, dat hij uitnemend begrijpt welke behoeften de bezittende klasse in dit land heeft.

Werklozen worden gesard, werklozen worden getrap. Steeds maar minder steun aan de werklozen, dat is het parool van de regering-Colijn.

De afschaffing van de huutoeslag zal de bezittende klasse alleen in Rotterdam een voordeel brengen van f20.000.-- per week. Twintigduizend gulden, het is voor de bourgeoisie om te smullen. Twintigduizend gulden zullen alleen door intrekking van de huutoeslag uit de zakken van de werklozen worden gehaald.

Maar het is niet het enigste dat men de

Zie vervolg pagina 1.

Henny: Regelmatig riepen we de mensen op om te demonstreren op de Coolsingel. Die demonstraties waren vaak voor meer steun. We hielden ook akties in het bedrijf. Zo is er nog eens een aktie geweest in de oude Bijenkorf. Toen gingen we met z'n allen naar boven, naar het restaurant, om daar iets te gebruiken. We zaten daar aan een tafeltje en dan riepen we: "Hé, heb je gehoord van die loonsverlaging hier?" En dan zat er al een rechercheur in je nek. Mijn man is al die trappen afgeslagen, maar dat was een goeie aktie.

We gingen demonstreren als je weer een kwartje minder steun kreeg. Dan had je f 10,25 en dan ging er een kwartje af. We hadden dan ook demonstraties op de Goudsesingel bij

aanslag flink werd huisgehouden in 't linkse kamp in Rotterdam. Er werden arrestaties verricht en huiszoekingen gedaan. Of de politie van der Wilt heeft willen opofferen tijdens een provokatie blijft de vraag.

DE WERKVERSCHAFFING

Jan van Leyden

Dan had je hier ook nog dat heette de werkverschaffing. Dan werd je voor 14 dagen weggestuurd, dat ging van rijkswege. Ik heb nog een broer gehad en die moest dan 14 dagen naar Giethoorn. Mijn broer Piet had dan in ieder geval twee tientjes, één en twintig gulden, maar dan was hij wel 14 dagen van huis. Maar ja, dan hadden ze natuurlijk wel de mazzel dat ze daar konden eten en slapen. Dus had die vrouw hier uiteindelijk die twintig of twee en twintig gulden voor zichzelf. Alleen het reisgeld, of dat betaald werd, dat weet ik niet.

De werkverschaffing: zwaar werk voor iets meer dan de steun.

"Slavernij in Holland" oftewel de werkverschaffing. Een middel om de gevolgen van de werkeloosheid te bestrijden was de verplichte tewerkstelling van werkelozen. Het beleid in Rotterdam inzake de werkverschaffing ging van de volgende standpunten uit:

1. Het tegengaan van het demoraliserende nietsdoen van de werkelozen door hen zinnig werk te laten verrichten.
2. Het verhogen van de koopkracht van de werkelozen door de lonen in de werkverschaffing hoger te stellen dan de steunuitkeringen (maar lager dan in het bedrijfsleven, anders zou de prikkel om weer gewoon werk te zoeken ontbreken).
3. Het testen van de werkelozen op werkwillegheid, om zo de beroepswerkelozen te se-

lekteren.

4. Het tot stand brengen van nuttige openbare werken op goedkope wijze.

Er waren twee soorten werkverschaffing: de Rijkswerkverschaffing en de Gemeentelijke werkverschaffing. De eerste bestond al sinds 1928. Rotterdammers werden gedeporteerd naar de werkkampen in Drente en Overijssel, ook wel "het Moeras". Daar moesten ze woeste gronden ontginnen. In feite werden grote natuurgebieden vernietigd ten bate van de Nederlandse Heide Maatschappij, een organisatie van grootgrondbezitters. Verder werden er kanalen gegraven en de loop van riviertjes werd verbeterd. De arbeiders bleven 14 dagen in werkkampen, die bestonden uit een rij houten barakken. De discipline was streng en het werk verschrikkelijk zwaar. De betaling was lucratief want er werd per meter, per boomstronk, per omgezette kub grond uitbetaald en daar werd nogal eens de hand mee gelicht. De tarieven waren laag. Als je in een "slechte" ploeg zat, verdiende je nauwelijks meer dan een steunuitkering. Vanwege deze slechte werkomstandigheden vonden er een aantal stakingen plaats. De stakers werden stevig aangepakt en voor weken uitgesloten van steun.

In Rotterdam was er ook een Gemeentelijke werkverschaffing, die werd in 1932 opnieuw ingesteld nadat er in 1928 mee gestopt was o.a. wegens het ontbreken van werkobjecten. De Gemeentelijke- was iets aangenamer dan de Rijkswerkverschaffing. Je kon iedere dag naar huis. Verder was er nauwelijks verschil, het werk bestond uit graven en spitten. Projekten waren: het Pleinwégproject, het plan ter verbreding van de verbindingsweg in Pernis en het plan ter ophoging van straten. Het bekendst is waarschijnlijk de aanleg van het Kralingse Bos door werkelozen in Rotterdam.

Rinus Goedhart

Ik moest naar de werkverschaffing en omdat ik lid van de AJC was, ben ik naar de Paasheuvel gestuurd. Ja, daar heb ik gewerkt toendertijd, voor een rijksdaalder in de week. Dat waren dan je zakcenten voor een happie eten. En heel de nederlandse werkloze jeugd was daar vertegenwoordigd. En nou komt het verhaal, wie komt daar met autoriteiten, staat hij op zo'n dijk hè. En al die jongens aan het graven en het spitten: Koos Vorrink. Of hij zo uit Londen is komen vliegen, met een prachtig mooi kostuum aan, maatpak. Toen zei ik nog tegen mijn kollega: "Kijk nou toch godverdomme eens, daar staat notabene Koos Vorrink". Adrie Vorrink was er altijd, want die woonde daar. Maar Koos Vorrink kwam daar eens even met de autoriteiten, die liet de autoriteiten eens zien wat hij allemaal in zijn macht had. De jeugd samen bundelen in die werkverschaffing, daar kwam het op neer. Want we waren gewoon slaven toen, slaaf was je. Wij sliepen op zolders daar op de Paasheuvel, 's morgens om zeven uur moest je beginnen en de rest bracht je door in die barakken.

Wat moest u voor werk doen?

Grondwerk, bomen rooien en die broekstukken uit de grond graven. Vijvers aanleggen, taluds maken, dat heb ik allemaal gedaan. Daar ben ik nou nog goed in toevallig. Taluds maken, daar ben ik goed in, tuin aanleggen dat ken ik prima. Nou dan zat ik daar zo'n hele winter, scharrelde ik daar door. In het voorjaar kwam ik weer terug en dan ging ik naar mijn kostvrouw. Ik had dan van die paar centjes ook nog wat gespaard, want ik kocht daar alleen maar een aanzichtkaartje, om naar mijn beste mensen te sturen, om iets van me te laten horen. Twee centen een postzegel of twee en een halve cent.

Kees

De mensen die actief waren in de arbeidersbeweging, probeerden ze naar de werkverschaffing te sturen. Met twee motieven, ten eerste dat ze ze dan hier kwijt waren in de stad en in de tweede plaats als hij dan recalcitrant zou worden in de werkverschaffing, konden ze hem daarvoor straffen. Het werd dikwijls als strafmaatregel gebruikt. De Heide Maatschappij was toen een hele belangrijke maatschappij, die gebruik maakte van haar bezittingen. De Heide Maatschappij, die hoofdzakelijk opgericht was door grootgrondbezitters, die in samenwerking met het Rijk grote delen van Nederland, in het oosten bv. in Overijssel en Drente de veengebieden e.d. liet omtoveren door werkelozen voor een prikkie in goeie weidegrond en goeie bouwgrond. Daar hebben ze ontzettend veel aan verdiend en vandaar dat die Heide Maatschappij zo ontzettend groot is geworden.

Maar binnen die werkverschaffing werd een stuk klassenstrijd gevoerd, aan de ene kant tegen de regering en aan de andere kant tegen de grootgrondbezitters. Het was natuurlijk ook zo, dat mensen die uit de grote steden kwamen met hun handjes verkeerd stonden ten opzichte van het werk in die polders. Maar dan hadden ze dus mensen uit dat landschap, uit die omgeving, arme boeren en arme dagloners, die hadden ze daar tot chef of voorman gemaakt. Die moesten dan aangeven hoe die rotterdammers, die dat werk

niet konden, hoe ze dat moesten doen. Daar ontstonden natuurlijk al conflicten, alleen al omdat die mensen uit de grote stad kwamen, een andere cultuur en een andere opvoeding hadden dan die mensen die uit die omgeving, uit die veendorpen kwamen. Die kwamen nooit in aanraking, of maakte nooit kennis met een aantal dingen uit de stad. Ze werden bang gemaakt: het zijn allemaal kommunisten en socialisten die hier naartoe komen, het liefst geen contact. Het was ontzettend moeilijk om juist met die bevolking uit die dorpen contact te krijgen. De kommunisten en andere linkse mensen hebben juist altijd geprobeerd om ook met die boeren en met die plattelandsbevolking contacten te leggen. Dat hebben ze altijd vermeden. Die kampen stonden ook niet bij die dorpen, maar altijd midden in het landschap, heel ver weg met weinig mogelijkheden tot contact. In zo'n kamp gingen 600 tot 800 man. Die bleven daar 14 dagen en waren helemaal op zo'n kamp aangewezen. In de buurt was meestal ook een marechausseekazerne. Alle konfliktstof die er lag werd regelmatig tot een explosie gebracht. Dat ging om een strijd om een paar centen. Je kreeg bv. per kub verzette grond een bepaald bedrag. Dat was heel geraffineerd in elkaar gezet. Voor het aantal meters wat je moest lopen over een plank, kreeg je één of twee centen per kub meer. De diepte van de zwarte grond of de diepte van de rode grond, of het was oergrond, dan kreeg je één of twee centen meer. Meer struiken in de grond, dan kreeg je voor zo'n struik een bepaald bedrag. Als je dus zo'n struik had uitgegraven dan stond daar een bepaald bedrag voor. Al deze dingen opzich waren twistpunten, die dan over de rug van de man die daar leiding moest geven, werden uitgevochten. Die man moest dat land opmeten, wat jij bewerkt had en dan kwamen daar strijdvrAGEN over. Dan ging het over hele minime bedragen, maar die voor die arbeiders uit Rotterdam toch wel heel belangrijk waren. Als je een uitkering kreeg van twaalf, dertien gulden voor een huisgezin en je moest dan 14 dagen van huis, je vrouw en kinderen achterlaten in Rotterdam, met alle opvoedingsproblemen die daar dan bijhoorden, met alle narigheid. Die vrouw stond voor haar eigen problemen, 14 dagen lang. Jij zat daar en je had nergens kontakten mee. En daar vandaan ontstonden al spanningen. Het was een mannengemeenschap. Er waren alleen mannen en dat gaf opzich ook al problemen. Het belangrijkste was natuurlijk die loon-geschiedenis. Er waren natuurlijk arbeiders die trachtten aan die werkverschaffing te ontkomen. Er waren veel zieken, ik weet niet of jullie het weten, maar in die jaren was tbc nog één van de meest grote volksziektes. Onder werkelozen was die tbc natuurlijk heel erg verbreid, door dat zware werk wat ze niet gewend waren. Kappers die werkeloos waren, kleermakers en kantoorbedienden die werkeloos waren, moesten achter een kruiwagen met een paar grote klossen van schoenen of klompen aan. Met schoppen in het veen en handen die door het veenwater, van dat verzuurde water waar die mee in aanraking kwam, kloven in zijn handen kreeg. Hij moest dan met die schop in dat veen gaan werken.

Er ontstonden dan ook regelmatig stakingen. Die stakingen werden niet geaccepteerd en er werden dikwijls een aantal, of een grote ploeg, naar huis gestuurd. Die werden dan zonder steun gezet. Je kreeg dan dus geen steun en na een aantal weken kreeg je strafsteun. Je werd tamelijk zwaar gestraft en het waren maatregelen die er niet om logen. Dat was heel fel en heel hard. Daar vandaan dat ik ook vertelde dat er op de Hoogstraat in Rotterdam altijd demonstraties waren bij Maatschappelijk Hulp Betoon. De politie trad daar krachtadig op. Het optreden van de ME is natuurlijk nu wel erg, maar toen konden ze er ook wat van. Ze hadden motoren waarmee ze op je inreden en ze hadden ook paarden waarvan ze gebruik maakten met een hele lange karwats. Dan sloegen ze die werkelozen uit mekaar op die Hoogstraat. Dat was op de hoek van de St. Janstraat, daar was Ter Meulen en daarnaast was een oud ziekenhuis. Daar had toen Maatschappelijk Hulp Betoon zitting. Aanvankelijk had je het op het Achterklooster, dat was ook een oud gebouw van de geneeskundige dienst.

Er werden ook werkelozen over de grens gestuurd om te gaan werken in de wapenfabrieken van Hitler. Als je om principiële redenen weigerde, werd je zonder steun gezet. Er was werk, het ging er niet om wát voor werk er was, dat interesseerde deze autoriteiten niet. Daar zijn veel slachtoffers bij gevallen, mensen die dan zonder steun kwamen te zitten. Die arbeiders werden dan door ons ondersteund. Je kan zeggen dat in de jaren '34/'35/'36 die solidariteit op gang kwam. De Internationale Arbeiders Hulp heeft daar dus ook zijn diensten bewezen. Ze kregen dan levensmiddelen zodat ze in leven konden blijven. Levensmiddelen konden gemakkelijker opgehaald worden dan geld, bv. bij boeren en winkeliers. Dat had een tweeledig doel: aan de ene kant had je de ondersteuning van de arbeider, aan de andere kant betrok je de middenstander bij die strijd. Als je alleen geld bij arbeiders zou ophalen was dat prima, maar als je er nog een andere laag van de bevolking bij kon betrekken, was dat nog beter. Dat werd

altijd gedaan, dat was een principe. Een gulden van een arbeider was fijn, maar twee kwartjes van een middenstander was veel belangrijker. Ook al waren het dan maar twee kwartjes. Omdat je dan die middenstand betrokken had bij de strijd van de arbeiders. Toen had je in elke arbeidersstraat een klein winkeliertje, een klein kruideniertje, een waterstokertje, die heel sterk aangewezen waren op de verkoop binnen de buurt. Dan kon je tegen zo'n winkelier zeggen: "Kijk, als wij steunverlaging krijgen, dan kan die man minder bij jou besteden, dus je bent van hem afhankelijk. Als de mensen bij jou krediet krijgen en ze krijgen steunverlaging, dan kunnen ze dat krediet minder aflossen." Dus je had argumenten om hem te benaderen. Daarbij werden ook veel vrouwen ingeschakeld, omdat die het contact hadden met die winkeliers.

Rotterdammers in de werkverschaffing gingen naar Overijssel, Steenwijkerdiep en dat soort oorden. Daar gingen ze voor 14 dagen heen. Dan werden hier in Rotterdam al ploegen gevormd om daar samen te werken. Je werkte in ploegverband. Nou en daar waren altijd moeilijkheden in die werkverschaffing. Over het meten van die omgezette grond, over het eten en over de beweging in het kamp zelf, daar was veel over te doen. Die Heide Maatschappij trachtte natuurlijk zo goedkoop mogelijk die zaak te runnen. Ik heb er altijd goed verdiend, maar ik was een handige jongen. Ik heb er niet hard voor gewerkt, maar meer met praten hè. Het was een bepaalde tactiek. Ik ging dus van de tactiek uit: je moet op de man spelen. Dus niet op het werk spelen, maar op de man spelen. Nou het begon het zo: hier op het Maasstation werden die ploegen vrijwillig samengesteld. Dus naarmate je een grote flinke vent was, werd je gemakkelijker in een ploeg opgenomen als dat je een klein mannetje was. Als je kapper was werd je natuurlijk wel naar de achtergrond gedrongen, maar als je bv. al in de bouw gezeten had dan was je een fijne ploegmaat, want dan had jij verstand van werken. Maar als je kleermaker was dan kwam je helemaal niet in aanmerking want, nou ja, die man wist niet hoe die met grond en een schop om moest gaan. Nou had ik er in principe al toe besloten dat ik me niet vrijwillig zou melden bij een ploeg. Ik ging er niet heen om te werken, maar ik ging er heen om propaganda te maken. Toen ik daar kwam stelde ik me eigen op daar bij de poort van dat kamp. Alles liep direkt de kamertjes in, want je had allemaal aparte kamertjes in dat kamp, maar ik bleef aan de poort staan. Ik had er geen zin in. Ik stond daar met dat koffertje in mijn hand. Ik had daar een tijd gestaan en toen kwam de kok aanlopen. De kok was de kampbeheerder, dat was de man die alles te zeggen had. En die zegt tegen me: "Wat is dat?" Ik zeg "Nou meneer, ik moet me eigen hier melden voor de werkverschaffing." Hij staat me daar zo aan te kijken en zegt: "Heb jij dan nog geen ploeg?" "Nee, ik heb nog geen ploeg, ik kom me eigen hier alleen maar melden." Zegt hij: "Nou, dat is niet zo mooi, dat zal je dan nog wel bezuren. Dan kom je in de slechtste ploeg die er in het kamp is." Ik zei "Daar kan ik dan ook niks aan doen". Ik kwam op een kamer te zitten met een stuk of vier, vijf mensen. De één was kapper en de ander was kleermaker en er was ook nog zo'n soort kolporteur van naaimachines en stofzuigers. Dat was een ploegje van mensen die altijd het laagste verdiend hadden in die tijd, want die zaten daar al een tijdje. Ik werd door ze ontvangen en ze zeiden: "Wordt jij hier maar ploegleider, want jij zit hier toch nog het langst, wij gaan eerder weg dan jij." Ik zei: "Akkoord, prima". Nou en toen kwam dan de baas van de Heide Maatschappij daar binnen en ik begon tegen hem te praten. Ik wist zijn naam en ik zei: "Moet u eens luisteren meneer Spek, ik heb gehoord dat u nogal christelijk bent en nou hoop ik dat u mij en onze ploeg op een christelijke wijze zal benaderen. Dat kan alleen maar in het voordeel van de Heide Maatschappij zijn en in het voordeel van ons." Mijn tactiek was dus niet langs de weg van agressie. Nou was deze man gewend van rotterdammers agressie te ontmoeten. Die mensen gingen allemaal met veel agressie naar die werkverschaffing toe. En nou ontmoette hij opeens iemand die het langs de weg van praten en lijmen deed. Iemand die hem opeens op die manier benaderde en toen keek hij mij zo vreemd aan en hij zei: "Nou, ik zal wel eens kijken, ik zal wel eens kijken. Straks zal ik je wel naar een put toe brengen." Nou was het altijd zo, rotterdammers gingen altijd tegen zo'n vent tekeer, maar nou moet je goed opletten, zo'n vent was ook maar een landarbeider die een beetje tot baas gepromoveerd was. Hij had verstand van grondwerk enzo, maar hij verkeerde toch ergens ook in een benarde positie. Hij was ook maar een hongerlijder. Wat kan je nou doen? Je kan wel tegen zo'n vent gaan ageren, maar daar schiet je geen moer mee op, want je moet tegen de direktie van de Heide Maatschappij ageren. Dus hij bracht me daar naar toe en zei wat we moesten doen. Ik zei "Prima", maar die jongens zeiden: "Nou, voor ons hoeft het niet". Ik zei: "Jongens, we gaan geld verdienen!" Ze waren niet van plan om hard te werken en ik zei: "Ik ook niet, maar we doen het anders". Nou kwam die vent na twee dagen opmeten. En die rotterdammers die

gingen dan met zo'n vent mee en van dit en dat en die keken precies of hij die maatlat goed neerlegde en op elke centimeter legden ze zout. Dat deden wij niet toen hij bij ons kwam opmeten. Hij vroeg of we even meegingen meten maar ik zei: "Nee, ik heb er het volste vertrouwen in dat je goed meet Spek, ga maar en vertel me straks maar hoeveel het is". Daar stond die vent van te kijken hè. Die dacht van wat heb ik nou aan mijn fiets hangen. Een hele andere soort rotterdammer. Er kwam uit dat ik al in die eerste week één van de hoogstbetaalde ploegen had. Dat was dus spekuleren op die vent z'n menselijkheid. Dat is altijd een goede zaak, dat moet je altijd doen. Die kapper en die kleermaker stonden verwonderd, dat ze zoveel geld verdiend hadden.

DE MARTELPUT

Lezen en doorgeven

No I.

Gratis nummer

Uitgave Plaatselyk WSC

Redactie Oosterstraat II.

De volgende krant kost 1 cent

MOETEN WY DE KOELIES VAN HET WEGTEN WORDEN?

"De Martelput" was een krant speciaal voor werklozen in de kralingse werkverschaffing.

Vrouw van Kees: Ik was ook verwonderd toen hij achttien gulden meebracht. Moet je na gaan, we hadden anders een tientje. Dat was haast het dubbele. Ik ben gauw een jas gaan kopen, weet je nog, met dat bontkraagje. Dat vergeet ik ook nooit, een rooie jas met zo'n bontkraagje.

Kees: En dat terwijl de meeste mensen maar één of twee gulden meer verdienden. Het was een kwestie van tactiek. Er waren nog meer truukjes die werden toegepast. Als er een boomstronk in de grond zat, en die zat in de weg, dan moest je die uitgraven, die moest je verzamelen. Je kon voor elke boomstronk een toeslag krijgen. Als die vent dan geweest was, moesten die boomstronken verbrand worden. Ja, toe nou, je gaat toch niet zo'n mooie boomstronk, die een paar gulden opbrengt, verbranden. Dus als hij was haalde ik gauw die boomstronken van die hoop af en die douwde ik ergens in een hoop losse grond. Dan werden ze opgestapeld. Dat werd gesmokkeld. En dat werd de volgende keer weer gebruikt. Er werd dus op alle mogelijke manieren gescharreld. Voor mensen die het uit het oogpunt bekeken van: ik ga daar werken, was het een verschrikking. Want dat waren blaren op hun hielen, blaren op hun handen. Mensen die nooit gewerkt hadden, die al jaren niet meer gewerkt hadden. Dat was een verschrikking. Omdat die mensen zich kapot werkten daardoor kreeg je die stakingen. Je werd dan uit de werkverschaffing ontslagen en dan werd je steun ingehouden. Je ging dan naar de Hoogstraat toe met je maten, de werklozen waarmee je bekend was, het Werklozen Strijd Comité op de hoogte stellen, dat er gestaakt werd in de werkverschaffing. Dan riepen wij op als WSC om niet naar die betreffende werkverschaffing toe te gaan. Dat werd bekend. Als ze dan toch probeerden een trein vol te krijgen naar dat bepaalde kamp, dan werd dat gemolesteerd. De mensen werden in solidariteitsakties geholpen, althans, ze kregen een bedragje waarvan ze in leven konden blijven, dat ze wat eten konden kopen. Dat waren regelmatig geweldig grote akties, dat je kon zeggen van: daar zit beweging in. Dan stond de hele pers ervan overend.

Er waren regelmatig stakingen in de werkverschaffing. Er waren georganiseerde stakingen, maar dikwijls ook spontane stakingen op grond van slechte werkindeling, slechte beloning, verkeerde opmetingen van het verrichte werk. Dan werd er geagiteerd en vaak eindigde dat in een staking. Ook werden in sommige kampen akties gevoerd tegen het slechte eten. De kok had in zijn kamp een zeer leidende en autoritaire positie. De kok bepaalde ook of je teruggestuurd werd. De georganiseerde akties werden meestal gevoerd door leden van de CPH en van het WSC. Als er dan bepaalde dingen speelden in zo'n kamp dan werden er bij het vertrek van de trein vanaf het Maasstation pamfletten uitgedeeld, kleine meetinkjes belegd en toespraken gehouden. Dat heeft dikwijls geleid tot het ontruimen van kampen, het inroepen van de hulp van de marechaussee om akties te onderdrukken. Dat vond allemaal plaats in Drente en Overijssel en dat had allemaal zijn weerslag op de bevolking daar. Met die bevolking probeerden we ook kontakt te zoeken, maar die stond afwijzend tegenover de rotterdamers, omdat vanaf de kansel en in de provinciale pers waarschuwende woorden werden gesproken zo van: "Het zijn allemaal gevaarlijke mensen, kommunisten". Die kampen lagen geïsoleerd in de polder. Het werk lag ver in de polder en daar moest je naar toe fietsen. Als je naar de kerk wilde op zondag dan kon je een fiets krijgen, maar voor andere dingen niet. Sommigen zeiden dat ze naar de kerk gingen, maar die gingen dan die dorpen langs. Maar dat kwam niet veel voor want het werk was zwaar. In de kantines in de kampen werd veel gekaart en zondags werd er veel geslapen. Er waren niet veel gegadigden voor de werkverschaffing, iedereen probeerde er aan te ontkomen. Er werden ook individuele akties gevoerd om aan die werkverschaffing te ontkomen. Dan werden er bv. kleine ongelukjes veroorzaakt, een voet onder de planken terecht laten komen waarover je liep. Kleine verwondingen aanbrengen. Er werden ook andere methoden gebruikt. We sliepen op stromatrassen in zo'n barak en dan wendde men bedwateren voor. Er werden dan klachten ingediend door medebewoners van die kamer bij de kok en dan werd zo iemand naar huis gestuurd. Maar doordat dat kunstje vele malen werd uitgehaald kreeg men argwaan en stuurde men zo iemand naar de dokter. Ik heb ook wel gezien dat mensen zo'n zware straal, dat is zo'n lange plank waar we overheen liepen met die kruiwagens, van grote hoogte ophun handen lieten vallen. Die hand zwol dan op en dan moesten ze naar huis omdat ze de schep niet meer konden vasthouden. Dat hadden ze er voor over om uit de werkverschaffing te komen. De werkverschaffing betekende dat je je gezin 14 dagen achterliet, dikwijls onder benarde omstandigheden. Dat konden een heleboel mensen niet verwerken, jonge mensen die dikwijls nog nooit van huis geweest waren, maar ook ouderen die de familieband heel sterk voelden. Er speelden ook andere problemen, het huwelijk, het vertrouwen van de vrouw, dat waren meest-

UIT DE KRALINGSE WERKVERSCHAFFING

Ik sprak eenige dagen terug met een kameraad die tewerkgesteld is in de Kralingse Werkverschaffing. Zijn voeten zaten tot over de enkels met bagger.

Jel Dirk, zei ik, hou gaat het in het Digoelkamp? Verdien je wat? Nou, zeg dat wel, Digoelkamp. Je zijn nou echte koalies geworden. De koalies van het Vecten naar verlienen daar is geen sprake van. De meeste van ons koken nog niet eens aan hun steun. Zelfs de goole ploegen van Menschen die aan het grondwerk gewoon zijn kunnen hier niets verdienen, want de menschen die nog nooit van hun leven een schop hebben vastgehouden, ik keek eens naar zijn schoenen, zijn sokken staken er door en zijn voeten waren stromdruet.

Moet je zoc de heele dag werken vroeg ik. Ja, zei hy, ik heb geen andere. Ik heb nog schoenen aangevraagd aan de huisbezoeker maar ik kreeg afwijzend beschiikt. Het is goed om ziek te worden. Als je der nou nog maar goed by kon eten dan zou het nog gaan. Maar wanneer je de heele dag gesjappeld heb vind je dikwyls thuis nog niet eens een warm middagmaal. Nun je vel na geun. Verleden week heb ik met allebei myn handen 10 gulden verdiend. F.5 minder dan myn steun. Daar gaat dan 5 gulden naar af, en dan begryp je zelf wel wat er voor het eten overblyft. De kinderen kun je toch ook niet met een leege zaag naar school sturen.

Myn kameraad zuchtte om om hem eenigzins op te monteron zei ik dat overigens een schrale troost is. Je bent gelukkig niet de eenige. Neen-zoi die wacht maar, jy komt er oek nog wel eens by.

Zoc is het, kum ryden, dit lot s laat ons, allen te wachten, we kinnen allen de zoggensende werkverruimingsplannen van de regering Colyn. In de toekomst zullen ze allen voor onze stoun moeten werken. Het zal allen van ons afhangen of we deze fascistische plannen kunnen verwyden. De scherpste stryd is geboden.

Op 21 en 22 April vindt er in het Verkooplokaal te Rotterdam een Provinciaal Congres tegen de werkloosheid plaats. Op dit congres zullen de plannen van de Colynregering, en de toekomst der werklozen en tewerkgestelden worden besproken, alsmede de maatregelen die wy hier in arbeiders toegenover moeten stellen. Goed, naar ingedeeld voor dit congres.

Bezoekt de vergadering van het Verklodde Stryd Comité Korte Kade op Oudekerkplein 5 April 2 uur in het Dimitroffhuis, Oosterstraat 11, waar gedelegeerden zullen worden gekozen.

Het kralingse bos is aangelegd door werkeloze Rotterdammers. Een gesprek uit "Het Eenheidsfront" 2 april 1934.

al redenen om uit de werkverschaffing te blijven.

Als je lastig was aan de stempellokalen en je was een agitator of een propagandist, dan was het voor Maatschappelijk Hulp Betoon een prachtige aanleiding om je te isoleren en je naar de werkverschaffing te sturen. Als je je daartegen verzette dan konden ze je straffen, dan konden ze je steun inhouden. Het propaganderen op zichzelf konden ze niet bestraffen, want er was vrijheid van meningsuiting. Maar ze pakten je op andere wijze, door je naar een strafkamp te sturen. Waar ze je dan naartoe stuurden waren meestal niet de beste kampen. Er was onderscheid. Het ene kamp was land ontginnen, dat was wel zwaar voor mensen die dat nog nooit gedaan hadden, maar er was een ander projekt en dat was sloten en kanalen graven. Dat was heel zwaar, want die kanalen waren behoorlijk diep en dan moest je vanonderen die grond tegen een steile helling opkruien, van die natte grond. Dat was veengrond en die veenzuren waar je mee in aanraking kwam, veroorzaakten scheuren in je huid. De handen van werkelozen die lang zonder werk waren, waren week. In het kleinste wondje of kloofje kwam dat veenzuur en dat gaf een brandend gevoel. Dan kon het gebeuren dat mensen hele dikke handen kregen en een paar dagen niet konden werken. De kok moest dan beslissen of je al dan niet naar de dokter mocht of dat je al dan niet naar huis mocht.

Heb je zelf wel eens een staking meegemaakt in de werkverschaffing?

Ik heb zelf in het begin van 1940, vlak voor de oorlog uitbrak, een staking meegemaakt. Dat was op het moment dat Colijn de woorden sprak: "Ga maar rustig slapen". Wij hebben toen direkt gezegd: nou van dat rustige slapen komt geen moer terecht, we willen naar huis. Er werd gezegd: "Jullie zeggen altijd dat je je huis en haard moet verdedigen, nou hier is mijn huis niet. Ik moet naar huis toe, ik moet mijn vrouw en kinderen en mijn huis gaan verdedigen." Wij wilden naar huis, maar ze lieten ons niet gaan. Wij hebben toen een vergadering belegd in de kantine en ik heb toen het volgende argument naar voren gebracht: deze kampen staan midden in de polder en kunnen vanuit de lucht voor een militair kamp aangezien worden. Als we hier blijven dan lopen we gevaar, dus we willen naar huis. Ze wilden ons niet laten gaan en we moesten werken. Dat werd geweigerd. Niemand ging aan het werk. Men stelde zich in de kantine op en de kok liet de marechaussee aanrukken om ons te intimideren en ons toch weer aan de gang te krijgen. Er is niemand gegaan, op een paar na. We hadden het ook een beetje georganiseerd, we hadden het fietsenhok afgegrendeld, zodat niemand gebruik kon maken van de fietsen. We hadden een soort lijfwacht ingesteld voor de mensen die de agitatie pleegden. Er werd om het uur een speech afgestoken en er werden berichten doorgegeven over andere kampen, waar ongeveer hetzelfde plaats vond. Dat werd telefonies doorgegeven. Eén van de ingenieurs van de Heide Maatschappij probeerde ons gerust te stellen, maar niemand ging daar op in. Toen kwam men met het argument dat de bruggen opgeblazen zouden worden, dus dat we niet meer naar huis toe konden. Toen ontstond er een geweldige agitatie. We dreigden de barakken in brand te steken als zij niet maakten dat wij naar huis kwamen. Ze hebben toen bussen laten aanrukken, maar die konden niet diezelfde avond vertrekken. We moesten wachten tot de volgende morgen en iedereen ging met zijn kleren aan naar bed. De volgende morgen stonden er bussen klaar en die brachten ons naar het station Steenwijk. We stapten daar op de trein en het was de laatste trein die over de brug van de IJssel ging. Vlak nadat we over de brug gegaan waren, werden er explosieven aangebracht. Ik was thuis en de eerste nacht dat ik thuis was werd het vliegveld van Rotterdam gebombardeerd. We hebben gelijk gekregen.

Die koks in die kampen waren meestal oud-Indiëgangsters, oud-militairen, KNIL'ers. Die koks leidden die kampen, dat was een psychologische zet, want een echte komleiding zou te veel weerstand oproepen hebben.

Bram van de Haterd

Ik kwam aan de sociale dienst terecht. Daar stond ik aangeschreven als iemand die het niet nam. Vandaar ook dat ze mij altijd met rust gelaten hebben. Ze gaven mij eigenlijk een paar kwartjes meer. Ze hebben me altijd laten gaan, totdat ik naar die werkverschaffing moest. Daar ben ik maar één dag geweest. Ik werd gekeurd voor de werkverschaffing en nou wilde ik weten of ik goedgekeurd of afgekeurd was. Toen werd er gezegd: "Dat zie je nog wel." Ik kreeg een aanschrijving dat ik 's ochtends om zeven uur mee moest met de trein naar Pikbroek. Nou was mijn karakter zo, dat ik mij nooit helemaal heb kunnen vereenzelvigen met de arbeider die altijd platvloers was. Ik had altijd iets van geestelijke stemming in me. Ik weet dat ik meeging en dat ze me aankeken die ambtenaren en dat ze zeiden: "Dat wordt niks." Dat gevoel had ik al. Affijn, ik zat in die trein tussen die jongens in en ze schreeuwden en ze blèrden door die trein heen bij elk station. Ik hield me eigen afzijdig, ik dacht: "Nee, dat

moet ik niet hebben". Ik zei: "Jongens luister goed, ik ga mee als geestelijke vader van jullie. Maar voor de rest hoef je op mij niet te rekenen." Affijn, ik kom daar in Steenwijk aan en toen moesten we 5 kilometer lopen naar Pikbroek. De koffers gingen op een wagentje. En ik kom als laatste in dat kamp. Omdat ik nogal lang van persoon was, riepen ze vanuit zo'n hok waarin ze sliepen: "Hierheen komen, hierheen komen!" Ik ging naar die jongens toe en ik zeg: "Ja jongens, moet je luisteren ik zal maar eerlijk wezen, ik heb er helemaal geen zin in". Toen zeiden zij: "Wij hebben hier altijd het meeste verdiend. De anderen verdienen maar achttien gulden, maar wij verdienen altijd negentien of twintig gulden." Ze dachten: "Ja, een lange vent kan goed met een schep overweg". Ik zei: "Ik voel er helemaal niks voor". "Joh, dat went allemaal wel". Ik denk of dat ik nou hier of daar zit, dat blijft allemaal gelijk. Dus ik bij die jongens in de ploeg. 's Middags moesten we op een doortrapper naar de polder toe. Nou hè, als mollen schoten ze die grond in, met die scheppen allemaal. Verschrikkelijk zoals die jongens tekeer gingen. En het begon nog te regenen ook. Ik zat daar in zo'n schuurtje en ik dacht bij me eigen: dat wordt niks. Maar ik zei dat niet, ik verwerkte dat allemaal zelf. 's Avonds gingen we naar huis op die doortrapper. De kok kwam en dan gingen ze allemaal eten halen. Ik heb niet gegeten, dat was de komedie van mij. Ik zeg tegen die kok: "Ik moet naar die dokter toe". Hij zegt: "Nou al?" Die dokter woonde daar in het dorp, een paar kilometer verder. Ik kwam bij die dokter en toen kreeg ik de dienstbode voor mijn neus. Die vroeg: "Wat is er aan de hand?" "Ik wil de dokter spreken" "Waarvoor?" Nou had ik altijd van mijn vader geleerd: als je ergens moet zijn en je wil de directeur spreken of de dokter en ze vragen waarvoor, dan moet je zeggen: als ik het tegen u kan zeggen dan heb ik de dokter niet nodig. Dus ik mocht bij die dokter binnenkomen. Ik weet heel goed dat ik daar zat bij die dokter en mijn verhaaltje vertelde. Hij zei: "Weet je wat je kan doen? Je kan gaan werken en voor de rest niks". Dus ik terug naar dat kamp en daar zat ik dan. 's Morgens om 5 uur ging het belletje van de kok. Allemaal opstaan en weer op die doortrapper naar dat polderland toe. Maar ik ging niet. Die kok komt naar me toe en zegt: "Wat is dat?" Ik zeg: "Ik moet de dokter weer hebben". "Die zie je om een uur oftien, elf wel verschijnen". "Nou dan wacht ik maar." En ik weet nog dat ik een boek zat te lezen van Kropotkin: Wederkerig dienstbetoon. De dokter kwam binnen, zag me zitten en zei: "Oh, ben jij het" en hij gooit gelijk de deur dicht en hij was weg. Na een half uur komt die kok naar me toe, want dat was degene die de zaak daar uitmaakte, en vraagt: "De dokter is bij je geweest". "Ik heb niemand gezien, ik heb horen roepen: Oh, ben jij het", hij zegt: "Ja, dat was de dokter". Ik zeg: "Nou, dat moet de dokter dan toch weten". Toen zei die kok: "Je ken naar huis gaan of je ken naar je werk gaan. Maar als je naar huis gaat, dan ga je vrijwillig en dan houdt natuurlijk ook je ondersteuning op". Ik zeg: "Weet je wat je doet, ik ga wel naar huis toe" en ik tekende dat ik naar huis ging. Ik kreeg nog vier, vijf van die grappenmakers mee die ook niet meer uit de voeten konden. Ik zei: "Nou moet je wel goed luisteren, ik zal een prachtige brochure schrijven over de hele gang van zaken hier". Ik had in een halve dag ineens zoveel gezien. "Jij?" zegt die kok "Daar geloof ik niks van" ik zeg: "De dokter krijgt er één, jij krijgt er één enzovoorts".

Ik kwam dus terug in Rotterdam en ik had geen geld meer. Toen heb ik met Jo Groos een heel aardig artikel geschreven over slavernij in Holland en over valide en minder-valide arbeiders die daar geëxploiteerd werden. We hebben die manifesten opgestuurd naar de koningin en naar de wethouder en de burgemeester. Het was een brochure'tje van vier pagina's. We hebben die dingen laten drukken bij de "Vrije Socialist", die hadden een eigen drukkerijtje. We hebben die dingen uitgedeeld aan die werkverschaffingsluis als die kermistrein weer wegging. Ik heb toen ook een streek uitgehaald. Voordat ik ze uitgaf, moest ik bij de sociale dienst komen. Daar zeiden ze tegen mij: "Je krijgt twee weken ondersteuning als je direkt teruggaat". Toen heb ik gezegd: "Nou dat is goed", en ik nam die twee weken ondersteuning en toen moest ik tekenen dat ik terugging. Toen zei ik tegen hen: "Hou jij dat briefje maar." Dus ik ging niet terug en ik had twee weken ondersteuning. Dat was toendertijd eigenlijk heel belangrijk, want je had niks. Toen ik die dingen dan uitgegeven had, kwamen ze van de sociale dienst en de recherche bij me, of ik nog meer van die dingen had? Ik zeg: "Nou, zo'n vijf à zesduizend". Ze zeiden: "Je sociale uitkering is veilig gesteld, maar je mag niet meer stempelen. Het wordt thuisgebracht". Toen hebben ze drie maanden lang mijn geld thuisgebracht en ik zou vervolgd worden wegens dat geschrift "Slavernij in Holland". Ik moest voor het gerecht komen en ik zei: "Nou, dat is goed. Dan zie ik die zaak wel tegemoet". Maar ik hoorde nooit meer wat en toen ben ik naar de sociale dienst gegaan. Ik zei: "Ik zit te wachten op die rechtszaak, komt dat nou nog een

keer voor?" Toen zeiden ze: "We hebben het zo druk jongen". Ik heb er ook nooit meer wat van gehoord.

Willem Motz en anderen hadden ondermekaar een geheime zender. Ik was daar niet bij, want ik was geen technicus. Daar was ook Menist bij. Ze zonden een bepaald uur uit. Dat ging van mond tot mond. Dat was zo rond een uur of negen. Ik was dus in de werkverschaffing geweest en ik had dat ding: "Slavernij in Holland" geschreven. Jo Groos heeft het opgestuurd naar Willem Motz en 's avonds werd het door de radio, voor de geheime zender, voorgelezen. Die zender heeft niet zo lang bestaan hoor. Er was geen muziek bij, het was alleen gesproken woord. Het nieuws van de arbeidersbeweging kreeg je te horen natuurlijk en dan nog wat uiterst links was en de meeste aandacht trok. Het was van de RSP en de anderen mochten er ook gebruik van maken. Het was natuurlijk wel zo, dat als hun het niet geschikt vonden dan namen ze het niet. Je kon wel met een bidprentje komen.

WERKVERSCHAFFING GEESTEREN.

Hoe men van de Werkverschaffing
een Digoelkamp maakt.

(Arcor.) Een arbeider hier ter plaatse kreeg een zonnesteek; men plaatste hem tegen een boom. Dit gebeurde omstreeks 3 uur en eindelijk tegen 7 uur kwam er een dokter.

Een andere arbeider kreeg een tak van een boom op zijn beenen en bleef doorwerken, omreden hij dacht, anders verdien ik niets, doch toen het bloed hem in de schoenen stond, kwam er 's avonds eerst een dokter.

Zoo wordt er met ons in de Werkverschaffing omgesprongen.

Kameraden, eischt van M.H. een vast loon en geen aangenomen werk, want men belooft maar wat, doch geeft niets.

Daarom kameraden, laat ons parool klinken, van welke richting gij ook zijt, weg met de Digoelkampen, want anders is het niet en vormt een sterke R.V.O.

De werkverschaffingskampen werden vergeleken met de concentratiekampen aan de Boven-Digoel, waar indonesiese vrijheidsstrijders gevangen werden gezet. Bericht uit "De Maasecho" augustus 1933.

HET STEUNOPROEF

In de zomer van 1934 laaide in het hele land het verzet op tegen het vissenkoppenbeleid van Colijn. Aanleiding tot de akties was de zoveelste steunverlaging. Deze was al in april in het parlement aangekondigd en zou op 4 juli ingaan. Gemiddeld zou de steun zo'n 10% omlaaggeschroefd worden. Een uitkering van f 13,50 zou teruggebracht worden naar f 12,-. In individuele gevallen zou de steun, door allerlei bijkomende regelingen, zo'n f 5,- gekort worden. Een extra uitgave van de Krukhaak, het blad van de RVO in de rotterdamse haven, sprak van steunverlagingen van 3 - 6 gulden, ja zelfs van 8 en 9 gulden per week. De rotterdamse Voorwaarts maakte onder de kop "De steunverlaging in de praktijk" melding van "230 gevallen met een verlaging variërend van f 1,75 tot f 4,25". Dit waren dan cijfers van de amsterdamse afdeling van de bouwarbeidersbond, maar voor Rotterdam zal het er beslist niet beter uitgezien hebben. Een heleboel werkelozen duikelden door deze nieuwe korting onder het door de regering vastgestelde "ethisch minimum", maar daar had de verantwoordelijke minister geen boodschap aan zoals hij in de NRC liet weten. Voor de werkelozen was deze zoveelste aanslag de bekende druppel die de emmer deed overlopen. Op 4 juli sloeg de vlam in de pan. Na afloop van een door het WSC georganiseerde protestvergadering in de amsterdamse Jordaan ontstonden er spontane demonstraties die zouden uitgroeien tot

maar
**ORION-
OLIE** is beter!

DE MAASBODE

DAGBLAD VOOR NEDERLAND MET OCHTEND- EN AVOND-EDITIE.

VÓÓR DEN ETEN
ÉÉN
OUDE VLEK

ROTTERDAMSCHÉ STADSWIK IN STAAT VAN BELEG. — De afsluiting van den Crooswijkseweg, waar een militaire post door middel van transparanten waarschuwt, dat geweld zal worden gebruikt. Het gehele kwartier is door gemeentel- en militaire politie bezet.

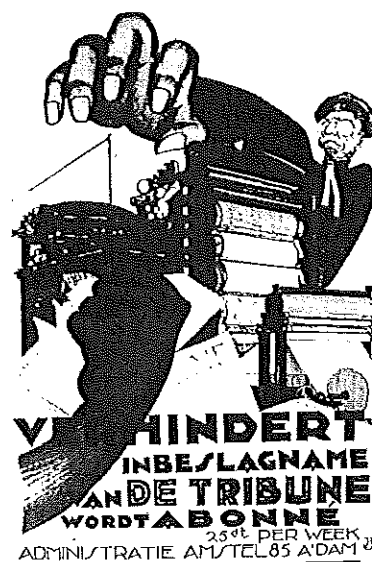
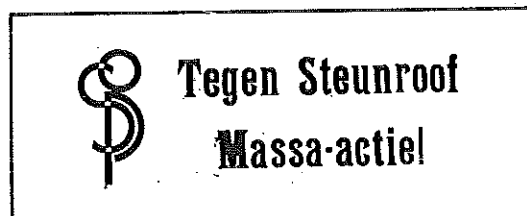
een opstand. Het verzet sloeg van de Jordaan over naar andere stadswijken. In de Indische Buurt had de CPH de mensen opgetrommeld om een NSB-vergadering waar de ex-CPH'er Cees Frenay zou spreken, te verhinderen. De NSB-vergadering ging niet door en de aktie veranderde in een grootscheeps protest tegen de steunverlaging. In de hele stad kwam het tot straatgevechten met de gezagsdragers, overal werden barricaden opgericht, de straatverlichting sneuvelde en het regende klinkers, dakpannen, bloempotten, fornuizen en ledikanten. De Jordaan verschanste zich, bruggen werden opgehaald en onklaar gemaakt, pogingen van de politie om de Jordaan binnen te dringen en te heroveren mislukten in het begin. De opstand moest met militair machtsvertoon bedwongen worden. "Generaal Colijn en zijn minister van oorlog Deckers reisden naar de hoofdstad om de operaties persoonlijk te leiden." De Jordanezen hadden geen schijn van kans. De opstand werd bloedig onderdrukt. Er werden machinegeweren, granaatwerpers, pantserwagens en tanks ingezet tegen de verbitterde amsterdamse werkelozen die met hun blote handen hun bestaansrecht verdedigden. Het bloed vloeide rijkelijk, er vielen 7 doden en 200 gewonden. "Oproerkraaiers" en "geweldplegers" werden gearresteerd en door het nu nog befaamde snelrecht voor maanden achter de tralies gestopt. De bourgeoisie nam op een vreselijke manier wraak.

In Amsterdam was de reactie op de afpersingspolitiek van Colijn het felst, maar ook in de rest van het land kwamen vertwijfelde werkelozen in botsing met de gevestigde orde. Er braken relletjes uit in het hele land, Zaandam, Haarlem, Enschede, Groningen, IJmuiden, Schiedam, zelfs vlekken als Capelle a/d IJssel waren met het virus besmet. Overal waar de werkelozen de straat opgingen om te protesteren tegen de steunroof, ontmoetten zij politieknuppel en sabel. Meedogenloos werden ze van straat geramd. Bekende sprekers en activisten werden gearresteerd. Overal in het land werden de burgerrechten voorlopig opgeschort om de werkelozen weer in het gareel te krijgen. Zelfs in burgerlijke en meer gezagsgetrouwe kringen rommelde het. Het Rooms Katholieke Werklieden Verbond slikte de steunverlaging weliswaar, maar vond dat het zo niet langer door kon gaan. "In Amsterdam lijden de grote gezinnen honger", riep ze verontwaardigd uit. De Bond pleitte voor barmhartigheid en een noodoffer van de beter gesitueerden, zoals ze dat noemden. Het ministerie van hervormde predikanten te Amsterdam stuurde een telegram aan Colijn, waarin ze dringend verzocht: "De steunuitkeringen, die dreigen beneden het bestaansminimum te komen op hun vorige peil terug te brengen, ook al moet dit tot scherpe bezuinigingen en verzwaring van de belastingen van de hogere inkomens aanleiding geven". Dit beroep op de christelijke naastenliefde mocht niet baten, de Anti-Revolutionaire Colijn hield zijn poot stijf.

Na de amsterdamse Jordaan komt de rotterdamse volksbuurt Crooswijk een eervolle tweede plaats toe in haar moedig verzet tegen Colijns roverspraktijken. Ongekend fel ging het eraan toe in de nauwe zijstraten en sloppen van de Crooswijkseweg. Er werden brandende barrikades opgeworpen en de politie werd zelfs vanuit de huurkazernes onder vuur genomen. Maar niet alleen Crooswijk liet zich gelden. In de hele stad was het al dagenlang onrustig. Ook de oude binnenstad, in de buurt van de Goudsesingel en de Aert van Nesstraat en de Oleanderbuurt waren haarden van het werkelozenverzet.

De gemeente Rotterdam was onverbiddelijk met het uitvoeren van de regeringsmaatregel. In Den Haag en Overschie maakten de gemeentebesturen tenminste nog bezwaar tegen de verlaging en wisten ze uitstel te krijgen in het doorvoeren van de verlaging. Maar Rotterdam had zo'n uitstel niet nodig. De inhouding kon doorgaan "precies zoals de minister dat wenscht en op het tijdstip, door den minister aangegeven". Zodoende werd op zaterdag 7 juli voor het eerst de verlaagde steun uitbetaald aan de stempellokalen. Veel arbeiders kregen guldens minder toegeschoven vanachter het loketje en moesten maar zien hoe ze het verder fiksten. Er ontstonden heftige tonelen bij de loketten, werkelozen wilden van elkaar weten hoeveel ze geplukt waren. Er ontstonden heftige discussies op straat, bekende agitatoren hielden korte, felle toespraken en in pamfletten werd er opgeroepen om het amsterdamse voorbeeld te volgen en in massa de straat op te gaan om te demonstreren tegen de steunroof. De onrust begon op de Linker Maasoever, bij het stempellokaal aan de Heidestraat. Vanaf elf uur hadden zich hier werkelozen verzameld. Tegen twaalf uur kwamen daar zo'n veertienhonderd nieuwe stempelaars bij. De verontwaardiging over de verlaagde uitkering was groot, en er werden spreekkoren aangeheven tegen de steunroof. De politie, die altijd aanwezig was bij de stempellokalen, was voor de gelegenheid versterkt. Toen in de Pimpernelstraat en de Oleanderstraat de stenen eruit gingen, zette de politie de achtervolging in, maar ze kregen niemand te pakken. Toen ze daarna terugliepen door de Oleanderstraat kregen ze de volle laag vanaf de daken van de huizen. Daarop trokken de dienders hun revolvers en werd er gericht op de stenengooiers geschoten. "Verdere ongeregelheden kwamen in deze buurt ook des 's avonds niet voor", aldus het Rotterdams Nieuwsblad. De krant vergiste zich. 's Avonds waren er veel discussiërende mensen op straat. Er werd druk gekolporteed met het Rode Bulletin en besproken wat er tegen de steunverlaging gedaan kon worden. Toen de politie z'n neus liet zien werd het natuurlijk weer onrustig. De politie werd de huid volgescholden. Ook werd er geroepen: "Maandag huurstaking, tegen loon en steunroof, weg met Colijn". Het duurde niet lang of er vloog weer van alles van de daken naar de politie. Dit maal achtervolgde de politie de mensen over de daken tot in de huizen toe. Er werd achter mekaar geschoten, totdat er een ware grafstilte over de wijk was neergedaald. Om twee uur 's nachts vond de politie het nodig om met twee motoren het slagveld te inspecteren. Dit was niets an-

Een plakstrook van de OSP. Het aanplakken van deze stroken werd streng bestraft. Daarnaast een aanplakbiljet van de CPH tegen inbeslagname van "De Tribune".

ders dan een pure provokatie van de getergde bewoners. Vrijdags was er al door middel van strooibiljetten, opgeroepen voor twee bijeenkomsten. Op de Veemarkt hield de CPH een bijeenkomst met als spreker het populaire CPH-kamerlid Louis de Visser. De Visser zou spreken over de steunverlaging en de strijd in Amsterdam. Aan de Enk, in het tuindorp Vreewijk, organiseerde de OSP een meeting. De politie had geen toestemming verleend voor de bijeenkomsten en was op zaterdagavond dan ook rijkelijk aanwezig om de zaak desnoods met geweld uit elkaar te slaan. Maar de betogers aan de Veemarkt waren niet van plan deze aantasting van hun demonstratierecht op zich te laten zitten. De politie verjoeg de demonstranten van de Veemarkt en het toneel verplaatste zich naar de Goudsesingel, waar op dat moment markt gehouden werd. Ook daar werd met

hele bestuur verdween in het Huis van Bewaring aan de Noordsingel. Op zaterdag had de politie in Amsterdam al een inval gedaan bij de Tribune, het dagblad van de CPH. De persen werden gedemonteerd en de hele oplage was in beslag genomen. Zo'n twee weken lang was de Tribune gedwongen om illegaal te verschijnen. Per stad werden nood-edities, al dan niet gedrukt, verzorgd. Maandag was Rotterdam aan de beurt. Er werd een inval gedaan in het kantoor van de Tribune aan de Zwarte Paardenstraat. Nummers van de Tribune en de Maasecho werden in beslag genomen. Dirk van Os en Arie Fey, twee distriktbestuurders van de CPH werden daarbij gearresteerd, beschuldigd van opruiing. Ook de kunstenaar Proost en een andere kameraad vielen dit lot ten deel. De revolutionaire pers moest monddood gemaakt worden. De politie wilde eenvoudig iedere activiteit van linkse politieke organisaties verhinderen door huiszoekingen, inbeslagnames, arrestaties en het aftuigen van bekende werkelozenleiders. De bedoeling was het verzet zo snel mogelijk te laten doodbloeden.

Zondag bleef alles vrij rustig. De politie trad alleen op in de Oleanderbuurt om "eenige rode vlaggen" in beslag te nemen "enkele voorzien van sowjetemblemen". Ook in de binnenstad was het kalmpjes. Pas maandag barstte het verzet in alle hevigheid los.

Het PAS proclameerde een 24-uurs-staking in de haven uit solidariteit met de werkelozen in Amsterdam en uit protest tegen de steunverlaging. De stakingsoproep had maar bitter weinig resultaat. Zo'n 400 losse arbeiders weigerden zich aan te laten nemen. Het werk in de haven ging die dag gewoon door. De bestuurders van de federatie en de posters bij de aanneemlokalen aan de Maashaven en de St.Jobsweg, wisten de mensen niet te overtuigen. De staking verliep snel. 's Middags was er een stakingsvergadering van het Verkooplokaal, waartoe opgeroepen was door de RSP, de RVO, het PAS en het NAS. De zaal zat bomvol waarschijnlijk met werkelozen. Er spraken verschillende mensen, waaronder het RSP-gemeenteraadslid Ab Menist. In de toespraken werd natuurlijk fel gepest tegen de steunverlaging. Bij de vergadering waren rechercheurs aanwezig om nauwlettend toe te luisteren "of de gehouden toespraken in de termen zouden vallen van opruiing".

Gelijk met de havenstaking braken er huurstakingen uit die wèl massaal waren. Die huurstakingen waren het automatische gevolg van de steunverlaging. De mensen konden eenvoudigweg die vijf à zes gulden huur niet meer opbrengen. De kranten maakten melding van huurstakingen in de Oleanderstraat, op Katendrecht, in de Rubroekstraat, in het Jaffa, in de Tuinderstraat, in de Josephstraat, in de Almondestraat en in de Eendrachtstraat. In de Oleanderbuurt werd de staking door een comité met behulp van ondersteuningslijsten gevoerd. De stakers weigerden de huur zonder meer. Ze wilden ook van geen overleg weten met de huisbazen. De bewoners op Katendrecht bv. wilden wekelijks een gulden minder huur betalen. De meeste huisbazen weigerden in te gaan op deze eis, er waren er ook enkelen die kapituleerden voor de huurstakers. De ongeveer 30 bewoners aan de Brede Hilledijk boekten een succesje. De huurophaler nam genoegen met één gulden per week minder en tekende de huurkaarten af. De huisbazen vormden dit keer één gesloten front. Het gevolg was dan ook dat "op de stempelkaarten van de betrokken huurders geen aantekening betreffende het betalen van de huur voorkomt". Maatschappelijk Hulp Betoon ging er dan ook toe over om het huurbedrag in mindering op de steun te brengen. Het niet betalen van de huur werd daarmee een zinloze zaak. Dit was één van de redenen waarom de huurstakingen verliepen en geen succes oplever-

NEDERLANDSCHE GLASVERZEKERING
DE OUDSTE ANNO 1861
HOOFDKANTOOR ROTTERDAM BEURSPLEIN 2
BEURS PILAAR K N° 17 TELEFOON 22160 (2 LIJNEN)

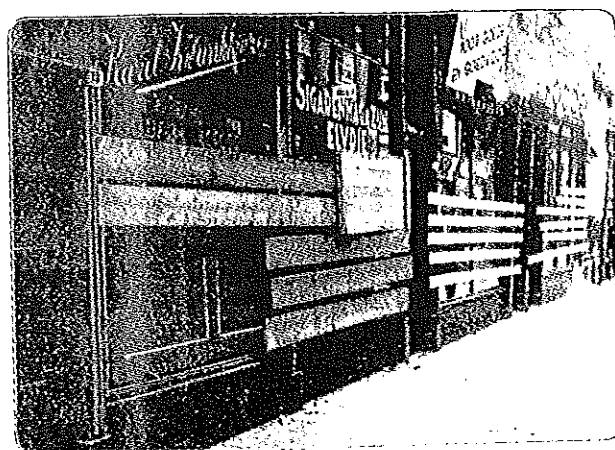
Directie: R. L. RICHTELS
Commissie:
V. VAN T'HOOGSTRAAL
K. G. J. DE HONCK
R. G. GLEICHMAN

Woning Brand (over 1000) f. 100.000
Bijz. Brand " " " f. 25.000
Bijz. Dief. " " " f. 10.000

WAAROM HEET DEZE MAATSCHAPPIJ DE VOORKEUR?
DE VOORWAARDEN ZIJN HET GUNSTIGST
SCHADE-AFWIKKELING GESCHIEDT VLUG EN COULANT
SPECIALE TARIEVEN VOOR WOONHUIZEN EN KANTOREN

**OPROER IS INBEGREPEN
ZONDER EXTRA PREMIE.**

VRAAGT PREMIE-OPGAVE

De middenstand in de Pannekoekstraat nam het zekere voor het onzekere.

den. Maar wat zeker ook als een belangrijke reden gegolden heeft, was de bloedige onderdrukking van het Crooswijkoproer. De militaire bezetting van deze pauperbuurt bracht de schrik er goed in onder de rotterdamse bevolking.

Crooswijk was een oude volksbuurt aan het eind van de vorige eeuw gebouwd. Veel bewoners waren werkeloos of verdienden hun brood in de haven. Het was een rode buurt en veel mensen waren lid of sympatisant van de RSP of de CPH. Ook in Crooswijk waren de bewoners op maandag 9 juli in huurstaking gegaan, in ieder geval de bewoners van de Rubroekstraat. En aan de stempellokalen werden er die ochtend pamfletten verspreid om 's avonds de solidariteit te betuigen met de bewoners van de Rubroekstraat en te demonstreren op de Crooswijkseweg. Voor de politie was dit aanleiding om de Crooswijkseweg af te zetten en vervolgens leeg te slaan. Alle mensen zochten een goed heenkomen in de nauwe zijstraten. Toen het al flink donker werd, werden de straten opgebrouwen, de lantarens uitgegooid en omgetrokken. Van stenen, lantarenpalen en huisraad werden barrikades gemaakt om te verhinderen dat de politie ook hier zou huishouden. Sommige barrikades werden in de hens gezet. De politie durfde zich nog maar nauwelijks te vertonen. Overal waar ze kwam kreeg ze gelijk de volle laag. De bewoners hielden wat ze noemden: "zolderopruiming". Ouwe ledikanten, fornuizen tot en met trottoirbanden toe, alles werd van het dak gekukeld richting politie. Toen heeft de politie wagens van het GEB met schijnwerpers aan laten rukken om de straten te verlichten. De politie schoot op ieder raam en iedere deur die niet onmiddellijk dicht ging. Daarbij werd een zestienjarige jongen in zijn linker dijbeen getroffen. In de kranten stond dat er ook op de politie geschoten was. Natuurlijk konden er mensen geweest zijn die de politie met gelijke munt wilde betalen. Maar evengoed is het mogelijk dat de politie in het donker het vuur van haar eigen mensen heeft beantwoord. Wat tenslotte ook nog zou kunnen is dat de politie het vuurgevecht verzonnen heeft om een krachtig ingrijpen te rechtvaardigen. In ieder geval kon de politieleiding niet toestaan dat de bewoners die avond in feite heer en meester waren van hun eigen buurt. Onder leiding van de hoofdkommissaris van politie Van Einthoven, werd een strafexpeditie georganiseerd tegen de bewoners, die ook als voorbeeld moest dienen voor de rest van de stad. Er werden 30 man van de karabijnbrigade en 30 man van de militaire politie onder leiding van eerste luitenant Van Horssen op de wijk afgestuurd, om de wijk af te grendelen van de rest van de stad. De mannen werden tijdelijk ondergebracht in het abattoir aan de Boezemsingel. De vierhoek die begrensd werd door de Linker Rottekade, de Crooswijksestraat, de Boezemstraat, de Boezemsingel en de Crooswijkse singel moest worden afgezet. In de NRC van 11 juli stond het volgende verslag over de staat van beleg in Crooswijk: "Zoals wij reeds in het Avondblad van gisteren hebben gemeld, zijn de militairen omstreeks één uur plotseling ten tooneele verschenen. Onmiddellijk werd om het Crooswijk-kwartier een wijd cordon getrokken. Doeken met waarschuwende opschriften werden aan palen opgehangen, welke palen daartoe in de rijweg werden geslagen. Soldaten met karabijnen en agenten te paard trokken bij die doeken op post en niemand mocht deze posten passeeren. Binnen het cordon reden vuilniswagens rond, waarin de resten van de barricaden werden opgehaald; straatmakers repareerden de straat en personeel van het G.E.B. herstelde de vernielde lantarens. Eén en ander geschiedde onder het toezicht van agenten en soldaten van de militaire politie, die allen met karabijnen gewapend plaats hadden genomen in de dakgoten van hoekhuizen, zoodat zij de geheele straat onder vuur konden nemen. Bovendien patrouilleerden met karabijnen gewapende agenten, chercheurs, agenten te paard en motoragenten door de vrijwel verlaten straten en telkens werd het bevel gegeven de ramen en deuren gesloten te houden.

Om half vier is één militaire patrouille rond gegaan. Door scheepsroepers werd de buurt kond gedaan dat allen binnen hadden te blijven en dat onmiddellijk met scherp zou worden geschoten op ieder die zich op eenigerlei wijze aan verzet of straatschenderij zou schuldig maken. Een half uur later is een politiepatrouille, onder commando van een inspecteur de buurt rondgegaan en waar zich ook maar iemand vertoonde, werden revolver- en karabijnschoten gelost. Na die schoten heerschte er in de Crooswijkbuurt een schier angstwekkende stilte. De straten waren leeg en verlaten. Op de daken zag men links en rechts soldaten en agenten met hun karabijnen dreigend in de hand. Op de hoeken van de straten stonden chercheurs en met een enkel gebaar joegen zij onverbiddelijk ieder, die zich in één van de straten, waar gisteren de relletjes zijn geweest, even aan de deur durfde te vertoonen, weer naar binnen."

's Avonds om tien uur scheen het licht van de schijnwerpers vanaf de Crooswijkseweg in de zijstraten. De posten waren van de daken gehaald met ladderwagens omdat men bang was dat ze elkaar zouden beschieten in het donker. Het bevel om alleen na een

POLITIE ROTTERDAM

R A P P O R T .

Nadat aan de stempellokalen den werkloozen door middel van briefjes ter kennis was gebracht, dat een ~~Woensdag~~avond 9 Juli 1934, in de buurt van den Crooswijkseweg zou samenkomen, verschilden zich dien avond tusschen 7 en 8 uur op dien weg en de daarop uitkomende zijstraten kwaadwilligen, die de orde aldaar trachtten te verstoren. Door de aanwezige politie, versterkt met motorrijcielagenten en bereiden politie werd de orde op den Crooswijkseweg hersteld.

Ondertusschen schoonden in de zijstraten de van den Crooswijkseweg verwijderde personen, versterkt met andere kwaadwilligen, samen. Men begon de straatbedekking van de

Isaac Rubertsstraat
Kamixstraat
het Frederikspad
Fredriksstraat
Hendrikstraat
Rutbroekstraat
het Rutbroekpad
Footstraat
Rotterdamsechestraat
van Heijstraat
Pleretsstraat
van Meekerenstraat en

de zijstraten en sloppen van die straten, op te breken, de lantaarnpalen om te trekken en de lampen te vernielen, zoodat het grootste gedeelte van dat wijk in volslagen duisternis werd gehuld. Van de straatsteenen, die uit den grond getrokken lantaarnpalen en oud-huisraad werden in enkele straten barricaden opgericht. Er werd tegen de politie gescholden en naar haar met steen gegooid. Nadat te 21.30 uur versterking aan het Hoofd-Bureau van Politie was gevraagd, werden 10 agenten van Speciale Diensten in burgerkleding, bewapend met automatisch pistool, onder leiding van een Inspecteur van Politie naar genoemde wijk gezonden.

Tegen te 11 uur eenige elektrische schijnwerpers en een auto met schijnwerper ter plaatse waren, werd tot ontruiming van die straten overgegaan. Hierbij werd vanaf de daken met straatsteenen, trottoirbanden, flesschen en kruiken en oud-huisraad naar de Politie gegooid, terwijl ook enkele schoten op haar werden gelost.

De Politie antwoordde met op die daken gericht pistoolvuur. Een 16-jarige jongen werd hierbij door een kettsende pistoolkogel in zijn rechterdijbeen geraakt. Gelost werd de ramen te sluiten. Hierbij werd de auto met schijnwerper door een grooten steen getroffen en zoo zwaar beschadigd, dat o.a. de schijnwerper onbruikbaar werd. Het meestaf verzet werd ondervonden in de Pleretsstraat. Op den hoek van de Djerokstraat was een barricade opgericht, welke door verzetplegers bij de nadering van de Politie vanaf een der daken onder vuur van automatische pistolen werd genomen, terwijl een regen van straattegels, stukken metselwerk, straatsteenen enz. naar beneden werd geworpen. Een 50-tal schoten werd hierbij door de verzetplegers gelost.

Een paard der bereiden politie werd door een pistool schot getroffen.

De politie drong bedoeld hoekpand binnen, waardoor de verzetplegers vluchtten, voordat zij gearresteerd konden worden.

Te 2 uur waren de straten en barricaden ontruimd en werden in de straten, welke zooveel mogelijk door schijnwerpers werden verlicht, politie-dubbelposten geplaatst. De nacht bleef verder betrekkelijk rustig.

In den voormiddag van Dinsdag 10 Juli 1934 ontstonden langzamerhand in de verschillende straten wederom samen-schelingen en werd weer begonnen met het opbreken der straten. Dien voormiddag had op het hoofdbureau onder leiding van den Hoofd-Commissaris van Politie een bespreking plaats, waarbij ook aanwezig was de Commandant van de Militaire Politietroepen te Rotterdam, de 1e Luitenant J.A.J. van Korssen. De Militaire Politie werd gevorderd. De Hoofd-Commissaris gaf last de wijk, waarin het verzet werd gepleegd, geheel voor het verkeer af te sluiten, alleen vrouwen en kinderen toe te laten, op de daken Militaire Politie en Agenten bewapend met karabijn te plaatsen en elk verzet of elke ordeverstoring in de klem te scoren.

Te 13 uur werd begonnen met de afsluiting door de Bereiden Politie en het plaatsen van posten op de daken van de daarvoor het meest in aanmerking komende straten. Het daarvoor beschikbare personeel bestond uit 30 karabiniers en den Inspecteur van Politie-Commandant en 30 manschappen van de Militaire Politie, onder commando van den 1e Luitenant van Korssen, later versterkt door 10 manschappen uit Den Haag. Op de toegangswegen werden doeken geplaatst, met het opschrift; "Straat ontruimen. Er zal geweld worden gebruikt". In het geheel werden 17 dubbelposten geplaatst en wel zoodanig, dat de meeste straten van bedoelde wijk onder vuur konden worden genomen.

Als consignes kregen deze posten het volgende;

Schieten op iedereen, die zich na waarschuwing niet onmiddellijk in huis begeeft niet schieten op vrouwen en kinderen; Schieten op vrouwen, die meehelpen de straat op te breken en barricades op te richten of op eenige wijze verzet plegen.

Tijdens het uittreten der posten werd per scheps-roeper bekend gemaakt, dat op ieder, die zich op straat begaf, geschoten zou worden, en dat ramen en deuren gesloten moesten blijven. De scholen werden ontruimd en kinderen onder toezicht van de onderwijzers door de Politie naar huis of buiten het afgesloten gebied gebracht. Door de niet op post staande karabiniers en manschappen der Militaire Politie werd door de wijk gepatrouilleerd. De bevolking was zeer onder den indruk van deze maatregelen. Het werden uit een onbekend gebleven huis nog een drietal schoten op een patrouille gelost, doch van samen-schelingen of verzet was geen sprake meer. Zoo nu en dan werd een schot gelost op een man, die zich na waarschuwing niet onmiddellijk in huis begaf. Een oude vrouw werd hierbij door een eerdwaalden kogel in den buik getroffen en gedood.

Te 22 uur waren voor de zijstraten van den Crooswijkseweg schijnwerpers geplaatst (in het geheel 9 stuks) die straat en daken verlichtten.

Daar de posten op de daken bij mogelijke nachtergachten niet veilig waren voor eigen vuur, werden zij te 22 uur van de daken gehaald. Bij iedere schijnwerper werd een dubbelpost geplaatst met dezelfde consignes, terwijl verder een zeer intensieve patrouillegang werd eiderhouden.

Te 23 uur werden de menseen, die niet tot de wijk werden toegelaten en zich bij de toegangswegen hadden verzameld, straatgewijze, onder toezicht van de Politie, naar hun woning geleid.

De nacht bleef rustig, hoewel zoo nu en dan nog een karabijn schot werd gelost, omdat iemand zich op straat waagde en na waarschuwing niet onmiddellijk naar huis ging.

Op Woensdag 11 Juli 1934 4 uur werd doorgegaan met patrouillegang, waarop de schijnwerpers werden verwijderd, de karabiniers en Militaire Politie inrukten en tot 6 uur geurveillanceerd werd door de versterkte gewone politie.

Vanaf 8 uur patrouillegang door karabiniers en Militaire Politie. Dien Woensdag alles rustig.

Donderdag 12 Juli 1934 werden minder patrouilles uitgezonden. Dien dag eveneens rustig.

Vrijdag 13 Juli 1934 patrouillegang door gewone met pistool becapende politie. Militaire Politie in reserve. Karabiniers waren ingrukt. Alles rustig.

Zaterdag 14 Juli 1934 begrafenis van de doodgegachten vrouw. Weinig belangstelling en geen demonstratie. Aan den post Crooswijkseweg 12 manschappen van de Militaire Politie in reserve. Deze te ongeveer 12 uur ingrukt. Daarna gewone politie-surveillance.

Door de Militaire Politie werden in het geheel ~~naar~~ 40 karabijn schoten gelost, door de karabiniers 26.

Verscheidene aanhoudingen en huiszoekingen hebben tijdens de relleries plaats gehad. Daarentrent is afzonderlijk gerapporteerd.

Ernstige verwondingen van Politie en Militaire Politie kwamen niet voor.

Rotterdam, 23 Juli 1934.

De Inspecteur van Politie,

M. J. H. Holstbergen

(J.W. Holstbergen)

Een politieverlag van de militaire aktie tegen de Crooswijk-bevolking. Voor de politie was de onderdrukking van het steunoproer een puur technische aangelegenheid.

Rotterdam antwoordt.

De Amsterdamsche arbeiders zijn in opstand. De vlam van het verzet springt over naar alle deelen van het land. Overal ligt de brandstof der ontevredenheid en verbittering opgehoopt. Een vonk is voldoende! Ook Rotterdam, de werklouzen stad, komt in beroering. Ook hier zal Colijn de hongerstrop nog verder aanhalen. De verbittering breekt los. Opwindend aan de stempellokalen. Het besluit bij velen staat vast: het is nu genoeg!

Er ontstaan spontane demonstraties tegen de steunvermindering in alle deelen van de stad. De arbeiders loopen te hoop op de Veemarkt, in de van der Spaanstraat, op de Goudsche-singel.

In de Breedestraat en de Oleanderstraat rukken proletariërshanden de eerste steenen uit de straten voor een barricade. Meedoogenloos raast de politiefurie door Rotterdam.

De eerste gewonden vallen aan de zijde der arbeiders. Meedoogenloos wil men met geweld het verzet de kop indrukken. Het gemeenteraadslid Reuderink en kameraad van Os werden gearresteerd. Het bestuur van de O.S.P. gevangen genomen. Alle demonstraties worden verboden. Vergaderingen en samenkomsten verboden. De Tribunes en de Maas-echo verboden. 'Olpportage met „opruimende“ manifesten wordt strafbaar verklaard.

Maar de arbeiders houden stand. Gelijkzeitig in verschillende stadsdeelen poogt men barricaden op te werpen, om het geweld te keeren. Overal staan ongewapende proletariërs tegenover zwaargewapende agenten, militaire politie en soldaten.

Als een steekvlam slaat het verzet in de Crooswijkbuurt uit. In de Frederikstraat en de Rubroekstraat, waar de armoede uit de huizen walmt, houden de arbeiders stand tot het uiterste. Onafgebroken demonstreeren hier mannen, vrouwen en kinderen door de straten en zijstraten van hun wijk. Wilde charges en revolver salvo's vegen de straten schoon. Maar onverschrokken komen de arbeiders telkens opnieuw uit hun huizen, breken de straten op, rukken de lantaarnpalen om en verdedigen zich met steenen tegen karabijnen en revolverkogels.

Van alle kanten komen de arbeiders uit het Noorden en demonstreeren moedig mee.

Nieuwe charges, salvo's en gewonden.

Tot laat in den nacht patrouilleeren politietroepen met schijnwerpers door de opstandige arbeiderswijk.

Maar het verzet, opgekropt uit menschengeslachten van leed en onderdrukking, is niet te breken.

De overheid is radeloos, zint op nieuwe middelen.

Dinsdagmiddag om 1 uur, als er nieuwe versterkingen van militairen zijn gekomen, wordt er een wijd cordon om het Crooswijkkwartier getrokken. Doeken met waarschuwend opgeschreven: dat men bij doorgang zonder pardon zal schieten, worden aan palen bevestigd. Agenten en soldaten met de bajonet op de karabijnen staan er bij op wacht. Op de daken van de hoekhuizen liggen soldaten in stelling, heel de straat onder vuur nemend. Op ieder die zich vertoont zal zonder pardon geschoten worden. Grote groepen met karabijnen gewapende agenten, rechercheurs, agenten te paard en motoragenten gaan nu door de vrijwel verlaten straten. Honderden blikken vol haat volgen hen achter gesloten ramen. Door scheepsroepers klinkt het bevel: binnen de huizen blijven, anders zal met scherp geschoten worden.

Tegen vijven rukken nieuwe politieversterkingen van uit verschillende plaatsen van het land. De afzetting van de wijk wordt nog strenger. De bourgeoisie is de schrik om het hart geslagen. Alleen vrouwen en kinderen beneden de 14 jaar werden zoo noodig in en buiten de wijkversperringen gelaten. Mannen en jongens boven de 14 jaar worden onverbiddelijk teruggewezen. Honderden arbeiders van hun werk huiswaarts keurend moeten alzoo tot 's avonds 11 uur wachten alvorens tot hun woonplaatsen te worden toegelaten.

Intusschen komen hier en daar in sommige zijstraten weer wat arbeiders te voorschijn.

Meedoogenloos knallen dadelijk de karabijnen.

Om kwart over 6 valt het eerste slachtoffer, de 75-jarige weduwe A. Wellinks-Richard. Vlak bij hen in de Isaac Hubertstraat treft haar een kogel in de buik, met doodelijk gevolg.

De bourgeoisie kan tevreden zijn. Ook te Rotterdam is arbeidersbloed vergoed. Ook deze stad heeft haar doode, zij het ook een oude arbeidersvrouw.

Barricades in Rotterdam.

Maar moord noch geweld kan de groeiende eenheid der arbeiders breken. Een machtige golf van solidariteit heeft de arbeiders uit hun kleine onderlinge twisten en oneenigheden opgesleurd. Als één man stonden ze in de bedreigde wijken.

Havenarbeiders gingen in proteststaking.

Huurstakingen zijn in alle deelen van de stad uitgebroken.

De solidariteit onder de arbeiders groeit, ondanks de infame hetze van het Rotterdamsch Nieuwsblad, de Nieuwe Rotterdamsche Courant en de andere pershoeren, van het zich bedreigd voelende kapitalisme.

De solidariteit en de eenheid der arbeiders groeit, ondanks de smecrige Judasrol van het arbeidersblad „De Voorwaarts“.

De revolutionaire pers is verboden, maar de waarheid kan niet verboden worden!

Zij staat onverbiddelijk op uit de feiten en spreekt tot elke eerlijke arbeider.

De waarheid is onverdelgbaar en het recht zal zegenvieren, ondanks alles.

Bericht uit "Links Front" no 5 augustus 1934. "Links Front" was de voortzetting van "Links Richten".

waarschuwing gericht te schieten, werd verscherpt. Iedere crooswijker was nu vogelvrij en kon op de korrel genomen worden. De militaire bezetting maakte in één klap een einde aan het buurtverzet. Verder verzet was dan ook inderdaad zinloos en zou alleen maar tot een bloedbad geleid hebben. Hier werd door de autoriteiten met het fascisme geëxperimenteerd, de door de steunverlaging tot wanhoop gedreven crooswijkers dienden daarbij als proefkonijn. Deze staatsterreur, dat kon niet uitblijven, eiste haar slachtoffers. Een oude vrouw van 75 jaar werd dodelijk getroffen door het bekende waarschuwingsschot. Diezelfde dinsdag werden ook twee bekende crooswijkse kommunisten Lewis en Kloet gearresteerd. Bij Lewis in de Rubroekstraat was maandag al huiszoeking gehouden. De politie had volgens de kranten "een groote partij bakstenen aangetroffen". Het huis van Kloet in de Isaac Hubertstraat werd de volgende dag onder handen genomen. Lewis werd opgesloten in het Huis van Bewaring en Kloet werd naar een politieburo gebracht. Het was waarschijnlijk Lewis die daarbij zo mishandeld werd, dat de stenen trap naar zijn huis, rood van het bloed was. De politie wilde met deze arrestaties waarschijnlijk de organisatie van de huurstaking en het verzet in het hart treffen. Een taktiek die uitstekend gelukt is. De bewoners waren geïntimideerd en gaven verder verzet op. Ook Kloet heeft zich na '34 verder rustig gehouden. In het

begin van de oorlog is hij opgepakt en door de Duitsers vermoord. De arrestatie van deze bekende Crooswijkse kommunisten was er maar één van de velen in die dagen. In totaal werden er vanaf vrijdag 6 juli tot dinsdag 17 juli 132 arrestaties verricht om allerlei uiteenlopende redenen zoals: verspreiden van biljetten, kalken, gooien naar agenten, deelname aan relletjes, straat openbreken, mishandelen van agenten, schreeuwen enzovoorts. Er werd er zelfs eentje aangehouden wegens het fotograferen van agenten. Waarschijnlijk was dat de Rotterdamse arbeidersfotograaf Cohen. Gedurende diezelfde tijd werden er 63 woningen doorzocht, daarbij waren opvallend veel drukkerijen. Natuurlijk werden ook de bekende adressen van partijgebouwen en lokalen en leidende kaders niet overgeslagen. De hele linkse beweging werd overhoop gehaald, op zoek naar opruiend materiaal. De politie had de smaak te pakken. Ook de eerste vonnissen lieten niet lang op zich wachten. Er werden daarbij forse straffen geëist. Na afloop van deze bloedige juliweken werd de politie hartelijk bedankt voor haar bewezen diensten door burgemeester Drooglever Fortuyn. De hoofdkommissaris van politie liet zich na de rellen uitgebreid informeren over nieuwe wapens om weerspannige massa's in te tomen. En de huisbazen belegden in de Doelen maar weer eens een bijeenkomst over de bestrijding van het huurstakingsspook. De Rotterdamse elite triomfeerde en de werkelozen, ja die berustten in hun droevig lot.

De steunverlaging was de lont in het kruitvat. In de Rotterdamse armoebuurtten barstte spontaan de volkswoede los. De werkelozen lieten zich daarbij niet leiden door een oproep, een pamflet van de OSP, of de RSP of door het WSC. Het was de jarenlange opgekropte haat tegen een maatschappij, die hun tot een ellendig werkelozen-bestaan van gedwongen nietsdoen had veroordeeld, die explodeerde. De revolutionaire partijen hadden wel altijd gehoopt op zo'n uitbarsting, maar ze hadden hem in de verste verten niet aan zien komen. Toen het eenmaal aan de gang was, probeerden ze er wel greep op te krijgen. Vooral bij het organiseren van de huurstakingen speelden de linkse organisaties een rol door het verspreiden van pamfletten en het opzetten van huurcomités. De RSP en de OSP werkten hierbij nauw samen. Door de arrestatie van de OSP-leiding waren stuurloze OSP'ers bij de RSP terecht gekomen. In die dagen verschenen er dan ook gezamenlijke pamfletten ondertekend door OSP, RSP en het NAS. Deze samenwerking zou de basis vormen voor de fusie in 1935 tot de RSAP.

Jan van Leyden

De vrouwen kwamen er het eerst tegen op, tegen die huur. Het waren hoofdzakelijk die vrouwen, daar is die trammelant door ontstaan. Want de mensen konden het niet meer opbrengen. Vroeger werd er door zo'n huisbaas nog wel eens zo'n behangetje gegeven, maar dat deden ze ook niet meer. Ze probeerden alleen nog maar zoveel mogelijk te plukken. Daardoor hebben we uiteindelijk die opstand gekregen toen in Crooswijk. Het was als één familie hier in Crooswijk, de vrouwen liepen gewoon bij elkaar naar binnen en dat was van: "Mien heb je koffie?" of dit of dat. Dan kwam dat kluppie allemaal bij elkaar, of je ging naar de waterstoker. Vroeger had je waterstokers. Dan stonden ze bij de waterstoker met elkaar te ouwehoeren en zodoende kwam dan die opstand. Zo van: potverdorie, ik heb dit maar gehad en ik heb dat maar gehad en ik ken er niet van komen. We waren haast allemaal net familie van elkaar en ja, je weet net hoe dat gaat: "Jij betaalt geen huur en jij dan ook niet en jij toch ook niet". Dat werd allemaal op de Crooswijkseweg uitgepraat, daar stonden allemaal van die ploegen. Er waren diverse huisbazen die hadden al geprobeerd ze de woning te ontzeggen. Ja... niemand die eruit ging en als er soms de één of andere deurwaarders de straat in wilde komen, nou ja, die werd eruit geslagen. Dat was al zo'n veertien dagen, drie weken aan het broeien kan je wel zeggen. Herrie schoppen op de weg, je weet wel hoe dat gaat. Dan kwamen die agenten weer de weg over met van die zijspannen en rammelen. En toen die ene keer, ik was 's ochtends naar mijn werk gegaan, kom ik terug en toen kon ik er niet meer in. Ze hadden het afgezet. Het was toen al drie of vier weken aan de gang, elke avond was het gerommel.

Is het begonnen toen de mensen huur weigerden?

Ja, die weigerden huur te betalen en dat namen de huiseigenaren niet. Ze hebben ze de woningen uit willen laten zetten. Er kwamen een paar deurwaarders, maar ja, die werden er natuurlijk uitgeslagen. Zodoende is dat steeds zo aangewakkerd. Je kwam van je werk thuis, je ging eten en gauw dadelijk de weg op, gauw een beetje sensatie opzoeken. Er is wat aan de hand. Zoals je nou wel eens in Amsterdam hebt, had je dat toen op de weg. Alleen met dien verstande, dat als er een stelletje politie op paard een charge maakte over de Crooswijkse weg en over die stoepen heen met die zijspannen, ja dan vloog je allemaal de deuren in. Je dorst niet te blijven staan en te zeggen: "Nou kom maar op", zo ver waren we niet, dat dorsten we toen nog niet. Maar wel waren al

die straten, zoals de Rubroekstraat, Frederikstraat, Hendrikstraat, Marnixstraat en aan de andere kant had je de Van Reijnstraat, Van Meekerenstraat en de Rotterdamsestraat, die waren allemaal opengebrosen. Als die agenten naar binnen wilden, op die motors, dan moesten ze over die puinhopen heen. En dan kregen ze gelijk van alles op d'r herses. Hele ledikanten gooiden ze uit de ramen. Naderhand werd het zo erg, toen hebben ze het afgezet om ons flink wat af te leren. Ze hebben die marechaussees laten komen omdat de rotterdamse politie een beetje te lankmoedig was volgens hun. Ze hebben die boerenkneuen laten komen uit Limburg. Ja, want die dorsten wel te schieten en te slaan. Die hebben lopen schieten en slaan. Bij mijn broer Karel zaten er zeker drie kogelgaten in het kozijn, daar hadden wij, vlak met onze hoofden boven leggen kijken die straat uit. Dat van die vrouw is een ongeluk geweest. Die kogel was tegen de straat aangeketst en zo in dat mens d'r buik. Die was doodgegaan. Dat is er dan eentje die er uiteindelijk gestorven is, tenminste dan vanwege een schot. Ongeveer twee dagen heeft die bezetting geduurd. Nou, toen vonden ze het een beetje te gek natuurlijk, want het werd nog erger als ze dat hadden blijven doen, dat afzetten van Crooswijk. Dat iemand die werkte 's avonds niet naar huis kon komen om te eten, dan had het nog verder uit de hand gelopen. Uiteindelijk is dat zo zachiesaan afgezakt. Die achterstallige huur hebben ze natuurlijk geen van allen betaald.

Wilden de huurstakers alleen minder huur betalen?

Nee, ze wilden dat er eens wat aan de woningen gedaan werd. Daar werd niks aan gedaan. Als je boven woonde dan lekte het tot aan de eerste verdieping toe, want er werden geen nieuwe dakpannen gelegd. Er werd nooit iets aan gedaan, aan dakgoten enz. De mensen zaten met emmertjes en pannetjes. Als het regende zaten zeven van de tien gezinnen met emmers om het water op te vangen, als het een beetje flink regende. Het waren allemaal van die ouwe krotten, die hadden eigenlijk allemaal afgekeurd moeten worden. Maar ja, die mensen woonden daar nou eenmaal in. De levensstandaard ging omhoog en alle dingen werden duurder, en toen kwam die heibel met die woningen. Er werd veel te veel huur betaald voor zo'n woning. Want drie en een halve gulden klinkt nou wel weinig, maar als je twaalf gulden krijgt en je moet drie en een half, vier gulden betalen, dan was het toch een flinke mep.

Links: "Wat men van de daken zoo al naar de politie wierp". Rechts: "Een kijkje in de Tweede Crooswijkdwarsstraat".

Dat mensen huur weigerden, was dat al een hele tijd bezig?

Dat was al een hele tijd bezig. Je moet het zo zien, iedereen betaalde de huur wel of niet. Er waren erbij die betaalden de huur wel en dan kreeg je strubbelingen. Onderling werd afgesproken: ze zouden geen huur betalen en dan waren erbij die wel huur betaalden. Daar gingen elke avond die discussies over. Ja, en dan een beetje mekaar uitdagen en desnoods een klap op zijn tor.

Werd dat ook uitgevochten op het moment dat de huur werd opgehaald?

Je moet het zo zien, als je nou de Frederikstraat neemt, dat zijn bv. 200 pandjes. Daar had je laten we zeggen 150 huisbazen. Die had twee pandjes, die had er één en die had er weer drie. Het was niet van één huisbaas. Bij de ene kwam 's maandags de persoon in kwestie de huur ophalen en bij de andere 's woensdags. Dat ging allemaal ongeregeld, dus je wist van elkaar niet wie er wel of niet huur betaalde.

Waren de huurstakers georganiseerd?

Onderling werd dat een beetje uitgemaakt op de weg. Ze kwamen dan 's avonds bij mekaar en dan werd dat uitgepraat. "Ik doe maandag niet mee, ik betaal geen huur." Dan

zei een ander: "Ik betaal ook geen huur". Maar die betaalde de huur wel. Het was nou niet dat iedereen geen huur betaalde, want er waren er ook nog die wel betaalden. Maar die stonden te praten van: ook niet betalen. Die dachten, als het eenmaal door-gaat dan slepen wij het ook mee. Je moet nou niet denken dat ze nou allemaal zo naast elkaar stonden.

Waren er ook grote huisbazen?

Wij noemden het allemaal huisjesmelkers. Het waren allemaal die een paar van die pandjes hadden. Of één die ze speciaal gekocht hadden om daar huur uit te vangen. Dat je halve straten had van één huisbaas, dat had je niet. Het waren allemaal verschillende huisbaassies. Je mag het wel weten, voor 70% waren het Joden, die die huisjes bezaten.

GEWAPEND VERTOON IN DE PLERETSTRAAT.

Als jullie op de weg verzameld waren, waren dat vooral mannen of ook vrouwen? Van alles, mannen en vrouwen, allemaal... ja hoe moet je dat nou noemen? Het was gewoon een stroming, de mensen gingen automatisch de weg op 's avonds en daar werd dan gewoon gepraat.

Wat werd er met het geld gedaan wat ze anders aan huur betaalden?

Dat hebben ze zelf gehouden en dat hebben ze nooit meer ingehaald.

In Amsterdam had je ook huurstakingen en daar deden de bewoners dat geld in een pot en daar werden dan de pamfletten enz. van betaald.

Dat is hier niet geweest, niet bij mijn weten. Het hing wel vol met pamfletten van: geen huur betalen, allemaal solidair zijn. Met rode letters.

Zoiets als een huurdersbond, kende u dat?

Een huurdersbond bestond niet. Wat je nu hebt, een wijkgebouw waar de inwoners van de wijk met elkaar kunnen praten over de toestand van de huizen en wat ze eisen en wat ze willen... vroeger had je niks te eisen of te willen hè, dat bestond niet. Alleen de CPN was de enige leidinggevende partij die het roerend met de mensen eens was over die huurstaking. Die stonden er met alles achter. Maar wat voor middelen had de CPN vroeger nou? Die had toch ook geen cent. Als er 's avonds gekalkt moest worden met de verkiezingen, iemand die dan ook toevallig bij de CPN aangesloten was en die toevallig ook nog schilder was, pikte dan een pot verf mee van zijn werk. Er was geen spaarpot van de CPN, want die mensen waren allemaal arm. De winst van die krant was nou ook niet zo denderend. Tijdens de verkiezingen had de CPN dan bv. lijst negen en weer een andere partij had lijst zeven. Dan maakte je van die zeven een negen. Nou ja, als er maar een negen stond.

Had de CPN veel invloed bij de huurstakingen?

Ja, die had wel de leidinggevende functie daarin hoor. Je had hier in Crooswijk, die

lazen de Voorwaarts en dan had je de Tribune. Je kan wel zeggen 60% van Crooswijk las de Tribune. Mijn broers waren er allemaal bij, behalve die ene, die oudste was bij de politie. Ik ben nooit lid geweest, maar mijn broers wel en mijn zus is nog steeds lid. Wat heeft u gemerkt van de afzetting van Crooswijk?

De avond er voor waren die rellen geweest, toen hadden ze van die zoeklichten op die straten gezet. 's Morgens waren die zoeklichten weg en dan kon je naar je werk. Dus die dan werkten, die kwamen gewoon 's avonds half zes naar huis. Toen hadden ze dat spandoek gespannen. Dat was op de Crooswijkseweg en daar stond op: "Straat ontruimen er zal geweld gebruikt worden". Die mannen stonden allemaal voor dat touw te wachten. Een paar politieagenten op paard stonden erbij en wat gewone agenten. Ja, je weet net hoe dat gaat, er waren kerels bij die riepen: "Hè Mien, breng jij me prakkie, want ik staat hier te sterven van de honger". Er waren erbij, die werkten in de haven. Er was dan een vrouw bij, die had voor haar man een pannetje gehaald met krootjes erin. Die is heel demonstratief onder dat spandoek gaan zitten en die ging zitten eten, zo met dat pannetje op zijn knieën. Maar er kwam opeens een agent op een paard en die rammelde hem ineens van dat plekkie vandaan. Al die krootjes vlogen over de straat heen. Ik kwam op de fiets bij de Zaagmolenbrug aan, daar kon ik niet over, daar was het ook afgezet. De Crooswijksestraat kon je niet in, wel kon je de Zaagmolenbrug over maar niet de Crooswijksestraat in. Dus dan moest je de overkant van de Rotte nemen, langs het gemeenteterrein en de vuilnisbelt. Dus ik denk: "Nou dan ga ik bij de Noorderbrug zo de bocht om", maar dat ging dus ook niet. Ik ben toen het singeltje afgefietst, daar bij de Crooswijkseweg erin en dat kon ook niet. Daar stond toen dat bewuste spandoek en ik dacht: "Ik ga naar de Boezemstraat" daarbij het abattoir, daar bij de Koninginnekerk, dat kon ook niet. Ik dacht: "Dan ga ik terug en dan ga ik op de Crooswijkseweg staan" bij dat bewuste spandoek. Daar kwam mijn broer Arie, die was door mijn moeder gestuurd. Die zei: "Kijk eens waar Jan is, want die staat natuurlijk ook achter dat hek, die ken er ook niet door". Nou Arie was er al omdat hij met een bootje bij de Rotte was overgevaaren, die was zo op het Schuttersveld naar binnen gekomen. Dus hij pakt mijn fiets aan en toen wouen ze hem gelijk achter dat hekkie douwen. Maar ja, die nam het niet en die zegt: "Godverdomme, ik was er al. Hé je ziet toch dat ik hier ben!" Maar ja goed dat tolereerden ze dan en hij nam mijn fiets mee. Ik ben naar de Boezemstraat gelopen, naar de Koninginnekerk en toen ben ik op lijn 22 gestapt. Die mocht wel rijden dus voor de deur in de Crooswijksestraat stapte ik uit, toen was ik thuis.

Ik had toen verkering en dat meisje woonde in de Hendrik de Keijserstraat dat was nog binnen dat gebied dus daar kon ik gewoon 's avonds naar toe. Ik ging daar om half elf vandaan en dan ging je natuurlijk meedoen met de jongens, lantarenpalen omtrekken en een berg stenen maken zodat de politie er niet door kon komen. Het was die andere avond dito met een sterretje. Ze hadden opeens allemaal van die schijnwerpers in de straten gezet. De marechaussee was er toen al en de politie stond op de weg. Op de weg dorst je niet meer te komen want dan werd je allemaal weggeslagen, dat hielden ze helemaal vrij. Alles moest de straten in, maar alle deuren stonden open dus als ze de straat inkwamen, want dat deden ze wel eens, dan ramden ze opeens met een mannetje of tien, twaalf de straten in, dan vloog iedereen de gangen in. Je kon overal naar binnen lopen. Als ze de straat inkwamen dan kwam er van bovenuit die dakgoten een stoot van die dakpannen en rotzooi. Naderhand hadden ze opeens van die vaste schijnwerpers neergezet. Ja, iedereen die buiten op straat liep konden ze meteen zien. Schoten ze op mensen?

Nou, ze hebben er wel eens op geschoten, maar het zal wel in de lucht geweest zijn. Ja ze hebben wel een paar keer misgeschoten, want er zaten drie kogelgaten bij Karel in het kozijn in de Korte Marnixstraat. Daar hadden wij voor het raam gelegen. Ik denk: "Nou ja dat licht zal wel uitgaan". Wij dachten eerst vanuit de verte gezien dat het een auto was die met zijn koplampen de straat in scheen. Maar het was zo'n grote lamp. Hadden ze natuurlijk licht uit de straat getapt en toen kon je uiteindelijk niks meer uithalen want alles zagen ze gebeuren in dat licht.

Ze stonden ook op de daken hè?

De marechaussee? Ja, op de hoogste punten. Bij de brouwerij zaten ze met geweren en dan op het hoekje van de Crooswijksestraat. Daar had je zo'n hoge behangselfabriek en daar zaten ook allemaal van die marechaussees. Ja, die stonden er maar de gewone politie ook. Die Marechaussees waren de grootste stinkflikkers, want die ragden er wel op los.

Was er nou een verschil met de wijkagenten?

Ja, daarom hebben ze toen die marechaussees erbij gehaald. Omdat die rotterdamse po-

Ja, dat hebben we ook gedaan, ja, daar heb ik zelf aan meegedaan. Een grote bezemsteel aangekleed, met stroo opgevuld en die hebben we in de brand gestoken tijdens de huurstaking midden in de straat. Ja, die hebben we levendig verbrand! Die moest Colijn voorstellen.

Annie

Met de huurstaking zaten ze naast mijn moeder in de Crooswijksestraat op de trappen. In de Rubroekstraat was dat. Daar had je stenen trappen en daar zat op Dirk Kloet van de CPH. En die benne toen verraaije geworden. Toen benne ze 's ochtends om zes uur van die trappen gehaald. Het was helemaal rood van het bloed. Het was staat van beleg toen. Toen is Dirk Kloet gepakt en toen is het helemaal uit elkaar gegaan. Die aktiegroep hebben ze te pakken gehad toen. Toen werden de mensen bang, want ze hadden ze geslagen en dan gaan de mensen bang worden hè. Dat was eigenlijk het einde.

Frans

Is er vanuit het publiek op de politie geschoten tijdens de rellen?

Nee, dat is nooit gebeurd. Waarmee? We hadden noppes. Ja, een zakmes zeker, daar kan je moeilijk mee schieten. Er is nooit geschoten vanuit het publiek, noch op de politie, noch op de marechaussee. Dat is absoluut niet waar. Onder partijgenoten in Crooswijk waren geen wapens. Maar dat er misschien wapens waren onder crooswijkers, dat is punt twee. Maar dat er met stenen gegooid werd, dat is wel waar. Dat was je enige verdediging.

CABLE ADDRESS TRANSATLANTIC
ALL CODES USED
TELEPHONE 117760

MANUFACTURERS'
REPRESENTATIVES

TRANS-ATLANTIC TRADING COMPANY

PARKSTRAAT 105 - 'S-GRAVENHAGE.

17 Juli 1934.-

Den WelEd. Gestr. Heer Hoofd-Commissaris
Gemeente Politie Rotterdam,
Haagsche Veer 23,
ROTTERDAM.-

Myne Heeren,

Mede in verband met de onlangs te Amsterdam, Rotterdam en andere oerentes plaats gehad hebbende ongeroeligheden, zyn wy zoo vry U inliggend eene brochure te doen toekomen, betreffende de producten der:

Federal Laboratories, In.,
Pittsburgh, U.S.A.

Naar deze producten, naar gebleken is, buitengewoon effectief kunnen zyn, wat betreft het verspreiden en/of voorkomen van wederspannige menigtes, samenscholingen, etc. tydens onstandigheden als boven aangegeven, terwyl toch schadelijke lichamelijke gevolgen voor de personen in kwestie achterwege blyven, zyn wy zoo vry Uw welwillende aandacht te vragen voor de inhoud van dit boekwerkje.

Desgewenscht zullen wy gaarne met de fabriek in onderhandeling treden voor het doen nemen van eenige proeven.

Onze Heer ir. Krygsmann heeft het voornemen U Dinsdag 26 dezer te bezoeken, teneinde evt. een en ander nader te bespreken. Aangenaam zal het ons zyn, indien U ons even wilt doen weten of U zulks convenieert.

Hoerachtend
TRANS-ATLANTIC TRADING CO.,
[Handwritten signature]

S/z/vdB.-
Bylage.

De wapenhandel speelde handig in op de gebeurtenissen. Om het gat tussen sabel en pistool te dichten werd (toen al!) traangas aanbevolen. De Heer Krygsmann kon inderdaad dinsdag 26 juli langskomen.